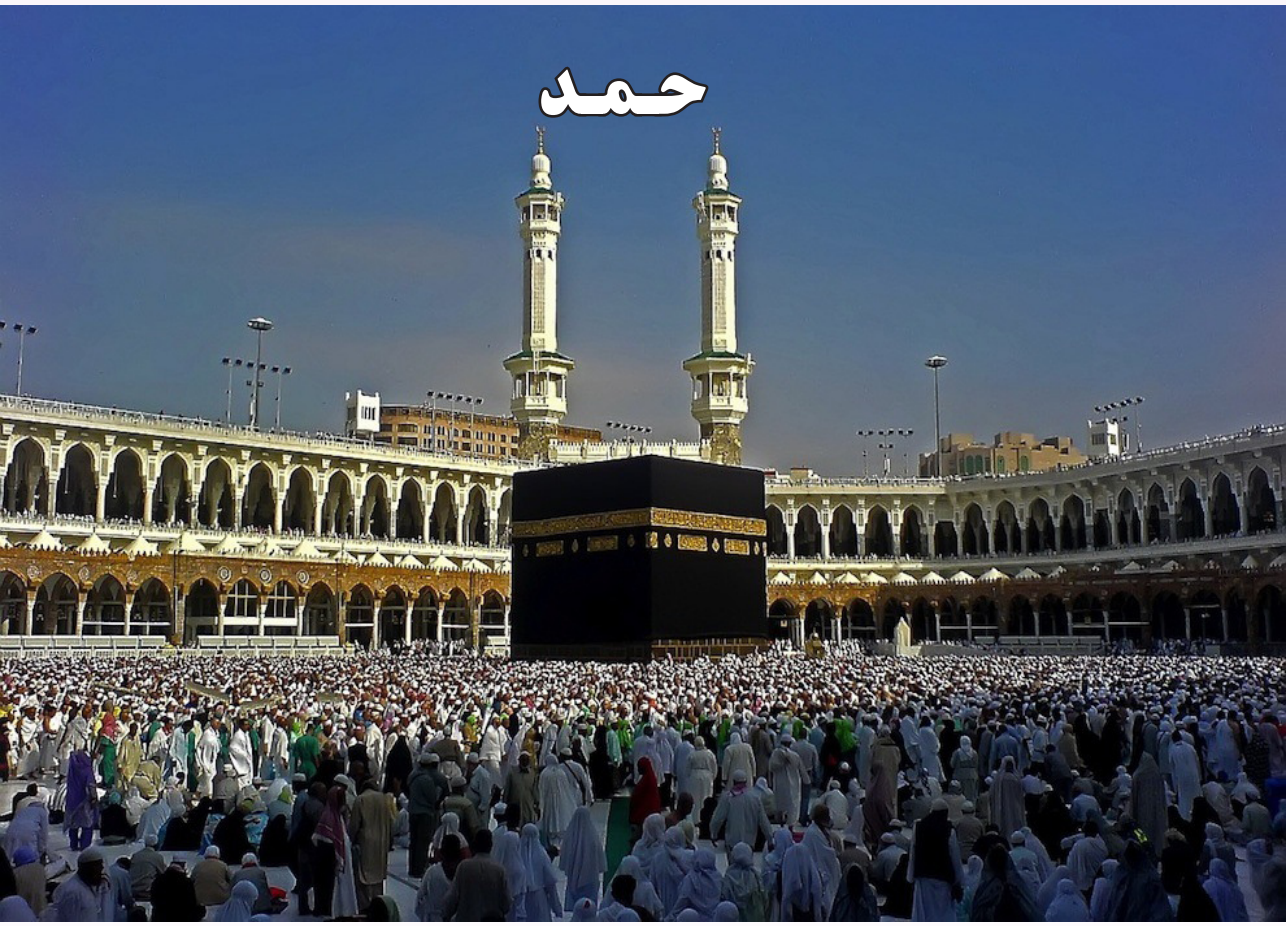
حمد

ټوله ثنا او ستاینه یوازې د الله ﷻ له شان سره ښایي، ځکه چې هغه د ټولو مخلوقاتو پیدا کوونکی او پالونکی دی. د الله تعالی صفات له حده زیات دي. ټول مخلوقات د خدای ﷻ حمد او ثنا وایي.

د الله تعالی د لویوالي، قدرت او صفاتو ستایلو ته حمد ویل کیږي. موږ خپل لومړی لوست د پښتو ژبې د یو شاعر په حمد پیلوو:

_ حمد څه ته وایي؟

کـــل ثـــنـــا ده خـــدايـــه ستـا چـــې تـــه رب يـــې د هـــر چا
ښکـتـه پـورتـه چې هـر څـه دي هـــمـــه واړه دي لـــه تـا
تـــه څښتـن د کـــل عـــالـــم يې بـــل يـــو ســـيـــال نـشـتـه د تا
واړه خـواسـت کـانـدي لـه تـانـه کـــه بـــادشـــاه دی کـــه گـدا
طـمـع تـه لـه هـيـچـا نـه کـړې کـــا، لـــه تـــا واړه اشـيـا
تـــه قـديـم غـنـي پـــادشـــاه يې نـــور هـــمـــه دي، نـــو پـيـدا
ســتـا کـمـال دی بـې زوالـــه دا ويـــی دی پـــه رښـتـيـا
ستـا صـفـت لـه حـده زيـات د ی خـــوک يـــې خـــرنـــگ کـــا ادا
کـــه هـــر شـــی کـشـاد زبـــان کا ســتـا پـــه وصـــف شـــي گـويـا
مـشـغـول وي تـــر زروکـــالـــو شـپـه ورځ ســتـا پـــه ثـنـا
هـــم بـــه هـــومـــره ادا نـــه کا لـــکـــه څـاځـکـي لـــه دريـــا
ســتـا قـــدرت تـــه نـــه رسـيـږي خـــدايـــه عـــقـــل د هـيـچـا

د ((لـــتـــار)) و خـــراب زړه ته
ربـــــه ســـــر کـــــړې مـــدعـــا
(د ملا لتار له ديوان څخه)

د خپل ځان پېژندل د خدای ﷻ پېژندل دي.
((حديث شريف))

د حمد ویونکي ملا لتاړ لنډه پېژندنه:

ملا لتاړ په هندوستان کې د اوسېدلو پښتنو شاعرانو په ډله کې د دیوان خاوند شاعر تېر شوی دی. د شاعر د ژوند په باب باوري کره او بشپړ اسناد په لاس کې نشته، خو د یو شعر له مخې یې اټکل کېدای شي چې نوموړی د (۱۱۶۱هـ.ق.)کال په شاوخوا کې زېږېدلی او په (۱۱۹۰هـ.ق.) کال یې دیوان بشپړ کړی.

ښایي د ملا لتاړ اصلي ځای سلمان یا شلمان وي او عمر یې په هندوستان کې تېر کړی دی.

دیوان یې په (۱۳۶۷هـ.ق.) کال په کابل کې چاپ شوی. غزلې، رباعي، قصیده ډوله نظمونه او مخمس لري. د رحمان بابا د سبک له پیروانو څخه و، د دیارلسمې پیړۍ تر لومړیو پورې ژوندی و.

د متن لنډیز:

هغه کلام (نظم وي که نثر) چې پکې پرله پسې د خدای تعالٰی د قدرتونو، لویوالي ستاینه شوي وي، حمد بلل کېږي.

څښتن تعالی د ځمکې او اسمانونو مالک او پیداکوونکی دی. شریک او ساری نه لري، قدیم غني بادشاه دی، زوال نه لري، طمع او توقع یې چاته نشته، نور امیران او بادشاهان واړه ورته محتاج او دده په فرمان دي.

د الله تعالی ستاینې له حده زیاتې دي او بنده یې له پوره ستایلو عاجز دی، د هیلو، امیدونو او مدعاوو پوره کوونکی یوازې یو الله ﷻ دی.

فعالیتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د حمد په اړه خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې حمد په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځیر شي.

بیا دې هر زده کوونکی په وار سره د ټولګیوالو په وړاندې متن په لوړ اواز ولولي.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د متن نوي لغات معنا او په مناسبو جملو کې وکاروي.

٤ـ یو تن زده کوونکی دې پخپله خوښه د حمد دوه بیته د تختې پر مخ په نثر وليکي.

٥ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، یوه ډله دې د حمد لومړي اووه بیتونه او دویمه ډله دې د حمد وروستي شپږ بیتونه په نثر واړوي او د ډلو استازي دې د نورو په وړاندې ولولي.

٦ـ خو تنه زده کوونکي دې په وار سره لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

کوم ډول کلام ته حمد ویلی شو؟

د کتاب پیل ولې په حمد سره کېږي؟

د حمد او مناجات توپیر څنګه کولای شئ؟

٦ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې د متن لنډ مفهوم په خو جملو کې ووایي.

۷ـ خو تنه زده کوونکي دې په وار سره ووایي چې د ژمي په رخصتیو کې یې څه کړي دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د خدای تعالی ﷻ د نعمتونو او د هغوی په وړاندې د انسان د شکر کولو په اړه لږ تر لږه اته کرښې وليکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې ولولي.

نعت

حضرت محمدﷺ د خدایﷻ وروستی پیغمبر او استازی دی.

په ده باندې د پېغمبرۍ لړۍ ختمه ده. له ده څخه وروسته بل پېغمبر نه راځي، ځکه چې خدایﷻ خپل مکمل هدایت (قرانکریم) په ده باندې نازل کړی.

ټول مؤمنان په دې مکلف دي چې د اسلام په ستر لارښود حضرت محمد مصطفیٰﷺ باندې درود ووایي او ستاینه یې وکړي.

هغه کلام، (نظم وي که نثر) چې پکې د حضرت محمدﷺ د شخصیت، اخلاقو او کړو وړو ستاینه شوي وي، نعت ګڼل کېږي.

د حمد او نعت توپیر څنګه کولای شئ؟

که مطلب دې دی وصـال د محمدﷺ تـل پـه زړه کـې لـره خیال د محمدﷺ
آیینه کـړه د زړه سترګې ورتـه ګـوره خـود بـه ووینـې هـر حـال د محمدﷺ
د هر ګل حسن به ستا د سترګو خار شي کـه دې ولـیـده جـمـال د محمدﷺ
لـه درود څـخـه طـلـب د عـدد مکړه ژبـه وچـه کـړه پـه سـوال د محمدﷺ
لـه اولـه د خپل زړه پـه حـال آګـاه شه بیا هـالـه کـړه قیل و قـال د محمدﷺ
چې سپوږمی یې دامن ګیره شوه د حسن لمر پـه حسن کله سیـال د محمدﷺ
هر انسان د ده و وصـف ته قاصر دی وصـف کـړی ذوالـجـلال د محمدﷺ
صنوبر بـه ورتـه کـج بید مجنون شي که دې کښنو پر زړه نهال د محمدﷺ
لـه کـوثـره مـې روان کـړه تـشـنـه لبه خو نصیب مې کـړه زلال د محمدﷺ

خدای رانجه د (شمس الدین) کړه هغه خاورې
تـر قـدم چـې وي پـایـمـال د محمدﷺ

د شمس الدین کاکړ لنډه پېژندنه:

د شمس الدین د زوکړې او مړینې سمه نېټه معلومه نه ده، یو شمېر څېړونکي یې زوکړه تر (۱۱۸۰هـ.ق.) وروسته ګڼي.

شمس الدین ښه عالم او ادیب شاعر و، په ځوانۍ کې هند ته تللی و او د خپل عمر ډېره برخه یې د هندوستان په ښارونو کې تېره کړې ده. په آخر د عمر کې خپلې خاورې او خپل هېواد ته راستون شوی.

په غالب ګومان د عمر تر پایه په کندهار کې و. دیوان یې دپښتو ټولنې له خوا چاپ شوی.

د سراج الموتي په نامه په پښتو کې یو بل اثر هم لري. په شعر کې یې فلسفي، تصوفي، اخلاقي او تربیوي افکار په ښه توګه نغښتي دي، په ادبي فنونو کې یې هم ښه لاس درلود، په فقه، تفسیر، او احادیثو کې هم د لوړ مقام څښتن و.

د متن لنډيز:

حضرت محمدﷺ د اسلام ستر لارښود او آخرين پېغمبر دی.

په ده باندې د پېغمبرۍ سلسله ختمه شوې او وروسته ترې بل پېغمبر نه راځي.

د پېغمبرﷺ وجود، هدايات او کړنلاره د ټول عالم لپاره د رحمت سبب او باعث ده.

دی د نېکو، اوچتو او لوړو اخلاقو لرونکی و.

د پېغمبرانوعليهم السلام پيروي کول، د هغو اطاعت او منله سړی سمې لارې ته رهنمايي کوي، په پېروۍ کې يې انسان خپل اصلي او حقيقي منزل ته رسېږي. د پېغمبر پېروي په حقيقت کې د الله پاک پېروي او متابعت دی.

الله پاک د خپل پېغمبر ستاينه کړې ده، بنده که هر څومره د محمدﷺ ستاينه وکړي بيا يې هم له کامل وصف او ستاينې څخه عاجز دی.

فعاليتونه

۱ـ يو زده کوونکی دې پخپله خوښه متن په لوړ اواز ولولي او نور ټولګيوال دې درسي کتاب ته وګوري.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې د حمد او نعت په توپير باندې خبرې وکړي.

۳ـ څو زده کوونکي دې په وار سره د متن اصلي مفهوم په ساده ژبه بيان کړي.

٤ـ زده کوونکي دې په وار سره لاندې لغات په ډلو کې يو له بل څخه و پوښتي او په جملو کې دې وکاروي:

(لړۍ ، وصال، تل ، وصف، زلال، سيال، کوثر)

۵ـ زده کوونکي دې په خو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې یو یو بیت په نثر واړوي او مفهوم یې دې ټولګیوالو ته ووایي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

د شمس الدین کاکړ دیوان د کومې مؤسسې له خوا چاپ شوی دی؟

شمس الدین څوک او چېرته زېږېدلی و؟

د پیغمبرﷺ اطاعت او پیروي سړي ته څه وربښي؟

۷ـ زده کوونکي دې د ژبې په اړه په وار سره یوه یوه دقیقه خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د لوستل شوي نعت لنډ مطلب په خو جملو کې په ساده ژبه وليکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون ساعت کې دې ټولګیوالو ته ووایي.

حضرت محمدﷺ فرمایي:

څوک چې پر کشرانو زړه سوی او د لویانو درناوی نه کوي، زما په ډله کې نه دی.

پندونه

پخوانیو مشرانو، حکیمانو، پوهانو، د علم او ادب خاوندانو د خپل ژوند د تجربو او پوهې له مخې موږ ته یو لړ پندونه، نصیحتونه او سپارښتنې را پرېښې دي چې موږ ټول د دې سپارښتنو په رڼا کې د خپل نېکمرغه ژوند بهیر پر مخ بیایو.

که د دې پندونو په رڼا کې موږ خپله کړنه او د ژوند لوری وټاکو، نو بې له شکه به د یو سوکاله ژوند لرونکي او پخپلو کړنو کې بریالي واوسو.

دغه پندونه زیاتره زموږ د ستر لارښود حضرت محمدﷺ حدیثونه او یا د نورو حکیمانو او پوهانو له خوا را ته شوې سپارښتنې دي. په دې لوست کې به یې ولولو:

ـ موږ ولې په خپل ژوند کې له پندونو کار اخلو؟

۱ـ یوه سړي له رسول الله ﷺ څخه د نصیحت او پند غوښتنه وکړه:

رسول اکرم ﷺ ورته و فرمایل:

که درته ووایم منې یې؟

سړي وویل: هو!

پېغمبر ﷺ له دري ځله ټینګار وروسته ورته وویل:

(د هر کار له پیل څخه مخکې د هغې پایله و سنجوه، که پایله یې درته ښه برېښېده ویې کړه او که نه، نو مه یې کوه.)

په بل ځای کې داسې سپارښتنه کوي:

((هغه چاته و ګورئ چې له تاسو څخه (په ژوند کې) کم او ټیټ وي او هغه چاته مه ګورئ چې له تاسو نه (په ژوند کې) پورته وي. داکار د دې لپاره ډېر غوره دی، د هغه نعمتونو سپکاوی ونه کړئ چې تاسو ته الله ﷻ په برخه کړي دي.))

۲ـ د ژبې ساتل په خلکو کې د دنیا د مال او دولت له ساتلو څخه سخت دي.

۳ـ هر څوک چې پخپله ځان ته ارزښت ورکوي، د تواضع لاره یې پرېښې ده.

٤ـ هر شی زکات لري، خو د عقل زکات صبر او د غم زغمل دي.

٥ـ په ټولو کارونو کې دري کاره ډېر سخت دي:

الف: سخاوت په عاجزۍ کې.

ب: زهد او تقوا په پټه سره.

ج: حق ویل د هغه چا په مخ کې چې له هغه څخه وېرېږئ.

٦- هغه څوک چې په دریوو کارونو کې د زړه حضور ونه لري، د الله ﷻ د رحمت دروازه یې پر مخ ترلې ده.

الف: د قرآنکریم د تلاوت په وخت کې

ب: د الله ﷻ د ذکر کولو په وخت کې

ج: د لمانځه د اداکولو په وخت کې

د پندونو په اړه د خوشحال خان خټک دا څو یادونې هم ولولئ:

خپل پـردي تـه د زړه راز خـبره مـه کړه
د بخځې د ننـه ښـه دي خـپـل رختونه
هـغـه کـار چـې پـه نـرمـۍ تـر سـره کېږي
څـه حـاجـت چـې رسـاوه شـي تـر جنګونه
عاقبت بـه خپل ورغـوی پـه غـاښ پـرې کا
هـر چـې کـار کـا د دښـمـنـو پـه ورمـونـه
پـه خپلوانو بـانـدې دومـره خشم مـه کړه
چـې پـردي درځـنـې تـښـتـي پـه ملکونه
هـر چـې شـرع فـرمـايـي هـغـه کـار کـړه
مـه عـمـل کـوه پـه رسـم پـه دودونـه
په ځوانۍ کې چې دې کار له لاسه ووځي
پـه پـيـرۍ بـه دې ونـه رسـي لاسـونـه
خـدای هغه پـه دواړو کـونـو دي نمنځلي
چې په ورځ يې عدل و داد په شپه لمونځونه

ملنګ جان هم په خپل شعر کې څو سپارښتنې لري:

ځـوانـې ښـځـې تـه چـې ونـه وايـې تـرور
هغه دم بـه دې بـربـاد کـړي پـلار او مور
هـر سبـا بـه دروازه کـې درتـه نـاسـت وي
چـې وانـخـلـې نـادیـده سـړي نـه پـور
بې ګناه وهل به خـوري ازار به يې ستا وي
کـه دې ورکـړه پـه بـدل کـې لـور او خور

کـیـنـاسـتـه د هـغـو وکـــړه مـلـنـګ جـانـه
چـې دې ســم وي پـه کـنـډه ورســـره زور

عبدالقادر خټک په ګلدسته کې څه ښه وايي:

د خـبـرې هـم آغاز هـم يـې انـجـام وي
پـه خـبـره کـې خـبـره کـا چـې خـام وي
هر سړی چې روشن رایه صاحب هوش وي
ویـل هـالـه کـا اغـاز چـې نـور خـامـوش وي

د متن لنډیز:

د انسانانو د ژوند تر ټولو غوره اوګټور وخت همدا د تجربو تر لاسه کول دي چې د نورو لپاره د سوکالۍ او هوسایۍ لارې چارې برابروي.

حکیمانو، هوښیارانو او پوهانو د خپلو تجربو په بهیر کې خپلو خلکو ته ګټور او سودمن پندونه ویلي دي چې عملي کول یې نېکې پایلې لري.

په واقعیت کې د عالمانو، حکیمانو، د علم او ادب د خاوندانو همدغو ویناوو او سپارښتنو ته پندونه ویل کېږي.

د راز خبرې باید پټې وساتل شي، هغه کار چې په نرمۍ سلا او مشوره سر ته رسېږي، باید له جدیت نه پکې کار وانه اخستل شي. د لاس غوټه باید په لاس خلاصه شي، نه دا چې تر خولې پورې ورسېږي. دوست او دښمن یو له بله توپیر کړای شي. له شرعې او اسلامي اصولو سره سم خپل کارونه پر مخ یوسو، خپل اولادونه داسې وروزو چې خپل مسؤولیت و پېژني او ناوړه کارونو ته هڅه او هاند ونه کړي. وخت ته په ارزښت قایل شو، هر کار په خپل وخت سر ته ورسوو، د چا په غوړه مالۍ، چاپلوسۍ او ظاهري لباس و نه غولیږو، ناوړه دودونه ونه پالو.

فعالیتونه

۱ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د هر پند په اړه دې خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، یوه ډله دې په نظم کې راغلي پندونه او بله ډله دې په نثر لیکل شوي پندونه د ځانه سره ولولي، د ډلې استازي دې لنډ مطلب ووایي.

۳ـ څلور تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، لاندې لغات دې د تختې پر مخ په مناسبو جملو کې وکاروي:

بوخځه، بهیر، ورمونه، پایله، کړنه، تملق، لوری، کنډه

٤ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي، متضادې کلمې دې په نښه کړي.

٥ـ دوه تنه زده کوونکي دې د لاندې بیت په کنایي مفهوم باندې خبرې وکړي:

عاقبت به خپل ورغوی په غاښ پرې کا
هر چې کار کا د دښمنو په ورمونه

٦ـ زده کوونکي دې په وار د خپلې کورنۍ په اړه خبرې وکړي.

ښلګه: مور په چخانسور کې اوسېږو، زمونږ کورنۍ اته تنه دي: پلار، مور څلور ورونه او دوه خویندې. پلار، مور او مشر ورور مونږ ته لازمې لارښوونې کوي.

۷ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې پوښتنه وکړي، بل دې ځواب ووایي.

۸ـ زده کوونکي دې متن ولولي، خپلواکې کلمې (نوم، فعل، ضمیر او قید) دې په ګوته کړي، ودې لیکي او له نورو زده کوونکو سره دې شریک کړي.

۹ـ پنځه تنه زده کوونکي دې په وار راشي او په متن کې دې ټپلا ټپلې ((ی ګانې)) په ګوته کړي.

۱۰ـ څو تنه زده کوونکي دې د خپل ښوونځي په اړه خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته په خپلو کتابچو کې څو پندونه ولیکي او د بلې ورځې پښتو مضمون درسي ساعت کې دې ټولګیوالو ته ووایي.

په واک چې نه لري په کام کې ژبه
که ګونګ شي ښه دی په لویه تبه
په بده ژبه ځان ځي، جهان ځي
ایمان لا هم ځي واوره طالبه
(خوشحان خان خټک)

ژمنه (وعده)

ښه خويونه زيات دي. هر يو يې په خپل ځای کې په ټولنه کې د انسان پر دريځ او شخصيت اغېز لري. ښه خويونه سړی درنوي او سپک خويونه سړی سپکوي. اسلام مورږ ته د ښو اخلاقو لارښوونه کړې ده. له بدو اخلاقو څخه يې منع کړي يو. درواغ ويل، د ژمنې سرته نه رسول او ښکنځلې کول د منافقت نښې دي. درواغ سړی خواروي، ښکنځلې د سړي شخصيت ته زيان رسوي او د ژمنې سرته نه رسول په ټولنې کې د انسان حيثيت، وقار او باور راټيټوي. انسان د ټولنيز مخلوق په توګه اړ دی چې په خپل ځان کې داسې نيک خويونه پيدا او وروزي چې د نورو په وړاندې د يو بشپړ انسان په توګه د احترام او درناوي وړ شي. اسلام د اخلاقو بشپړ دين دی او حضرت محمد ﷺ د نيکو اخلاقو د تعميم او بشپړتيا لپاره مبعوث او ګومارل شوی و.

ـ دروغجن انسان ستاسو په نزد څه حيثيت لري؟

وایي چې یوه ورځ عمر بن خطاب د عدالت لپاره د خلکو په منځ کې ناست و. ناڅاپه یو ښکلی اوښایسته ځوان چې دوو نورو ظاهرا ښایسته ځوانانو له لاسونو نیولی و، خلیفه ته یې راوست. عمر بن خطاب هغو ځوانانو ته وویل: "ځوان خوشې کړئ او ووایئ چې څه کیسه ده؟"

ځوانانو وویل: "موږ دوه ورونه یو. یو بوډا پلار مو درلود. په خپلو خلکو کې په نیکو اخلاقو او د مشرتابه په ټولوصفتونو مشهور و. یوه ورځ د تفریح لپاره خپل یوه باغ ته تللی و. هلته دې ځوان وواژه. اوس له تا څخه غواړو چې زموږ په منځ کې د خدای ﷻ حکم جاري کړې."

عمر رضی اللہ عنہ هغه ځوان ته په ترېو تندي وکتل او پوښتنه یې ترې وکړه: "ته څه ځواب لرې؟"

ځوان ډېر زړور او فصیح و. وموسکېد، په ډېره خوږه ژبه وغږېد او د عمر رضی اللہ عنہ ستاینه او د هغه درناوی یې وکړ. وېې ویل: "په خدای قسم چې رښتیا یې وویل. خو زه هم خپله کیسه درته کوم. بیا ستاسې خوښه چې څه حکم کوئ! زه یو کلیوالي عرب یم. وچکالي راغله. زه له خپلې کورنۍ او مال سره دلته راغلم. لاره مې په دې باغونو کې وه. ما اوښان درلودل. ماته ډېر ګران وو. د هغوی په ډلې کې د نه نسل یوه ډېره ښایسته جونګۍ وه. د نورو اوښانو په ډلې کې به داسې بربښېده لکه پاچا چې د رعیت په منځ کې روان وي. جونګۍ ددې ځوانانو د پلار باغ ته مخه کړه. د هغه باغ پر دېوال باندې د یوې ونې څانګه پرته وه. جونګۍ هغې څانګې ته خوله واچوله او پرې یې کړه. ناڅاپه هغه بوډا سړی له باغه راووت. له ډېرې غوسې یې سترګې سرې اوښتې وې. په لاس کې یې یوه ډبره نیولې وه. د زمري په څېر غږومبېده. بیا یې جونګۍ پر ډبرې کلکه وویشته او مړه یې کړه. کله چې مې ولیدل جونګۍ ولویده، په سر کې مې اور بل شو. په هماغه ډبره مې شیخ پر سر وویشته چې جونګۍ یې پرې ویشتلې وه. د ډبرې په لګېدو بوډا سړي چیغې کړې او وروسته مړشو. دا دوه ځوانان راورسېدل، زه یې ونیولم او تاته یې راوستم."

عمر رضی اللہ عنہ وویل: "اوس چې دې په خپلې ګناه خوله وخوځوله، نو نشې خلاصېدای او باید قصاص شې."

ځوان وویل: "زه پر هغه شي خوښ یم چې اسلامي شریعت ټاکلی وي. خو زه یو کوچنی ورور لرم. پلار مې له مړینې دمخه هغه ته ډېر مال ورکړی او د هغې د ساتنې دنده یې زما پر اوږو ایښې ده. ماته یې ویلي وو چې دا مال ستا د ورور دی. د هغې ساتنه پر تا فرض ده. ما هغه مال اخیستی او ښخ کړی مې دی. له ما پرته نور هیچا ته د هغې پته نه ده څرګنده. که تاسې اوس زما د وژلو حکم وکړئ، هغه مال به ضایع شي او د هغې د زیان پرې به ستا پرغاړه وي. د اخرت پر ورځ چې پاک خدای ﷻ د بنده ګانو ترمنځ عدالت کوي، هغه کوچنی به ستا غاړې ته لاس واچوي. که ماته دریې ورځې مهلت راکړې، نوزه به د هغه کوچني ورور د مال سرپرستي بل چا ته ورکړم او بېرته به تاته راشم."

عمر رضی الله عنه په فکر کې ډوب شو او خپل سر یې څو شېبې ځوړند ونیو. بیا یې ناستو خلکو ته مخ واړاوه او ویې ویل: "څوک ددې ځوان ضامن کیږي؟" ځوان ناستو خلکو ته وکتل او د هغوی په ډلې کې یې ابوذر رضی الله عنه ته ګوته ونیوه او ویې ویل: "دا سړی زما ضامن دی." عمر رضی الله عنه له ابوذر رضی الله عنه څخه پوښتنه وکړه: "یا ابوذره! ددې ځوان د راستنېدو ضمانت پر غاړې اخلې، که نه؟" ابوذر رضی الله عنه وویل: "هو، تر درېو ورځو پورې یې ضمانت کوم." عمر رضی الله عنه ، ځوان رخصت کړ.

کله چې د مهلت وخت نژدې شو، د ځوان پته ونه لګېده. عمر رضی الله عنه له اصحابو سره ناست و. ابوذر رضی الله عنه هم و. هغه دوه ځوانان په غوسه شول او ویې ویل: "ای ابوذره، زمونږ قاتل چېرته دی؟ هغه سړی که تښتېدلی وي، څنګه به بېرته راشي؟" ابوذر رضی الله عنه وویل: "په خدای ﷻ قسم، که د مهلت وخت پای ته ورسیږي او هغه ځوان رانشي، زه په خپل ضمانت وفا کوم او ځان درته سپارم." عمر رضی الله عنه وویل: "په خدای قسم، که هغه ځوان وځنډیږي، د شریعت له غوښتنو سره سم به د ابوذر رضی الله عنه په اړه حکم وکړم."

ددې خبرې په اورېدو د ابوذر رضی الله عنه په خاطر د حاضرینو په سترګو کې اوښکې راغلې. د غونډې حاضرینو یو تر بله په خبرو پیل وکړ او له ځوانانو څخه یې د دیت (خونبها) غوښتنه وکړه.

ځوانانو د چا خبره ونه ومنله او له قصاص پرته په بل شي نه راضي کېدل. په دې

وخت کې خلکو د ابوذر رضي الله عنه ارمان کاوه او ژړل يې. ناڅاپه هغه ځوان راښکاره شو او د عمر رضي الله عنه په مخکې ودرېد. په داسې حال کې چې سا و تیګا او په تندي يې خولې روانې وې، په فصیحه ژبه يې پرعمر رضي الله عنه سلام واچاوه.

وروسته يې عمر رضي الله عنه ته وویل: "هغه کوچنی مې پر ترور وسپاره او د مال ځای ځایګی مې ورته وښوده. د ژمنې د سرته رسولو لپاره د اوړي په ګرمی کې په منډه راغلم."

خلک د ځوان له ربښتینولی، پر وعدې د هغه د وفا او مرګ ته د راتګ له امله هیبن پاتې شول. ځینو حاضرینو ووېل: "خومره ښه کار او خومره ښه ژمنه!" ځوان ووېل: "آیا نه پوهیږئ چې له اجل خلاصی نشته. ما پر خپله ژمنه وفا وکړه چې څوک ونه وایي په خلکو کې وفا له منځه تللې ده."

ابوذر رضي الله عنه ووېل: "په خدای جل جلاله قسم ای عمره، دا هلک مې نه پېژانده چې څوک او د کوم ځای دی. تر دې دمخه مې هم لیدلی نه و، خو کله چې يې په حاضرینو کې یوازې ماته مخ راواړاوه، نو ښه راته ونه بربښېده، رد يې کړم. مېړانې مې اجازه رانه کړه، نهیلی يې کړم چې څوک ونه وایي، مېړانه له نړۍ ورکه شوې ده."

هغه مهال هغو دوو ځوانانو ووېل: "مور د الله جل جلاله د رضا لپاره د خپل پلار وینه دې ځوان ته وښښله چې څوک ونه وایي احسان په چا کې نشته."

بیا عمر رضي الله عنه هغو دووځوانانو ته مخ واړاوه او ويې ویل: "د پلار خونبها له بیت المال څخه واخلئ."

ځوانانو ووېل: "مور د الله جل جلاله د رضا لپاره هغه ته د خپل پلار وینه وښښله او له هغه تېر شو. د دنیا د مال تمه نه لرو!"

د متن لنډیز:

ښه اونېک اخلاق د انسان ګاڼه ده. په انسان کې داسې یو لړ صفتونه شته چې انساني جوهر یې بولي. صداقت، رښتینولي، په وعده وفا، درواغ نه ویل، مېړانه، پت ساتل، له خیانت ځان لیرې ساتل، نېکه اوخوږه وینا او په سلګونه داسې نور هغه صفتونه دي چې له انسان څخه انسان جوړوي. دروغ ویل په ټولنې کې د انسان وقار راټیټوي. که یو ځل څوک په دروغو مشهور شو، نو بیا یې پر رښتیاوو هم څوک باور نه کوي. یو شمېر اخلاق فردي دي، زیان او ګټه یې یوازې یو فرد ته رسېږي، خو یو شمېر نور بیا ټولنیز اړخ لري. د ټولنې بنسټ جوړوي او له ټولنیزو ارزښتونو څخه ګټې کېږي. وګورئ، په پورته کیسه کې پر ژمنې د یو ځوان وفا څومره ښېګڼې رامنځته کړې، هم یې ځوان له هرو مرو مرګ څخه وژغوره او هم یې انساني جوهر په ګوته کړ. که چېرته له لومړۍ هغې یې اوږې خالي شوې وای او پرې عمل نه وای شوی، نو ټولنیزو ارزښتونو ته یې زیان رساوه.

فعالیتونه

۱ــ د پورته کیسې پیغام څه شی دی؟ درې تنه زده کوونکي هر یو دې خپله دنده د ټولګي په وړاندې ووایي.

۲ــ درې تنه زده کوونکي دې یوځای د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په وار له هغو درېو دلیلونو څخه د یو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي چې له مرګ څخه د هغه ځوان د بچېدو لامل شول.

۳ــ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپله ژبه دې د پورته کیسې یوه برخه ووایي.

٤ـ په يوې ټولنه کې دې د ښو اخلاقو په اړه څو تنه زده کوونکي خپل نظر روښانه کړي.

٥ـ زده کوونکي دې پورته کيسه په خپل ټولګي کې تمثيل کړي.

کورنۍ دنده

پر وعدې وفا څه ګټه لري؟ په دې اړه يوه مقاله وليکئ او په بله ورځ يې نورو ته واوروئ.

زده کړه له کوره تر ګوره

وايي: يو دوست د يوعالم د ناروغۍ پر مهال د عيادت لپاره د هغه کور ته ورغی. عالم چې د ځنکدن په حالت کې و، له خپل دوست څخه يې د يوې مسئلې پوښتنه وکړه. دوست يې ورته وويل، ته د ځنکدن په حالت کې يې په مسئله څه کوې؟ عالم ورته وويل: ((دا به ښه وي چې په دې مسئلې باندې پوه شم او بيا مړ شم.))

ښايي د غلا او درغلۍ ځاله يوه ورځ ويجاړه شي، خو د ربښتيا او امانت مانۍ ټينګه او پر خپل ځای ولاړه وي.

((حديث شريف))

تشـــبيه

که د پښتو شعر سترې او پلنې لمنې ته په ځير سره وګورو، نو د امير کرور له وخت نه تر نن پورې په سلګونو او زرګونو شاعران تېر شوي، شته او وي به.

دغو ټولو نظمونه او شعرونه ويلي. نثرونه يې ليکلي، حتی نثري اوشعري کليات ترې را پاتې دي. ځينو په لوی لاس په خپلو شعرونو کې بديعي او بياني ښکلاوې کارولي دي.

ادبي فنون د همدې ښکلاوو د څېړنې، توضيح او تشريح کولو علم دی.

بديع ، بيان او معاني د ادبي فنونو يا بياني علومو اساسي برخې دي.

بديع فن چې د فصيح او بليغ کلام له لفظي او معنوي ښايستونو څخه بحث کوي، تاسې په لسم ټولګي کې ولوست.

د شاعرانه تخيل مختلف صورتونه: تشبيه، استعاره، مجاز او کنايه د بيان علم د بحث موضوعات دي، د دوی له جملې څخه (تشبيه) په دې لوست کې در پيژنو.

تاسو کله دوه شيان يو له بله سره ورته کړي دي؟

د يوې معنا د بيانولو لپاره لومړنۍ اسانه او ساده فني لاره چاره تشبيه ده چې په نظم، نثر، شعر او عادي کلام کې ورڅخه کار اخيستل کېږي.

ډېر وختونه له تشبيه څخه موخه د يو شي په ښه يا بد ستايلو او بيانولو کې د مبالغې کول وي. يو شاعر د هغې مينې يا کرکې له امله چې له خلکو او شيانو سره يې لري، کوښښ کوي هغوی له خپل هغه موجود حالت څخه زيات يا کم وښيي.

د بېلگې په ډول کله چې يو شاعر د محبوب قد له سروې، رخسار له ګل، غاښونه له مرغلرو، شونډې له لعلونو، د څښو توروالی له تورې شپې سره ورته ښيي، نو سره له دې چې د خپل محبوب او د هغو شيانو تر منځ ورته والی (مشابهت) پيدا کوي، په حقيقت کې د خپل محبوب او معشوق په ستاينه کې مبالغه کوي او غواړي چې خپله محبوبه تر خپل اصلي حده زياته ښايسته وښيي.

له خپل حد څخه زيات د يو شي د ښه والي يا بد والي بيانول د مبالغې يو ډول دی چې د تشبيه او ورته والي په صورت کې افاده کېږي.

تشبيه: ورته کولو يا يو شی يا يو څيز د بل په شان کيدو ته وايي. يا: په يوه ځانګړې معنا کې د دوو شيانو ګډون ته، په دې شرط چې د دواړو تر منځ يو يا څو ګډ خصوصيتونه موجود وي، ورته کول تشبيه ده.

د مثال په ډول که ووايو چې: (ناپوهي مرګ او پوهه ژوندون دی.)

نو په دې ويناکې ناپوهي او جهالت له مرګ سره، علم او پوهه له ژوندون سره تشبيه يا ورته شوي دي.

يا لکه په لاندې شعر کې:

پتنګ يم شمعې ښکلول دې غواړم
که څنګ دې ډک د سرو لمبو دی ښه دی

شاعر په دې بیت کې خپل ځان له پتنګ سره تشبیه کړی دی او له شمعې څخه یې هدف خپل هېواد دی چې د ابادولو او سمسورولو لپاره یې هر راز سرښندنې ته تیار دی.

د شاعر او پتنګ تر منځ د تشبیه وجه یا ګډ خصوصیات مینه، محبت او وفاداري ده.

تشبیه پنځه رکنونه لري: مشبه، مشبه به، د تشبیه وجه، د تشبیه ادات، د تشبیه غرض.

مشبه او مشبه به ته د تشبیه طرفین یا اصلي ارکان هم ویل شوي دي، ځکه چې د تشبیه په صورت کې یې شتون حتمي دی. د دوه نورو (وجه شبه او ادات تشبیه) ذکر او شتون حتمي او اړین نه دی.

۱ـ مشبه:

هغه شی چې تشبیه کېږي د مشبه په نوم یادېږي.

یا: مشبه هغه څوک یا شی یا حال دی چې له بل چا، شي یا حال سره تشبیه کړای شوی وي.

د بېلګې په ډول:

که ووایو چې: (باران اوري) په دې کلام کې د تشبیه کوم طرف نشته او که ووایو چې: (د غم باران اوري.) دلته د تشبیه طرفین موجود دي.

غم یې له باران سره تشبیه کړی دی.

یا لکه په لاندې بیت کې چې (محبت) له اور سره تشبیه شوی دی:

هېڅ مې نه زده محبت که اور دی دا
په اور سوځم په رضا که زور دی دا

یا لکه په لاندې لنډۍ کې:

زړه مرغلره ده چې مات شي
بیا د لباس په خندا ناخلي کوشیرونه

پورته لنډۍ کې ((زړه)) مشبه دی چې له مرغلرې سره تشبیه شوی دی.

۲ _ مشبه به:

له کوم شي سره چې یو شی تشبیه کېږي د مشبه به په نامه یادېږي.

یا: مشبه به هغه څوک، شی یا حال دی چې د بل چا، شي یا حال ورته والی او تشبیه له ده سره شوې وي.

لکه: په دې لاندې جمله کې:

(پوهنه د رڼا په څېر ده.) په دې جمله کې (رڼا) مشبه به راغلې ده.

یا لکه د رحمان بابا په لاندې بیت کې:

کـه حـرص دربـانـدې زور شـي مـرګ دریـاد کړه

دا عـــلاج دی دغـــه رنـــځ لـــره مـحـکـم

رحمان په دې بیت کې ((حرص)) له (رنځ) سره او (مرګ) یې له (علاج) سره تشبیه کړې دی، رنځ او علاج دواړه مشبه به دي، یعنې د نورو شیانو تشبیه له دوی سره شوې ده.

په همدې ډول په لاندې بیت کې چې (مارونه) د (زلفو) لپاره مشبه به دي:

چـــې خـــورلـــی د یـــار زلـــفـــو مـــنـــګـــرو یـم

ســـرګـــردانـــه پـــه ســـــراغ د پـــاړوګـــر یـم

یا لکه په لاندې لنډۍ کې چې ((مرغلرې)) مشبه به او ((خولې)) مشبه دي.

چـــې مـــرغـــلـــرې تـــــرې شـــرمـــېـــرې

هـغـه خـولـې زمـــا د یـــار پـــر مـــخ راځـیـنـه

۳_ د تشبیه وجه:

هغه یو یا څو مشترک صفتونه چې د مشبه او مشبه به تر منځ موجود وي، د تشبیه وجه یې بولي. د وجه شبه ذکر په بیت کې کله وي او کله نه.

لکه په لاندې بیت کې:

د بـــادام پـــه څـــېر مـــې زړه ســـوری ســـوری شو
چـــې راپـــور تـــه پـــه غـــمـــزه ســـتـــرګـــې بـــانـــو کـــړي

په پورته بیت کې (زړه) مشبه، (بادام) مشبه به، (په څېر) د تشبیه کلمه، (سوری سوری کېدل) یې د تشبیه وجه یا مشترک صفت دی.

د تشبیه وجه ښایي په مشبه به کې تر مشبه زیاته قوي او څرګنده وي.

د رحمان بابا لاندې بیت وګورئ چې د تشبیه د وجهې ذکر پکې لفظاً نه دی شوی:

یـــا بـــه قـــنـــد یـــا بـــه نـــبـــات او یـــا بـــه شـــهـــد وي
هـــر کـــلام چـــې لـــه رحـــمـــانـــه شـــنـــیـــده شي

په پورته بیت کې د رحمان (هر کلام) مشبه، (قند، نبات، شهد) درې واړه مشبه بهات دي. (خوږوالی) یې د تشبیه وجه ده، مګر په بیت کې لفظاً نه ده ذکر شوې.

یا لکه په لاندې بیت کې:

کـــه هـــر څـــو د بـــنـــو غـــشـــي کـــاږه ولـــي
یـــو لـــه نـــښـــې د زړه نـــه درومـــــي خطا

٤_ د تشبیه ادات یا کلمې:

هغه ادات یا کلمې دي چې زیاتره د هغو په واسطه د مشبه او مشبه به تر منځ تشبیه قایمېږي.

د تشبیه ادات دادي:

لکه، په څېر، په شان، غوندې، هغسې، هسې، داسې، څنګه، په دود، که، په رنګ...

لـکـه خـونـد لـــري زمـــا خـــوږې خـبـرې
پـــه شـکـــرو کـــې هـــم نـشـتـه هـســې خـونـد
(رحمان بابا)

پـــه غـــوږو دې زلـفـې هـســې مـعـلـومـيـږي
لـکـه ولـــوږـــږي هـــنـــدو پـــه سـپـيـنـو زرو
(حنان)

چـې ربـبـي مـې بـې صـرفـې د زړګـــي ولـې
کـــږې وروځـــې دي د يـــار کـــه لـــور دی دا

چـــې د ســـپـــرلـــي ګـــلـــونـــه ګـــورم
مـــا تـــه د ګـــل پـــه شـــان جـــانـــان را يـــا دوينـــه

په پورته لومړي مثال کې (هسې)، دويم کې (هسې ـ لکه)، درېم کې (که)، څلورم کې (په ـ شان) د تشبیه ادات یا کلمې دي.

۵ـ د تشبیه غرض:

هغه مقصد او مطلب چې له تشبیه څخه اخیستل کېږي، د تشبیه غرض ورته وایي.

یا: د مشبه د حال بیان او ستاینه د تشبیه غرض دی. لکه: ښکلا، ښه والی، بدوالی او نور...

د تشبیه غرض زیاتره مشبه ته راجع کېږی. د بېلګې په ډول:

که ووایو چې: (دا اوبه لکه د شاتو خوږې دي.) په دې جمله کې: (اوبه) مشبه، (شات) مشبه

به، (لکه) د تشبیه ادات، (خوږوالی) یې وجه شبه ده.

او د تشبیه غرض د اوبو د خوږوالي ثابتول دي.

د متن لنډیز:

د شعر و شاعرۍ، د فني ښکلا ټول جهتونه، خوندونه او رنګینې، د وینا پټې او ښکاره ښکګنې د ادبي فنونو د پوهې په واسطه سره ښکاره او په ګوته کولای شو.

بدیع، بیان او معاني د ادبي فنونو یا بیاني علومو اساسي برخې دي.

د بدیع په علم کې د وینا غیر واجب ښکلاوې، د تحسین نښې او ډولونه پېژندل کېږي.

بدیعي لفظي او معنوي صنعتونه تر څېړنې لاندې راځي.

بیان هغه اصول او قاعدې بیانوي چې د هغو په واسطه سره یوه معنا په مختلفو عباراتو کې داسې ادا کېږي چې یوه نسبتاً بلې ته ډېر واضحه او څرګنده وي. تشبیه، استعاره، مجاز او کنایه یې د بحث اړین موضوعات دي.

یو شی یا حالت له بل شي یا حالت سره ورته کولو ته تشبیه وایي.

مشبه، مشبه به، وجه شبه، د تشبیه ادات او د تشبیه غرض د تشبیه ارکان دي. دوه لومړني ارکانو (مشبه او مشبه به) ته د تشبیه اصلي ارکان وایي او نور یې فرعي دي. اصلي په دې معنا چې په بیت کې یې شتون او ذکر اړین دی.

فعالیتونه

۱ــ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او تشبیه دې نورو ته وروپېژني.

۲ ــ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د تشبیه د رکنونو نومونه واخلي او بل تن دې تعریف او په یوې بېلګې کې دې وښیي.

۳ـ څلورتنه زده کوونکي دې په وار سره د تختې پر مخ یو یو بیت ولیکي، مشبه، مشبه به، د تشبیه ادات او د تشبیه وجه دې پکې وښیي.

٤ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي، هرې ډلې ته دې دنده وسپارل شي، په خپلو تېرو ویل شوو لوستونو کې داسې بیتونه او شعرونه پیدا کړي چې د تشبیه ارکان پکې راغلې وي، د هرې ډلې استازی دې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

٥ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

د بیان علم د بحث موضوعات کوم دي؟

تشبیه څه ته وایي؟

د تشبیه ارکان کوم دي؟

د تشبیه ادات کوم دي؟

٦ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار د لوستل شوو شعرونو څخه یو یو بیت په تخته ولیکي، مفهوم دې ټولګیوالو ته ووایي.

۷ـ ښوونکی دې د شاعرانو په شعرونو کې د تشبیه په کارولو او رول باندې په لنډ ډول وغږېږی.

۸ـ هر زده کوونکی دې په وار د خپل ښوونځي په اړه خبرې وکړي. د بیلګې په ډول:

زه د خوشحال خان د لېسې زده کوونکی یم. زه په خپل ټولګی کې اول نمره یم، د ښوونځي سره ډېره علاقه لرم.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل درسي کتاب شعرونه ولولي او د تشبیه ارکان دې پکې نښه کړي، د بلې ورځې د پښتو د مضمون په ساعت کې دې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

د تشبیه وېش

د ځینو څېړونکو په اند په اسلامي پېر کې لومړنی سړی چې د بیان علم په اړه یې څېړنې کړي، هغه ابو عبیده مثنی دی. د زوکړې کال یې معلوم نه دی، خو د مړینې کال یې (۲۱۱هـ.ق.) ښوول شوی دی.

ده د بیان په باب یو کتاب لیکلی چې مجاز القرآن یې بولي. ابو عبیده په دې کتاب کې هغه کلمات را ټول کړي چې د موضوع په لحاظ په معاني کې استعمال نه لري، بلکې په مجازي معناوو کې یې استعمالوي. د بیان لغوي معنا سپړل، څرګندول او په ډاګه کول دي. بیان هغه پوهه ده چې د یوې معنا دلالت په بېلابېلو لارو راښیي.

ددې علم اصلي موضوعات مجاز او کنایه دي، خو تشبیه له مستعار مجاز سره د تړاو په صورت کې هم ملګرې کېږي.

تشبیه یو داسې ادبي ښایست دی چې په منظوم کلام کې ښکلا، خوند، کیفیت زیاتوي او د شعري ژبې په کارولو کې ځانګړې ونډه او ارزښت لري.

په تېر لوست کې مو تشبیه او ارکان وپېژندل، اوس به یې د وېش او ډولونو په اړه معلومات ولولئ:

_ د تشبیه کارول په کلام کې څه ارزښت لري؟

د وينا يا د مطلب د ادا ژبه او د شعر ژبه دواړه يو راز نه وي. دشعر په ژبه کې د مطلب د افادې تر څنګ احساس او هيجان هم وي، همدا تشبيهات او استعارې دي چې د شعري ژبې په جوړولو کې ونډه لري او د شاعرانه انځورونو د جوړولو مهمې وسيلې ګرځي.

د تشبيه وېش په لاندې ډول شوی دی:

الف_ د طرفينو د موقعيت په لحاظ:

د مشبه او مشبه به د موقعيتونو له مخې تشبيه په مفروقه او ملفوفه تشبيه باندې وېشل کېږي.

مفروقه تشبيه: هغه ده چې په بيت يا مسره کې مشبه او مشبه به يو بل ته څېرمه يا نږدې واقع شوې وي.

لکه:

خط دې تور حرفونه، مخ دې پانې د کتاب دي
شغل د کتاب دې بل کتاب را څخه يووړ

رحمان بابا په دې بيت کې د محبوب پر مخ ((تور خط)) (ږيره او بريت) له تورو حرفونو سره او ((مخ)) يې د ((کتاب)) له پانو سره تشبيه کړی دی.

څرنګه چې مشبه او مشبه به سره نژدې واقع شوي دي، نو د طرفينو د موقعيت په لحاظ مفروقه تشبيه ده.

يا لکه په لاندې پښتو لنډۍ کې:

سترګې ډولې، بانې په پرې چتر
د جانان مينه پکې ناوې ګرځومه

په پورته لنډۍ کې: ((سترګې)) مشبه، ((ډولې)) مشبه به، ((بانې)) مشبه، ((چتر)) مشبه به، ((دجانان مينه)) مشبه، ((ناوې)) مشبه به دي.

دا چې مشــبه او مشبه به يا د تشــبيه طرفين يو بل ته څېرمه راغلي دي، نو مفروقه تشبيه يې بولي.

ملفوفه تشبيه:

که چېرې په يو بيت يا مســره کې څو مشــبه او څو مشبه به داسې ډول راوړل شي چې له مشبه سره مشبه په يو نيم بيتي کې او له مشبه به سره مشبه به په بل نيم بيتي کې راغلي وي، يعنې له مشــبه سره مشــبه به نژدې يا څنګ په څنګ نه وي راغلي، ملفوفه تشبيه يې بولي. لکه په لاندې بيت کې:

تــورې زلــفــې شــنــه خــالــونــه، ســره رخــســار
شــنــه تــوتــيــان دي ســره ګــلــونــه تــور ښــامــار

په پورته بيت کې: ((زلفې)) مشبه، ((ښامار)) مشبه به، ((تورواليٰ))، (اوږدوالی) يې وجه شبه.

(خالونه) مشبه، (توتيان) مشبه به، ((شينوالی او ښايست)) يې وجه شبه.

((رخسار)) مشبه، ((ګلونه)) مشبه به، ((سوروالی او ښايست)) يې وجه شبه ده.

څرنګه چې مشبه ګانې په يو نيم بيتي او مشبه به په بل نيم بيتي کې يعنې سره لرې راغلې دي نو ملفوفه تشبيه يې بولي.

ب_ د تشبيه وېش د ابتذال او ندرت په لحاظ:

د ابتذال او ندرت په لحاظ تشبيه په مبتذله او نادره تشبيه باندې وېشل کېږي. نادره تشبيه هغه تشبيه ده چې شاعرانو کې لږ استعمال ولري او يا کوم شاعر نوې پيدا کړي وي.

لکه په دې بیت کې:

چې يې خال په مخ کې وينم حيرانېږم
په جنت کې ولې بېدي عاصي يو ګام

په پورته بیت کې (خال) مشبه، (عاصي) مشبه به، (مخ) مشبه، (جنت) مشبه به دی.

د ((خال)) او ((عاصي)) تر منځ ((توروالی)) وجه شبه ده. د (مخ) او (جنت) تر منځ د تشبیه وجه ښایست او سپینوالی دی. خرنګه چې لږ شمېر شاعرانو کارولې ده، نو نادره تشبیه يې بولي.

مبتذله تشبیه: هغه ده چې په شاعرانو کې خورا زیات استعمال ولري.

لکه د ((زلفو)) تشبیه له ((سنبل)) سره یا د ((مخ)) تشبیه له ((ګل)) سره چې هر شاعر دا کار کړی دی.

لکه په لاندې بیتو کې:

مخ دې لکه ګل صنم زلفې دې سنبل صنم

که هر څو د بنو غشي کاږه ولي بوله نښې د زړه نه دروميِ خطا

په لومړي بیت کې مخ له ګل سره او زلفې له سنبل سره او په دویم بیت کې (بانه) له (غشو) سره تشبیه شوي دي.

خرنګه چې هر شاعر د غسې تشبیهات کاروي نو ځکه ورته مبتذله تشبیه ویل کېږي.

ج_ د تشبیه وېش د وجه شبه په لحاظ:

د وجه شبه په لحاظ تشبیه پر مفصله او مجمله باندې وېشل کېږي. مفصله تشبیه هغه ده چې د تشبیه وجه لفظاً په بیت کې ذکر شوې وي.

لکه په دې بیت کې:

د غفلت په خوب ويده خلک يې نه اوري
که حميد ناري وهي لکه جرس

په پورته بیت کې حمید ((خپل ځان)) له ((جرس)) سره تشبیه کړی دی، ((نارې وهل)) يې وجه شبه ده چې لفظاً ذکر ده، نو مفصله تشبیه ده.

مجمله تشـبیه: دا هغه تشـبیه ده چې د طرفینو تر منځ يې د تشـبیه وجه لفظاً نه وي ذکر شوي، لکه په لاندې بیت کې:

مـخ دې لکه لمر دی ورتـه ځیر کتلی نـه شم
ځکـه يـې د مـدحـې لـه عـهـدو وتـلـی نـه شم

عبدالقـادر خټک چې د خوشـحال خـان خټک زوی دی پخپل پورتـه بیت کې يې د ((محبوب مخ)) له ((لمر)) سـره تشـبیه کړی دی. د ((مخ)) او ((لمر)) تر منځ د تشبیه وجه چـې (ښایسـت او روښـنایي) ده په څرګند ډول په کلام کې ذکر شـوې نـه ده، نو ځکه يې مجمله تشبیه بولي.

د_ د تشبیه وېش د اداتو په لحاظ:

د اداتو په لحاظ تشبیه پر مرسله یا مطلقه او مؤکده باندې وېشل کېږي.

مرسـله یا مطلقه تشـبیه: هغه تشبیه ده چې د تشـبیه ادات یا کلمې په بیت کې ذکر وي، لکه په دې بیت کې:

ښـامـارانـو غـونـدې ګـرځـي پـه ګـنـجـونـو
نـشـتـه هـېـڅ پـه زړه کـې ډار د تـورو زلـفـو

په دې بیت کې((زلفې)) له ((ښامارانو)) سره تشبیه دي. د زلفو او ښامارانو تر منځ د تشبیه ادات (غوندې) په بیت کې ذکر ده، نو د اداتو د ذکر په لحاظ مرسله یا مطلقه تشبیه ده.

مؤکده تشبیه: هغه تشبیه ده چې د مشبه او مشبه به تر منځ د تشبیه ادات یا کلمې په بیت کې نه وي ذکر شوي.

لکه په دې لاندې بیت کې:

نــه به په زور په زاري خلاص شــي، نه په عقل دانش

دنیــا دامــګاه، ژونــدون دانــه، اجل يې دام ايښــی دی

د پورته بیت په دویم نیم بیتي کې: (دنیا) له (دامګاه) سره (ژوندون) له (دانې) سره (اجل) له (دام) ســره تشــبیه شوی دی، خو د تشــبیه د اداتو ذکر پکې نه دی شوی، نو مؤکده تشبیه يې بولي.

تشبیه نور ډېر ډولونه هم لري، خو مهم يې همدغه وو چې دلته در وپېژندل شول.

د متن لنډیز:

تشبیه د شاعرانه انځور د جوړولو یو مهمه وسیله ده، همدا تشبیهات او استعارې دي چې د شعر ژبه او د وینا ژبه سره توپیروي.

تشــبیه څــو ډول وېش لري: د طرفینــو د موقعیت له مخې په ملفوفــه او مفروقه، د استعمال له مخې په نادره او مبتذله، د اداتو له مخې په مرسله او مؤکده، د وجه شبه له مخې په مفصله او مجمله تشبیه باندې وېشل کېږي.

د تشــبیه ځینې نور وېشــونه، لکه: د (عادي او غېر عادي، تســویه او جمع تشبیه، د ماهیت له مخې وېش د طرفینو د بسیطوالي او ترکیب له مخې وېش) هم لري.

فعالیتونه

۱ــ دوه تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، د تشبیه په وېش دې خبرې وکړي.

۲ــ خو زده کوونکي دې په وار ســره د تشــبیه یو یو وېش د تختې پر مخ په مثالونو کې وښیي.

۳ـ زده کوونکي دې په خلورو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د تشبيه د وېش يو چارت ترتيب کړي، د ډلې استازي دې، نورو ټولګيوالو ته وښيي.

٤ـ خو زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشـي په متن کې د راغلو شـعرونو په مفهوم دې خبرې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

په منظوم کلام کې د تشبيه کارول څه ګټه لري؟

د اداتو په لحاظ تشبيه په کومو ډولونو باندې وېشل کېږي؟

که د تشبيه وجه په بيت کې ذکر نه وي، څه ډول تشبيه يې بولي؟

مجمله تشبيه کومې تشبيه ته ويل کېږي؟

٦ـ خـو تنـه زده کوونکـي دې پـه وار د تختې پر مخ په شـعرونو کې د تشـبيه طرفين ونوموي.

۷ـ زده کوونکي دې په وار د پاکوالي په اړه په داسـې ډول خبرې وکړي چې تشـبيهات پکې وکاروي.

۸ـ دوه تنه زده کوونکي دې د لوست لنډيز ووايي.

کورنۍ دنده

هر زده کونکی دې په کور کې د يو شاعر شعرونه ولولي، د تشبيه د هر وېش په اړوند دې مثالونه پيدا او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ټولګيوالو ته ولولي.

زده کوونکی دې په لاندې بیتونو کې مشبه، مشبه به، وجه شبه او د تشبیه توري ولټوي او تشریح دې یې کړي:

شونډې دې یاقوت دي مرغلري سپین غاښونه
سرتر پایه درست د پاچاهانو خزانه یې
چې بلا یې د قامت راته ښکاره شوه
گویا پاڅېده بلا د قیامت
څو به شمېرم زه غمونه د هجران
هومره ډېر دي لکه ریگ د بیابان
چې یې خال په مخ کې وینم حیرانیږم
په جنت کې ولې ږدي عاصي یو گام
دا څه قد دی دا څه سترگې دا څه مخ دی
داڅه سروه څه نرگس دا څه گلشن دی
لکه باد صبا راشي ژر گذر کا
ما خوشحال چې ازمېلې دی میشاق ستا
که د زلفو مار یې وخوري عاشق گرم دی
چې یې لاس په اژدها باندې کښېښږ
ښاپیرۍ چې لیده نشي سبب دادی
مخ د ستا له شرمه نغاړي په حجاب
نرگس کوز گوري له شرمه
ستا د سترگو په څواب
د جنت حورې که گوري ستا ومخ ته
نور به واچوي له مخه نقابونه

نشه يي توکي

د نشه يي توکو کارونه د انسان بدن ته ډېر زيان رسوي. د نشه يي توکو لېږد رالېږد او قاچاق ديني، ملي، اجتماعي او انساني جرم او جنايت دی. خلکوته زيان رسول له همدغه ځايه پيلېږي.

څوک چې پر نشه يي توکو اخته وي، خلک ورته په سپکه سترګه ګوري. د هوسا ژوند ځښتن نه وي. د کورنۍ او ټولنې د اوږو باروي.نشه يي توکي ډول ډول دي، په دې لوست کې به يې په اړه ځينې څرګندونې ولولو:

پر نشې د اخته شخص د ژوند په اړه مو په ذهن کې څه درګرځي؟

شک نشته چې څښتن تعالی هېڅ شی خوشې نه دی پیدا کړی، خو دا موږ یو چې له هغوی ناسمه ګټه اخلو. د نشه یي توکو کارول بدن او روغتیا ته زیان رسوي او باید ځانونه ترې په کلکه وژغورو.

د نشه یي توکو په کارونې د بدن د کار او فعالیت ځواک کمزوری کېږي. پر نشه یي توکو روږدي کسان نه د دنیا چارې په سمه توګه سمبالولی شي او نه د اخرت، نه خپل حقونه پېژني او نه هم د نورو. دغه وګړي په ټولنه کې د خپلوی او دوستۍ اړیکې هم په مناسبه توګه پاللی او ساتلی نه شي.

که په ظاهره وګورو د بنګو بوټي ډېر ښکلي دي، خو دا ښکلي ماران په باطن او د ننه کې له زهرو ډک دي. تنکي او ښایسته ځوانان بد رنګوي او د ځوانۍ د ښایست او د ښکلا د بهار ګلونه یې مړاوي کوي، رژوي یې او له خاورو سره یې خاورې کوي. نشه یي توکي ډېر ډولونه لري، همداسې یې استعمال او کارونه هم ډول ډول ده.

یو ډول هغه نشه یي توکي دي چې د سګرټ، چلم، نیچې او نورو ډولونو په دود استعمالېږي. یو له دې توکو څخه تمباکو دي چې ددې ټولو بدو عملونو په سر کې راځي. ځوانان لومړی ځل تمباکو لوګی کوي، نسوار اچوي، چلم یا سګرټ څکوي، ورو ورو د تمباکو چلم یې د چرسو په چلم او سګرټ یې په سګرټي بدلېږي.

همداسې ځینې تریاک خپلوي او هیروینو ته ځان سپاري. په دې ډول د بدو اعتیادونو لړۍ له تمباکو څخه پېلېږي. د تمباکو لوګی معده کمزورې کوي، د التهاب سبب یې ګرځي، اشتها کموي، ځیګر خرابوي، عصبي نظام کې سستي او کمزوري راولي او نورو راز راز ناروغیو ته زمینه برابروي. په همدې ډول چرس هم یو زیان رسوونکی نشه یي توکی دی. بل هغه نشه یي توکي دي چې د خولې له لارې استعمالېږي. لکه: تریاک، بنګ، شراب چې تر هر څه د مخه د معدې او بیا د بدن د نورو غړو د ناروغیو سبب ګرځي.

دریم هغه نشه یي توکي دي چې د پېچکارۍ له لارې وجود ته د اخلېږي. دا ډول نشه یي توکي د انسان د پوستکي، وینې، اعصابو او د زړه د ناروغۍ د انتقال لوی عامل ګرځي.

څلورم هغه نشه يي توکي دي چې د پزې له لارې استعمالېږي، لکه د پزې نسوار او نور چې د پزې د سورۍ کېدو او د دماغ د نازکو رګونو د بندېدو په سبب د انسان د مړينې لامل کېږي. تاسې ته به جوته شوې وي چې نشه يان يا په نشه يي توکو روږدي کسان کوښښ کوي د خلکو، کور او کلي څخه لرې واوسي. دوی د کارکولو توان له لاسه ورکوي، غلاوې کوي، دروغ وايي او د نشه يي توکو لپاره ډول ډول جنايتونو ته لاس اچوي. په پورتنيو اعمالو د خپلې کورنۍ دوستانو او ټولنې په وړاندې باور او اعتبار له لاسه ورکوي، په ژوند کې سپک بې وقاره او رټلې وي.

ددې لپاره چې ځان مو له پورتنيو ناروغيو او ناوړه پېښو څخه ژغورلی وي بايد د ټولو نشه يي توکو له کارونې څخه په کلکه ډډه وکړو. ددغو توکو په زيانونو خلک وپوهوو چې له استعمال او کاروبار څخه يې ځان وژغوري.

کوم کسان چې پرې روږدي دي د هغوی د خلاصون لپاره دې هر اړخيزې ممکنې هلې ځلې وشي. د خير په دغه کار به مو دنياوي او اخروي نېکمرغۍ په برخه شي او موږ به د نشې له آفت او زيان څخه د ژغورلې ټولنې خاوندان شو.

د متن لنډيز:

د نشه يي توکو کارول د انسان پر روغتيا او ژوند باندې ناوړه اغېز کوي.

په نشه يي توکو روږدي کسان د خپلې کورنۍ او ټولنې د اوږو باروي. نشه يان د کارکولو توان نه لري، د خپل نشه يي توکو د لاس ته راوړلو لپاره ناوړه اعمالوته مخه کوي، ژوند يې سپک، بې وقاره او رټلی وي، هر څوک ورنه کرکه کوي.

فعالیتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، د نشه يي توکو نومونه دې واخلي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په وارسره د ټولګي مخې ته راشي د نشه يي توکو د زيانونو په اړه دې خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د نشه يي توکو زيانونه لست او بيا دې په وار سره د هرې ډلې مشر د خپلې ډلې په استازيتوب هغه د نورو په وړاندې ولولي.

٤ـ د متن له لوستلو څخه مو څه مفهوم واخيست؟ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګيوالو په مخکې خبرې پرې وکړي.

٥ـ څو زده کوونکي دې په خپله خوښه پر نشې باندې د روږدو کسانو (د نشه يانو) د خراب ژوند په هکله خبرې وکړي.

٦ـ درې تنه زده کوونکي دې په نشه يي توکو د روږدو کسانو په رول او يو تن دې دوی ته د نصيحت کوونکي رول په غاړه واخلي، د دوی د ژوند ناوړه صحنه دې تمثيل کړي.

۷ـ زده کوونکي دې په وار د ټولګي په وړاندې لاندې پوښتنوته ځوابونه ووايي او د تختې پر مخ دې د پاراګراف په شکل وليکي:

- نشه يان ولې غلاوې کوي؟
- نشه يان ولې د خپلې کورنۍ او دوستانو په وړاندې خپل اعتبار له لاسه ورکوي؟

- نشه يان ولې د خپلې کورنۍ او ټولنې د اوږو باروي؟
- نشه يان ولې سپک او بې وقاره ژوند لري؟
- د اسلام سپېڅلي دين ولې نشه يي توکي منعه کړي دي؟
- څنګه کولای شئ ځوانان له نشې څخه وژغورئ؟

۸ـ زده کوونکي دې لاندې کيسه ولولي او بيا دې په وارسره زده کوونکي خپل نظر څرګند کړي:

وايي چې په پخوا زمانو کې يوه سړي چې کړه وړه يې خورا ښه وو، له چا نه يې يو وار نسوار وغوښتل.

هغه ورته په ډېره حېرانۍ وويل: نسوار هم کوې؟

- هو! چې چلم نه وي نو نسوار اچوم.
- او هو! چلم هم څکې؟
- بلې! چې غټ چلم برابر نه شي بيا، نو د تمباکو په چلم د زړه تسل کوم.
- دا ته چرس هم څکې؟
- چې تریاک پيدا نه کړم بيا، نو په چرسو ساعت تېروم.
- عجيبه ده! ته د تریاکو عملي هم يې؟
- نو څه وکړو؟ چې شراب پيدا نه شي بيا، نو په تریاکو ګوزاره کوو... .

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د نشه يي توکو زيانونه په څو کرښو کې وليکي او بيا دې د بلې ورځې په پښتو درسي ساعت کې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

د نشه يې توکو زيانونه:

د اسلام پاک دين نشه يي توکي نارواګڼي، ځکه چې د انسان روغتيا ته خورا زيات زيانونه لري او انساني ټولنه له تباهۍ سره مخامخ کوي. روږدي کسان په کورنۍ او ټولنه کې هيڅ قدر او ارزښت نه لري او له ټولنې څخه جلا شوي وي.

د نشه يې توکو استعمال خورا زيات ځاني، روحي، ټولنيز، اقتصادي او اخروی زيانونه لري چې موږ يې ځينو زيانونو ته په لاندې ډول ګوته نيسو:

۱ـ د بدن دفاعي سيستم کمزوری کوي،

۲ـ د مرکزي اعصابو د سيستم فعاليتونه کمزوري کوي،

۳ـ د زړه ټکان زياتوي،

٤ـ د ستوني او سږو سرطان پيدا کوي،

٥ـ د باصرې(۱)، شامې(۲) او ذايقې(۳) حسونه کمزوري کوي،

٦ـ د وينې فشار زياتوي،

۷ـ د وينې کلسټرول(٤) زياتوي،

۸ـ د زړه د ناڅاپي دريدلو (سکتې) لامل کيږي،

۹ـ په معتاد سړي کې لتې او کمزورتيا را منځته کوي،

۱۰ـ په تنفسي سيستم کې ګډوډي رامنځته کوي،

۱۱ـ روحي ګډوډي، (سترپا، پريشاني، ګوښه توب، په ځان باندي نه اعتماد، نهيلي... .) راولي.

پېژند پاڼه
(خبرې اترې)

زمونږ د هېواد هر اوسېدونکی (کوچنی، ځوان، زوړ) نارینه او ښځینه باید د تابعیت تذکره یا پېژند پاڼه ولري. په پېژند پاڼه کې د اړوند شخص ټولې ځانګړنې لیکل شوي وي. نوم، د پلار نوم، د نېکه نوم، د زېږېدلو نېټه، اصلي استوګنځای، مدني حالت، او نور ټول کوایف په پېژند پاڼه کې لیکل کېږي. دا پېژندپاڼه د هر ځای اوسېدونکو ته د خپلې ولسوالۍ او یا ولایت له خوا ورکول کېږي.

کله چې یوه کورنۍ و غواړي خپل ماشوم په ښوونځي کې شامل کړي، لومړی باید ماشوم ته پېژند پاڼه واخلي او بیا یې په ښوونځي کې د داخلیدو لپاره د ښوونځي اداري ته مراجعه وکړي.

په دې لوست کې په همدې اړه خبرې اترې لرو.

د هېواد د تابعیت د تذکرې لرل څه معنا او څه ګټې لري؟

افغانستان د ټولو افغانانو ګډ کور دی. په دې کور کې بېلا بېل قومونه یو ځای ژوند کوي. هغوی ګډ تاریخ، فرهنګ، دودونه او ملي ویاړنې لري. دا قومونه په ګډو سیمو، کلیو، ولسوالیو او ولایتونو کې میشته دي. وګړي یې یو له بله سره وروڼه او تر یوه ملي بېرغ لاندې را ټول دي. همدا تر یوه بېرغ لاندې اوسېدونکي وګړي د یوه هېواد نفوس جوړوي.

د اړتیا په وخت کې د هېواد وګړي د خپلې خاورې او هېواد له ملي نوامیسو او ځمکنۍ بشپړتیا څخه په ګډه ساتنه او دفاع کوي.

د یوه هېواد نفوس هغه انساني ګروپونه یا د وګړو مجموعه ده چې په یوه وخت کې په یوه مستقیمه او ټاکلې سیمه کې اوسي. دغه ټاکلې سیمه، کلی، ولسوالي، ولایت او ټول هېواد دی.

د یو هېواد ټول اوسېدونکي د هغه هېواد نفوس بلل کېږي، نو د هېواد د هر اصلي اوسېدونکي نوم باید د نفوسو د احوال په ځانګه کې ثبت وي. دا کار هاله شونی دی چې د هېواد ټول اوسېدونکي لوی او واړه، نر او ښځې د تابعیت تذکره یا پېژند پاڼه واخلي.

لومړۍ محاوره: (بریالی او ملیار)

بریالی: ملیاره وروه! السلام علیکم، ستړی مه شې.

ملیار: وعلیکم السلام، بریالیه وروره.

بریالی: خیر خو دی، چېرته ځئ؟

ملیار: ځم چې ورور مې په ښوونځي کې داخل کړم.

بریالی: ملیار جانه، ستا ورور تذکره لري؟

ملیار: نه، تر اوسه مو ورته تذکره نه ده اخستې.

بریالی: له تذکرې پرته خو یې په ښوونځي کې نه شاملوي.

ملیار: ولې؟

بریالی: ځکه چې په تذکره کې د یو چا ټول کوایف: (نوم، د پلار نوم، د نیکه نوم، کلی، ولسوالي، د زوکړې نېټه) لیکلي وي.

ملیار: بریالی جانه! د ورور نوم د پلار نوم او د زېږېدو نېټه به زه ورته ووایم.

بریالی: نه داسې نه ده، د ښوونځي سر ښوونکی د تذکرې له مخې کوچنیان شاملوي.

ملیار: ستا سره دې خدای ﷻ ډېر ښه وکړي، ښه شو چې پوه دې کړم.

بریالی: اوس خو مې په دې پوه کړه چې تذکره چېرته او څنګه اخستل کېږي؟

ملیار: له ورور سره دې یو ځای خپلې ولسوالی ته ورشه، خپله یا د خپل پلار تذکره دې هم له ځان سره یوسه.

بریالی: بیا څه وکړم؟

ملیار: یو غوښتنلیک د احصایې د آمریت له حکم سره سم د کلي په مشر یا ملک باندې تصدیق کړه.

بریالی: بیا څه وکړم؟

ملیار: نوره لارښوونه به درته د احصایې په آمریت کې وکړي.

دویمه محاوره: (حلیمه، زرغونه)

حلیمه: سلام او نېکې هیلې، زرغونې ستړې مه شې،

زرغونه: وعلیکم السلام

حلیمه: چېرته ځئ؟

زرغونه: نن سبا ښوونځي پېلېږي، ځم چې خور مې په ښوونځي کې شامله کړم.

حلیمه: ستا خور کوچنۍ ښکاري، د ښوونځي په منګ به نه وي؟

زرغونه: هغه هسې کوچنۍ ښکاري، که نه په تذکره کې اووه کلنه ده.

حلیمه: تاسو نجونو ته هم تذکرې اخستې دي؟

زرغونه: حلیمې خورې، دا خو کومه د حیرانتیا خبره نه ده. زمونږ په کورنۍ کې نارینه او ښځو ټولو تذکرې اخستې دي.

حلیمه: نجونو ته د تذکرې اخستلو کومه اړتیا نشته.

زرغونه: داسې نه ده، تذکره د نارینه او ښځینه دواړو لپاره اړینه ده.

حلیمه: زمونږ په کورنۍ کې خو یوازې نارینه تذکره لري. زه او خویندې مې یوه هم تذکره نه لرو.

زرغونه: اوس هغه وخت نه دی چې یوازې نارینه وو به تذکره اخیستې، هغه به هم په ډېر مشکل د تذکرې اخستلو ته چمتو کېدل، تذکره خو زمونږ افغاني هویت ثابتوي.

حلیمه: زرغونې خورې، دا خو دې ډېره سمه خبره وکړه، مونږ هم تذکره اخلو.

زرغونه: ستا دې خدای ﷻ مل شي، زه ځم چې خپله خور په ښوونځي کې شامله کړم.

درېمه محاوره: (تره او وراره)

وراره: السلام علیکم کاکا جانه!

تره: وعلیکم السلام، وراره ګله! څنګه یې؟

وراره: ښه یم کاکا. ته څنګه یې، چېرته روان یې؟

تره: ځم، دې ماشومانو ته تذکره اخلم.

وراره: کاکا جانه! تذکره چېرته اخیستل کېږي؟

تره: تذکره خو په ولسوالۍ کې اخستل کېږي او د تذکرې اخستلو پر مهال باید تذکره اخستونکی حاضر وي.

وراره: ولې کاکا جانه، په غیاب کې څوک چاته تذکره نشي اخستلای؟

تره: نه زویکه! په تذکره کې خو په شهرت سر ببره د تذکره اخستونکي عمر هم ټاکل کېږي.

وراره: تذکره ولې اړینه ده؟

تره: تذکره خو د هر چا د پیژندنې پاڼه ده، هر چېرته او هر وخت په کارېږي، په ښوونځي کې د شمول لپاره هم.

وراره: کله چې دې اولادونو ته تذکره واخیسته بیا څه کوې؟

تره: اړک او ملالۍ ښوونځي کې شاملوم.

وراره: ډېره ښه ده، کاکا جانه، په خیر لاړ شې. دا کار ژر وکړه چې زما د ښوونځي ملګري پیدا شي.

تره: محموده زویه! دادی تذکرې مې واخیستې، اوس را ته ووایه چې اتک او ملالی په کوم ښوونځي کې داخل کړم؟

محمود: کاکا جانه، د سید جمال الدین افغان په تجربوي ښوونځي کې یې داخل کړه، زما سره به یو ځای ښوونځي ته ځي. بله دا چې هلته د نجونو او هلکانو ټولګي سره جلا دي

کاکا: دوی خو له ژبې سره نا بلده دي.

محمود: کاکا جانه! زموږ په ښوونځي کې زده کوونکو ته په خپله مورنۍ ژبه زده کړه ورکول کېږی.

کاکا: چې داسې ده، دا دی همدا اوس د ښوونځي له سر ښوونکي سره ګورم.

د متن لنډیز:

افغانستان زموږ ګډ کور دی. په دې کور کې ګڼ قومونه سره یو ځای ژوند کوي. دا قومونه په ګډو سیمو، کلیو، ولسوالیو او ولایتونو کې میشته دي. ټول یو له بله سره وروڼه او د یو هېواد نفوس جوړوي.

د افغان هېواد هر اوسېدونکی باید د خپل هیواد د تابعیت پېژند پاڼه ولري. په همدغې تذکرې او پېژند پاڼې سره د یو چا اصلي هویت ثابتېږي.

د یوې سیمې اوسېدونکو ته، تذکرې او پېژند پاڼې د اړوندې ولسوالۍ او ولایت له خوا ورکول کېږي. د کورنۍ مشر باید د خپلې کورنۍ غړو ته تذکرې واخلي چې نومونه یې د احصایې په دفتر کې ثبت او د هغې له مخې د هېواد د نفوسو سمه شمېره معلومه شي.

فعالیتونه

۱ـ یو یو زده کوونکی دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د خپل څنګ ملګری دې معرفي کړي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او لاندې خبرې اترې دې تکرار کړي:

بارک: خوازکه سترې مه شې، چېرته ځې؟

خوازک: خوار مه شې بارکه! د ناحیې دفتر ته ځم.

بارک: د ناحیې دفتر ته د څه لپاره ځې؟

خوازک: کوچني ورور ته مې پېژند پاڼه اخلم.

۳ـ څلور تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، د پیژند پاڼې د اړتیا په اړه دې خبرې وکړي.

٤ـ زده کوونکي دې لاندې مفردو نومونو ته د جمعې بڼې په پنسل ولیکي:

۱ـ نجلۍ	۲ـ تره	۳ـ تذکره	٤ـ وراره
٥ـ ښوونځی	٦ـ خبره	۷ـ وخت	۸ـ کلی
۹ـ ته	۱۰ـ ولایت		

٥ـ څو تنه زده کوونکي دې د تختې پر مخ لاندې لغات په جملو کې استعمال کړي:

۱ـ څنګ	۲ـ ګڼ	۳ـ اړتیا	٤ـ پیژند پاڼه
٥ـ اړین	٦ـ جلا	۷ـ خویندې	۸ـ مهال

٦ـ دوه تنه زده کوونکي دې د درس لنډ مطلب بیان کړي.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپل چاپېریال په اړوند د خبرو اترو په شکل یوه مرکه ترتیب کړي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ووایي.

د پښتو د نثر مخينه (تاريخچه)

د هرې ژبې نثر او نظم يو تاريخي مخينه لري.

پښتو ژبه هم له دې ادبي نعمت څخه برخمنه ده، هم د نثر تاريخ لري هم د نظم.

نثر او نظم دواړه د مفکورو او مفاهيمو د لېږدولو وسيلې دي.

نثرد نظم په پرتله ډېرکارول کېږي، لامل يې د هغې اساني ده.

ليکونکي او ويونکي کولای شي هر ډول پېچلي موضوعات په څرګنده ژبه په نثر کې بيان کړي. په دې لوست کې به د پښتو ژبې د نثر تاريخ په اړه معلومات ولولئ.

ـ نثر او نظم څه توپير لري؟

د ادبپوهانو په نظر نثر یوه عربي کلمه ده، په لغت کې شیندلو او تیتولو ته وایي، اصطلاحاً هغه وینا یا معنا داره لیکنه ده چې له وزن، قافیې او ردیف څخه أزاده وي.

جوته ده چې د ژبې اساس په نثر ایښودل شوی دی، خو د لیکني اثارو له مخې د نظم تاریخ تر نثر لرغونی دی.

د لیک له پیدا کېدو د مخه په حافظه کې د یو شمېر موضوعګانو ساتل د نثر په پرتله په نظم کې اسانه وو. دا خبره نه یوازې په پښتو او دري کې ریښتینې ده، بلکې د نړۍ ټولې ژبې همداسې دي.

د اریایي ولس شاعرانو به تل خپل دیني، ټولنیز، جنګي او حماسي اشعار او موضوعګانې په منظوم ډول لیکلې.

پښتو هم یوه لرغونې اریایي ژبه ده، د نظم تاریخ یې تر نثر لرغونی دی، یعنې د لاس ته راغلو بېلګو له مخې یې د نظم پیل په ۹۳۱هـ. کې د امیر کرور له یو نظم شوی دی. کېدای شي پښتو نظم تر دې هم لرغونی وي.

د پښتو ژبې لومړنی نثر د محمد هاشم سروانې کتاب د (سالو وېرمه) دی.

دا کتاب ابو محمد هاشم ابن زید سروانې په درېمه هجري پېړۍ کې د عربي ژبې د فصاحت او بلاغت په باب کښلی، خو له بده مرغه ددغه کتاب کومه نمونه په لاس کې نشته.

له ابو محمد هاشم نه وروسته د پښتو په نثر لیکونکو کې چې د چا نامه یادولای شو، هغه د بارک خان صابزي ماکو زوی سلیمان ماکو دی.

سلیمان ماکو تر شعر څخه په نثر ښې لیکنې کولای شوې. دی یو ګرځنده سړی و. د پښتونخوا په ګڼو علاقو ګرځېدلی و. د خپلې زمانې مشهور اولیاء، روحاني او ادبي کسان یې لیدلي وو. د دغو کسانو احوال، وینا او اشعار یې په (تذکرة الاولیاء) نومي اثر کې را غونډ کړي.

د پښتو نثر تر لاسه شوې نمونه په اوومې هجرې پېړۍ کې د سلیمان ماکو ((تذکرة الاولیاء)) د کتاب یو څو پاڼې دي.

د تذکرة الاولیاء نثر د پښتو خپل طبیعي نثر بللی شو چې له محاورې نه ډېر لرې نه دی او د عربي او دري اغېز پرې لږ دی.

تر دې را وروسته په لسمه پېړۍ کې د پښتو نثر دوه بهیرونه را منځته کېږي.

یو د مسجع نثر را منځته کېدل دي چې د پښتنو ملي، سیاسي تصوفي او ادبي مشر بایزید روښان (۹۲۶_۹۸۵هـ.ق.) یې بنسټ کېښود او خپل کتاب خیرالبیان یې پرې وکښو.

بل د مسجع او متکلف نثر له را منځته کولو سره سره د پښتو طبیعي او روان نثر هم دوام درلود چې د بایزید روښان مرید، ارزاني په خپلو آثارو کې روان نثر لیکلو ته دوام ورکړ او د مسجع نثر لاره یې خپله نه کړه.

تر دوی وروسته د خوشحال بابا نثري لیکنې ته را رسېږو.

له لسمې هجري پېړۍ نه وروسته د پښتو نثر لمن پراخه شوې ده او هر ډول مضامین او کتابونه پکې شته. د نثر په لیکدود کې هم زیات تغییر راغلی دی او د ساده نثر رواج بیا قوت موندلی دی. د دې دورې لوی علمبردار او لارښود خوشحال خان خټک دی.

خوشحال خان خټک پښتو نثر په نوي قوت او ځواک لیکي، موضوعي تنوع ورکوي، رواني او ښکلا یې زیاتېږي او د یو روان نثر بنسټ ږدي.

دستارنامه د خوشحال یو نثري اثر دی، نثر یې تر ډېره حده روان او ساده دی، جملې یې لنډې لنډې دي، سجع پکې ډېره نشته. د پښتو نثر په دغه دوره کې د خوشحال خټک او د خټکو د کورنۍ لویه کارنامه دا ده چې د پښتو نثر یې په رښتیا نثر کړو، په نثر کې یې خوږوالی، رواني او سادګي راوسته.

نو ویلی شو چې د خوشحال خټک نثر د پښتو د اوسني نثر چې پرمختیایي پړاوونه یې وهلي د بنسټ پخه خښته ده.

د پښتو نثر اوسنۍ دوره چې له (۱۳۰۰هـ.ل.) څخه را شروع کېږي او تر اوسه پورې رارسېږي د پښتو نثر د ښه توب، ډېر والي، نوښت او پراختیا له پلوه بډایه دوره ده.

د پښتو نثر په دې دوره کې د شکل او موضوع له پلوه پوره بدلون او توپیر راغلی دی، د

نوې زمانې نوي فکرونه او خیالونه، بدیعي او هنري نثرونه او هر ډول موضوعګانې په دې دوره کې د نثر په قالب کې ځای شوي او د پښتو نثر دنیا یې رنګینه کړې ده.

د دې دورې د لومړۍ برخې د نومیالیو لیکوالانو څخه، مولوي احمد، منشي احمد جان او قاضي میراحمد شاه رضواني یادولی شو چې د پښتو په نثر کې د یو نوي سبک او لیک ډول اساس ایښی دی. دوی د پښتو نثر د لیکلو ډول د ولس له محاورې سره نژدې کړ. پښتو متلونه او خوږې محاورې او اصطلاحګانې په پښتو نثر کې د دوی ښه هنر نمایي ده. مولوي احمد د (ګنج پښتو) په نامه په نثر یو کتاب ولیکه.

قاضي میر احمد شاه رضواني د ((بهارستان افغاني)) او ((شکرستان افغاني)) په نامه کتابونه چې زیاتره درسي بڼه لري، ولیکل. منشي احمد جان د ((هغه دغه)) د ((قصه خانۍ ګپ)) په لیکلو د پښتو د نثر خوند یو په دوه زیات کړ. په افغانستان کې ددې دورې د نثر پاخه لیکونکي: مولوي عبدالواسع کندهاری، مولوي صالح محمد، عبدالهادي داوي، محمد ګل مومند او نور د یادولو وړ دي. د پښتو د معاصر او اوسني نثر د سرلارو لیکوالو په ډله کې د پوهاند عبدالحی حبیبي، قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، عبدالرؤوف بېنوا، پوهاند صدیق الله رښتین، پوهاند عبدالشکور رشاد او نورو نومونه هم د یادولو وړ دي. دوی نه ېوازې ډېر اثرونه لیکلي، بلکې د پښتو د ښه او سپېڅلي نثر لپاره یې هم ډېر خدمت کړی دی. د بېلګې په ډول د خادم له نثري اثارو څخه ((خیالي دنیا))، ((پښتو نولي))، ((نوی ژوندون))، د اروابنداد الفت له اثارو څخه ((بله ډیوه))، ((غوره نثرونه)) ((لوړ خیالونه او ژور فکرونه))، د اروابنداد بېنوا ((د زړه خواله))، او د پوهاند رښتین له نثري اثارو څخه ((هند سفر))، ((د فکر پلوشې)) او نور یادولای شو.

د متن لنډیز:

د ژبې اساس په نثر ایښودل شوی دی، مګر په حافظه کې د ساتلو لپاره نظم تر نثر اسانه و. په پښتو ژبه کې د لیکنې اثارو له مخې د نظم تاریخ تر نثر لرغونی دی.

د پښتو ژبې لومړنی نثر د ابو محمد هاشم کتاب د ((سالو وړمه)) دی، خو له بده مرغه ددغه کتاب د نثر کومه نمونه په لاس کې نشته.

د ابو محمد هاشم د سالو وړمې نه ورسته په (۶۱۲هـ.ق.) کې د سلیمان ماکو د تذکرةالاولیاء څو تر لاسه شوې پانې دي چې د پښتو د لومړني دور نثر نمونې پکې خوندي شوې دي.

د دې څو پاڼو تر لوستلو او څېړنو وروسته باید وویل شي چې دغه ډېر قوي نثر دی او دا ترې جوتېږي چې تر دې د مخه دې هم په پښتو کې د نثر زیات کتابونه لیکل شوي وي.

په لسمه هجري پېړۍ کې په پښتو ادب کې مسجع او مصنوع نثر را منځته شو چې علمبردار یې بایزید روښان و او خپل کتاب خیرالبیان یې په همدې نثر ولیکه. له لسمې هجري پیړۍ نه وروسته د پښتو نثر لمن ډېره پراخه شوې ده، هر ډول مضامین او کتابونه پکې لیکل شوي دي، په لیکدود کې یې هم زیات تغییر راغلی دی، د مسجع نثر پر ځای د ساده نثر رواج بیا قوت موندلی دی. د دې دورې لوی علمبردار او لارښود خوشحال خټک دی. ددغې دورې د نثر مشهور کتابونه دستار نامه، بیاض، ګلدسته، تاریخ مرصع او نور دي. د پښتو معاصر نثر چې له ۱۳۰۰هـ. څخه پېلېږي او تر ننه را رسېږي، د نثر د دې دورې بنسټ ایښودونکو څخه مولوي احمد، منشي احمد جان، قاضي میر احمد شاه رضواني او نور دي. په افغانستان کې د معاصر نثر له سرلارو څخه د پوهاند حبیبي، پوهاند ربښتین، قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، بېنوا، پوهاند رشاد او نورو نومونه د یادولو وړ دي.

فعالیتونه

۱ـ څو تنه زده‌کوونکي دې په وار سره د پښتو نثر د تاریخ په هکله خپل نظر ووایي.

۲ـ زده‌کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د پښتو نثر د یو ځانګړي پېر ځانګړتیاوې ولیکي. د ډلې استازی دې د خپلې ډلې نظر ووایي.

۳ـ زده‌کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او بیا دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

د پښتو لومړی نثري اثر کوم دی؟

د پښتو لومړنی لاس ته راغلی نثري اثر په کوم کال لیکل شوی؟

د سلیمان ماکو د نثر عمده ځانګړنې کومې دي؟

په پښتو ادب کې د مسجع نثر علمبردار څوک دی؟

خیرالبیان د چا اثر دی او د نثر ډول یې څنګه دی؟

پښتو معاصر نثر له کومه وخته را پیلېږي؟

د غوره نثرونو لیکوال څوک دی؟

٤ـ زده‌کوونکي دې پخپل منځ کې یو له بل سره خبرې وکړي، هر زده‌کوونکی دې لومړی خپل ځان په څو لنډو جملو کې نورو ته وروپېژني او بیا دې د هرې دورې د نثر د خصوصیاتو په اړه تري معلومات وغواړي.

۵ـ زده‌کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، په پښتو نثر کې د لیکلو کتابونو نومونه دې په توره تخته ولیکي.

٦ـ څو تنه زده‌کوونکي دې د لوست لنډیز او مطلب نورو ټولګیوالو ته بیان کړي.

کورنی دنده

زده‌کوونکي دې د پښتو نثر د ودې په اړه یوه مقاله ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ټولګیوالو ته ووایي.

شـــعر

هر ژوندی ولس شعر او ادب لري. ليکوال او شاعران لري. شعر د انسان په خټه کې اخښل شوی. کله چې انسان په ښو او بدو پوهېدلی، نو په شعر ويلو يې پيل کړی دی.

شعر د معنا، مفهوم او ظاهري بڼې په لحاظ د ژوند له تغيير او تحول سره ځان بدل کړی دی. شعر او ادب د انسان د ژوند انځور دی. کله چې انساني ژوندود او کلتور تغيير کوي، نو شعر او ادب هم ورسره بدلون مومي. په دې لوست کې به د شعر په اړه معلومات ولولئ.

شعر څه ډول کلام يا وينا ده؟

ادبیات د محتوا له مخې په تخلیقي او تحقیقی دوو سترو برخو وېشل کېږي. شعر او هنري نثر تخلیقي ادب دی. دا دواړه د ادب مهمې برخې دي. په دې فورم کې ډول ډول موضوعات، ټولنیز واقعیتونه او حقایق په منظومه او منثوره ژبه څرګندېږي. شعر د نورو علومو په څېر کوم ځانګړی او مشخص تعریف نه لري، هر څوک یې په پېژندنه، تحلیل او سپړنه کې تر ډېره حده له خپل ذوق نه کار اخلي. له همدې امله یې تر اوسه داسې تعریف نشته چې د ټولو لپاره یو شان د منلو او تایید وړ وي. ادبپوهان د شعر د پېژندنې لپاره بېلابېل نظریات اوتعبیرونه لري، څو یې په لاندې ډول در پېژنو:

شعر عربي کلمه ده او هغې ادبي وینا ته ویل کېږي چې د ویونکي عواطف او تخیل بیان کړي. سپېڅلې خوندورې وینا ته چې وزن او قافیه ولري، شعر ویل کېږي. شعر له هغو لطیفو او نازکو احساساتو او تخیلاتو څخه عبارت دی چې د موزونو او رنګینو الفاظو په جامه کې راوړل شي. شعر هغه وینا ده چې الفاظ یې ښکلي وي او ویونکی پکې فکر، پوهه، ذوق، د زړه هېجان او د روح اغېزه سره ګډ کړي. د اهنګ لرونکو عبارتونو په واسطه د واقعیت تخیلي او بیاځلي (تکراري) انځورولو ته شعر ویل کېږي. شعر هغه وزن لرونکې وینا ده چې په انساني عواطفو او احساساتو کې خوځښت پیدا کوي. دغسې د شعر په لسګونو نور تعریفونو او تحلیلونه شته.

که پورته یادو شوو تعریفونو ته په ځیر وګورو، تخیل، جذبات، احساسات، ښکلا، عواطف، خوند، مفکوره، وزن و اهنګ پکې هغه مشترک ټکي دي چې ادبپوهان یې د یوې وینا د شعریت معیارونه ګڼي. ځینو د وزن تر څنګ قافیه هم د شعر د اساسي رکن په حیث بللې ده، خو اوس د نویو ازادو بې قافیې شعرونو په را منځته کېدو سره ثابته شوې چې قافیه د شعر اساسي توکی نه، بلکې یو عارضي یا فرعي رکن دی.

په دې توګه ویلای شو:

شعر د ټولنیزو واقعیتونو غبرګون دی. شاعر له خپل چاپېریال څخه اغېزمن کېږي، د ټولنې هرې پېښې ته په حقیقي او واقعي سترګه ګوري او د هرې پېښې اصل او بنیاد را سپړي. په داسې ښکلې ژبه یې وړاندې کوي او داسې په زړه پورې یې تمثیلوي چې د

اوريدونکو او لوستونکو احساسات را وپاروي او پر احساساتو يې راولي.
دلته به د نوي او ازاد شعر يوه بېلګه ولولو:

زه مسافر يم خو لار ورکی نه يم
ما د رڼو کرونډو لار لېدلې
زه هغه وريځې په سکروټو ولم
چې د ځنګله د کميسه پولوته
د نيمو شپو ترانې لوني
زه مسافر يم خو لار ورکی نه يم
ما د سپيدو په لوري پل ايښی دی
زه د ايمان او ارادې په ګوتو
د تورې شپې ګرېوان ته لاس اچوم
او د انسان د ازادۍ کوترې
د شنه اسمان لوري ته الوزوم
زه مسافر يم خو لار ورکی نه يم
په مڼه مڼه د يار کلي ته ځم
هلته تودوخه او رڼا ډېره ده
زه به لمر بوځمه د يار کلي ته
چې يخ وهلې ځمکه وغوړېږي
او چمن وخاندي
او په سپېرو شونډو کې
د اميدونو موسکا ونڅېږي
(...)

دویمه بېلګه:

دا زمـــــوږ زیـــبـــا وطـــن
دا زمـــــوږ لـــېـــلا وطـــن
دا وطـــــن مـــو ځـــــان دی
دا افـــغـــانـــســـتـــان دی
دا د مـــیـــنـــې کـــــور زمـــوږ
دا د پـــلـــرو گـــــور زمـــوږ
نـــــه ورکـــــــوو چـــا لـــره
دا د ســـتـــرګـــو تـــور زمـــوږ
نـــــه دی د بـــل چـــا وطـــن
دا دی د شـــپـــرشـــاه وطـــن
کـــور د خـــوشـــحـــال خـــان دی
دا افـــغـــانـــســـتـــان دی
دا وطـــــن دی ځـــان زمـــوږ
دا وطـــــن ایـــمـــان زمـــوږ
وایـــــی پـــه خـــاپـــوړو کـې
داســـــې مـــاشـــومـــان زمـــوږ
دا مـــــو د بـــابـــا وطـــن
دا مـــــو د دادا وطـــن
پـــه مـــوږ بـــانـــدې ډېـــر گـــران دی
دا افـــغـــاانـــســـتـــان دی
ځـــار یـــې لـــه ســـیـــنـــدونـــو شـم
ځـــار یـــې لـــه ډاګـــونـــو شـم
ځـــار یـــې لـــه خـــوړونـــو شـم

ځـــار يـــې لـــه دې غـــرونـــو شم
دا زمـــــوږ اشـــنـــا وطـــن
زړګـــی مـــې پـــرې روښـــان دی
دا افـــغـــانـــســـتـــان دی
دا وطـــن زيـــارت زمـــوږ
دا وطـــن نـعـمـت زمـــوږ
دا وطـــن پـــه دې دنـيـا
دی لـــکـــه جـنـت زمـــوږ
دا وطـــن صـــفـــا وطـــن
زړه د اســـيـــا وطـــن
ژونـــدون د مـلـنـګ جـــان دی
دا افـــغـــانـــســـتـــان دی

د شاعر لنډه پيژندګلوي:

اړواښاد ملنګ جان په ۱۲۹۳ لمريز کال د ننګرهار ولايت په بهسودو کې زېږېدلی دی. پلار يې ملک عبدالشکور نومېده چې په درې کلنۍ کې تړې يتيم پاتې شو. د ملنګ جان لومړنی نوم محمد امين و. وروسته امين جان او په پای کې ملنګ جان شو. پنځلس کلن و چې د شعر ژبه يې ويانده شوه اوپه خوږو نغمو يې پيل وکړ. په ۱۳۳۶ لمريز کال د لړم په لسمه چې کله له کابله ننګرهار ته له خپلې کورنۍ سره را روان و، د لته بند په کړلپچونو کې د موټر د اوښتلو له امله له خپل يوازيني درې کلن زوی، دواجان سره مړ شو.

د متن لنډیز:

ادبیات د محتوا له مخې په تحقیقي او تخلیقي برخو باندې وېشل کېږي. شعر او هنري نثر تخلیقي ادب دی چې دا دواړه د یو ولس د ادب مهمې برخې دي او د هغه ولس د هویت څرګندونه کوي. شاعر او لیکوال له خپل چاپېریال څخه اغېزمن کېږي، ټولنیز واقعیتونه په اهنګواله ژبه په خپل شعر کې څرګندوي، د ټولنې هرې پېښې ته د زړه په سترګو ګوري او په ښکلو، رنګینو او موزونو ویناوو کې یې نغاړي. پخوا شعر موزون او مقفٰی کلام بلل کېده او د وزن تر څنګ یې قافیه د شعر اړین توکی باله، مګر د نوي او ازاد شعر په را منځته کېدو دا جوته شوه چې قافیه په شعر کې یو عارضی رکن دی، نه اصلي. د شعر لپاره اړین توکي: اهنګ، وزن، مفکوره، تخیل، احساس او عاطفه دي. (زه مسافر یم خو لار ورکی نه یم) تردې سرلیک لاندې د ازاد شعر یوه ښکلي بېلګه ده چې هم خوند لري او هم جاذبه، هم شعریت پکې دی او هم موسیقي. له ښکلې او انساني عاطفې ډکه ده او د حال د ښه بیان په ترڅ کې د ښې راتلونکې هیله هم پالي او لوستونکي ته یو نوی تصویر هم په لاس کې ورکوي. دویمه بېلګه شعر چې په کلاسیک قالب کې مرحوم ملنګ جان ویلی دی. شاعر پخپل شعري کلام خپل وطن زیبا بللی، خپل وطن خپله لېلا او معشوقه ګڼي دا له نیکونو او پلرونو نه په میراث پاتې وطن به د زړه په وینو سمسوروو او په مېړانه به یې ساتنه کوو...

فعالیتونه

۲ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره له متن څخه د شعر یو یو بند په لوړ اواز ووایي.

۳ـ له زده کوونکو څخه دې څو ډلې جوړې شي، د هرې ډلې یو غړی دې د شعر یو

بند ولولي او د بلې ډلې غړی دې هماغه لوستل شوی متن معنا کړي.

٤ـ زده کوونکي دې شعري متن په پټه خوله ولولي او د تشبیه ارکان دې پکې وښیي.

٥ـ زده کوونکي دې د تختې په مخ لاندې لغات معنا او په مناسبو جملو کې استعمال کړي:

ایجاد، ویاند، چاپېریال، بیا ځلي، شفا، موسکا، مخیل، لونل، پل، تودوخه.

٦ـ څو تنه زده کوونکي دې د شعر مفهوم په خو جملو کې د ټولګي په وړاندې ووایي.

٧ـ دوه دوه تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، د لوستل شوي متن په اړه دې په خپل منځ کې خبرې وکړي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې د لومړۍ او دویمې ټبلګې شعرونو لنډیز په خو کرښو کې په روان نثر ولیکي او د بلي ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ټولګیوالو ته ووایي.

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

هـر مـلـخـی د سـربـازی لـه هـنـر څـه زده
چې پـه دا هـنـر کـې سـر ښـنـدې پـتـنـگ د ی
لا تـر اوســه يـې مـاغـزه پـه کــرار نـه دي
چـا چـې مـا سـره و هـلـی سـر پـه سـنـگ دی
لا پـه خـوب کـې پـه لـړزه پـربـوزي لـه کټه
چـې د چـا تـر غـوږ زمـا د تـورې شـرنـگ دی
کـه پـه دا دور مـې گــورې هـغـه زه يم
چـې مـې داغ پـه خـاطـر ايـښـی دا ورنـگ دی
درســت جـهـان مـې و مـغـلـو تـه خـيـبـر کړ
ځــای ځــای يـې پـښـتـانـه وتــه قـلـنـگ دی
خوشحال خان خټک

نیکمرغه هغه څوک دی چې له خپلې هرې خطا څخه نوې تجربه تر لاسه کړي.
((سقراط))

پښتو ادبياتو دويمه (منځنۍ) تاريخي دوره

د هرې ژبې ادب پر دوو ډولونو (شفاهي او ليکنې) باندې وېشل کېږي. پښتو هم له هغو يادو ژبو څخه ده چې لرغونی ګړنی (شفاهي) او ليکنې (تحريري) ادب لري. شفاهي ادبيات د ټولنو له را منځته کېدو سره سم را منځته شوي دي. هره يوه ټولنه خپل دود، رسم، رواج او فرهنګ د ولسي ادبياتو په هېنداره کې نورو ته وربښيي. د شفاهي ادبياتو پيل نشي څرګندېدای، خو ليکلي ادبيات هرو مرو له يو تاريخي پړاو سره تړاو لري. که مورږ د پښتو ليکلو ادبياتو په اړه خبرې کوو، نو بايد کره لاسوندي يې ولرو چې له بده مرغه زيات شمېر يې د ځينو لاملونو له امله په لاس کې نشته. بيا هم د پښتو ليکنې ادب د لاښې پېژندنې لپاره پښتو ادبيات په درېو دورو:

(لرغونې، منځنۍ يا کلاسيکه، معاصره) باندې وېشل شوي دي. په لسم ټولګي کې مو د پښتو ادبياتو په لرغونې دورې خبرې کړي دي. د دريمې يا معاصرې دورې په اړه به په دولسم ټولګي کې معلومات تر لاسه کړو. دلته د پښتو ادب په منځنۍ دورې باندې غږېږو.

د پښتو ادبياتو دويمې تاريخي دورې د پيل او پای په اړه څه پوهيږئ؟

د پښتو ادبياتو دويمه دوره چې د پښتو ادبياتو تاريخ منځنۍ او کلاسيکه دوره هم ورته ويلای شو، د لسمې هجري پېړۍ له نيمايي پېلېږي او د څوارلسمې هجري پېړۍ تر لومړيو درېو لسيزو پورې را رسېږي. د پښتو ادبياتو دا دوره د پښتو ادب په تاريخ کې ورځای لري. په دې دوره کې پښتو ادبيات د افغانستان، پښتونخوا او هند په سيمو کې له ځينو ملي، مذهبي او پښتني غورځنګونو سره په تړاو را ټوکېږی او وده کوي. د سيمې د هغه مهال فرهنګي ادبي جريانونه پر پښتو ادبياتو خپل اغېز ښندي او د همدغو جريانونو په پيروۍ په پښتو ادب کې ځانګړي سبکونه پيدا کېږي او خپل ځانګړي پېروان مومي.

د لومړۍ ادبي دورې په پرتله د دې دورې يوه ستره ځانګړنه دا ده چې مورږ يې بشپړ او مکمل ادبي او فرهنګي اثار په لاس کې لرو. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، کيسه ييز اثار او په زرګونو ولسي سندرې زمورږ سره شته چې د پښتو د ادبي تاريخ د يوې سترې پانګې په توګه هر اړخيز بحثونه پرې کولای شو.

په دې دوره کې له ګاونډيو ژبو سره د پښتو ادبياتو ټرون هم پراختيا مومي. له عربي، فارسي او هندي ژبو څخه پښتو او له پښتو څخه ځينو دغو ژبو ته د اثارو د راکړې ورکړې مسئله هم خپلو لوړو پړاوونو ته خېژي. د پښتو ادبياتو دويمه دوره له روښاني غورځنګه پيل او همداسې پسې په اخوند درويزه او د ده پر پېروانو، بيا د خوشحال خټک، رحمان بابا، هوتکيانو او د احمد شاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهيرونو رارسېږي.

د روښانيانو او اخوند درويزه دواړو په اثارو کې عرفان (تصوف) او د عرفانی لارو د بنسټونو په خپلولو سره ځان الهي ذات ته نژدې کول، د نفس تزکيه، د زړه سپېڅلتيا، د اسلام د مقدس دين د اساساتو بيان، د اسلام د دين د لارښوونو په رڼا کې د خلکو اخلاقي روزنه پندونه، نصايح او نور دې ته ورته مطالب د دې ډلو له خوا په ليکل شوو، ژباړل شوو او پنځېدلو اثارو کې ليدل کېږي. د اهدافو همدا ورته والی مورږ دې ته اړ باسي چې د دغو دواړو ډلو اثار په يوه پړاو کې وڅېړو او د دويمې ادبي دورې د لومړي پړاو نوم پرې کښېږدو.

خیرالبیان او مخزن الاسلام د دې پړاو دوه مشهور کتابونه دي چې په مسجع نثر لیکل شوي دي او له لرغونې دورې څخه یې یوه ځانګړې لار غوره کړې ده. مقصودالمؤمنین، صراط التوحید، فخرالطالبین، حالنامه، د پښتو رسم الخط د بایزید روښان نور اثار دي چې په همدې دوره کې لیکل شوي دي. د دې پړاو په منثورو اثارو کې پر نورو سربېره د علي محمد مخلص او ارزاني روښاني رسالې د یادولو وړ دي. د دې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرایطو سره سم روان نثر بلل کېدای شي. د دې پړاو په اشعارو کې غزلې، قصیدې، رباعي، مثنوي، قطعې، مربع او مخمس اشعار پیدا کېږي. په دې شعرونو کې مربع او مخمس داسې شعري انواع دي چې په لومړۍ ادبي دوره کې یې څرک نشو ایستلای. د دې پړاو زیاتره لیکوال او شاعران له څو ژبو لکه پارسي، پښتو، عربي او هندي سره اشنا دي، په دغو لیکوالو کې ځینو پر پښتو سربېره په هندي، پارسي او عربي ژبو هم اثار لیکلي دي چې له نورو فرهنګونو سره د پښتو لیکوالو تړاو ځنې څرګندېږي. ارزاني خویشکی، واصل روښاني، خواجه محمد، کریمداد بنګښ، علي محمد مخلص، دولت لوانۍ، قادر داد، اخوند درویزه، محمد حلیم، عبدالسلام، اخوند احمد، بابو جان، شیخ محمد سعید او په لسګونو نور د دې پړاو شاعران او لیکوالان بلل کېږي. خوشحان خان ختک او د ده لارویان ددې دورې بل پړاو جوړوي.

خوشحال نه یوازې د خپل وخت یو ټولنیز سیاسي شخصیت او بریالی سالار و. بلکې دی د پښتو ژبې یو داسې شاعر او لیکوال و چې که ووایو د پښتو ادب تاریخ دده له نامه او اثارو پرته نیمګړی دی، نو زیاتی به نه وي.

خوشحال ختک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته یې ښایي ساری ډېر لږ وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډایتوب لپاره د ګاونډیو ژبو له ادبي زمینو څخه پوره ګټه واخیسته، پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې پکې نه وي ویلی. ده د فارسي ژبې ټول قالبونه لکه: (مثنوی، غزل، قصیده،

رباعي، مخمس او نور) لفظي او معنوي صنايع په پښتو ادب کې راوستل. د مضمون له پلوه د ده په اثارو کې ډېر زيات نوښتونه ليدل کېږي چې د هغه وخت په شرايطو کې ساری نه لري. په دې پراو کې د پښتو ادب ځينې اړخونه د پښتو له ټولنيز ژوند څخه رنګ اخلي. د پښتو غزل د ختيځ غزل له پېژندنې سره سم ټولې هنري ښېګڼې خپلې کړې او پښتو بوللې هم د غوري دورې د بوللو رنګ او خوند وموند. د ختيځ ادب داستانونو هم پښتو ادب ته لار پيدا کړه، د فارسي او عربي ځينې اثار په پښتو وژباړل شول.

دا عصر يوازې د نظم د نهضت عصر نه دی، بلکې د نثر لمن هم په دې دوره کې پراختيا موندلې ده او د پير روښان د مسجع نثر له خصوصياتو څخه را اوښتی دی. د افکارو ژورتيا، د تخيل رنګيني او د قالبونو تنوع د منځنۍ ادبي دورې غوره ځانګړنې ګڼل کېږي. خوشحال تر دې سوو زيات اثار درلودل. د زمانې له تاړاکه د هغه د راپاتې شوو اثارو په ډله کې د شعرونو له کلياتو، فراقنامې، دستارنامې، بازنامې (منثور او منظومه) فالنامې، فضل نامې، طب نامې، بياض، ځنځيرۍ او سواتنامې نومونه يادولای شو. خوشحال ختک په پښتو ادبياتو کې يو ځانګړی سبک را منځته کړ. د ده د کورنۍ يو شمېر نورو شاعرانو د دغه سبک پيروي کړې ده.

اشرف خان هجري، عبدالقادر ختک، سکندر خان ختک، صدر خان ختک، ګوهر خان ختک، بي بي حليمه ختک، افضل خان ختک، قلندر، اشرف خليل او يو شمېر نور د خوشحال خان ختک د سبک پيروان دي.

د دې پراو بل مخکښ رحمان بابا و. په يوولسمه پېړۍ کې د راپورته شوو شاعرانو په ډله کې يو هم عبدالرحمان مومند و چې پښتانه له ډېرې مينې او زياتې عقيدې ورته (بابا) وايي او په پښتني ولسونو کې د رحمان بابا په نامه مشهور دی. رحمان بابا د يو ځانګړي سبک خاوند دی. د ده سبک د خپلو ځانګړتياوو له مخې په ولسي او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبيت وموند او د دولسمې، ديارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا سبک پېچلتيا نه لري، ډېر طبيعي او ساده دی، د شعر د

الفاظو په ټاکلو کې زیار ایستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډېر ښکلي خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېده، اخلاقي، عرفاني او نور ټولنیز مسایل پکې راغلي دي. په دې پرلو کې لس ګونه پښتانه شاعران را منځته شول چې د شعرونو پنډ دیوانونه یې درلودل. د دې پرلو شاعران زیاتره عالمان وو. د خپلې سیمې د ژبو له ادبیاتو سره یې اشنایي درلوده، له خپلې مورنۍ ژبې پرته یې په فارسي او هندي هم شاعري کوله. د رحمان بابا د سبک په پیروانو کې د یونس خېبري، مهین خلیل، معزالله مومند، اخوندګدا، حافظ الپوري، نجیب سر بندي، عبدالعظیم سواتي، میا نعیم متي زي او یو شمېر نورو نومونه یادولای شو.

هوتکیان او د دې دورې بل پرلو:

په کندهار کې د پښتو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې را منځته کېدل د دویمې دورې په را وروسته پرلو کې ټاکلی دریځ لري. کندهار د خپل جغرافیاوي موقعیت له مخې د لسمې او یوولسمې پېړۍ په جریان کې د ایران د صفوي او د هند مغولي امپراتورۍ تر منځ واقع شوی و.

د پښتو او فارسي ژبو یو شمېر اثار دغه مهال منځته راغلي دي چې د ځینو هغو په ایجاد او تالیف کې هوتکي پاچاهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې د دغه کورنۍ نوم لوړ ځای لري.

د میرویس نیکه مور، نازو انا، زوی، شاه حسین او لور، زینبه د پښتو ژبې شاعران وو، ریدي خان، حافظ نور محمد، داود هوتک، د پټې خزانې لیکوال محمد هوتک، یار محمد هوتک، ملا محمد یونس توخي، بابو جان، ملا نور محمد غلجی او په لسګونو نور د دې دورې وتلي شاعران او لیکوال دي. ((پټه خزانه)) د دې مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د دریوو خزانو په درلودلو د لرغونو او دهغه د خپل مهال زیات شمېر پښتانه نارینه او ښځینه لیکوال او شاعران او د هغوی د لیکنو بېلګې تر موږه را رسوي. همدارنګه د هوتکو د پاچاهۍ په مهال د پښتو د ولسي ادب ډېرې ښکلې بېلګې را منځته شوي چې

زمور د ولسي شعر برخه يې بډايه کړې ده. په دې پراو کې د پښتو د ليکلي ادب ځينې موضوعات له فولکلور څخه اخستل شوي دي. لکه د (شها اوګلان) نکل او يا د (اوښ او سوې) کيسه چې د پښتو د ولسي شعر په قالب کې يې نظم کړي دي. د يوولسمې پېړۍ په پيل او د دولسمې پيړۍ په لومړيو کې په هند کې د پارسي ژبې يو شمېر اوسېدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار ومونډله چې د لسمې هجري پېړۍ په پيل کې را منځته شوی وه. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت ومونډ.

دې سبک د يوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سيمو ته هم لاره ومونډله، همدغه مهال هندي سبک پښتو ادب ته لاره پيدا کړه چې په پښتو شاعرۍ کې د هندي سبک بنسټ ايښودونکی حميد مومند دی.

حميد د شعر ويلو ډېره ښه وړتيا درلوده او د تازه مضمون په پيدا کولو ښه ماهر و. خو هنر يې بيا دا و چې د هندي سبک بنسټونه يې په اعتدالي بڼه خپل کړي وو. د ده شاعرۍ د پښتو ژبې لفظي او معنوي ځانګړتياوې نه دي بايللی. حسين، قلندر، خانګل خليل، کامګار ختک، دوست محمد، علي خان مامنزی، حمدالله کاکا خېل، سليم، محمدي صاحب زاده، بېدل هشنغری، کاظم خان شېدا، محمد بياض، نور محمد نوري افغان او يو شمېر نور په پښتو ادب کې د هندي سبک پېروان دي چې نژدې هر يو يې د دېوان خاوند شاعر بللی شي. د پښتو ادبياتو د دويمې دورې په وروستي پراو کې د احمدشاه بابا په کورنۍ کې د پښتو پالنه هم ځانته ځای لري.

احمد شاه بابا له خپلو سياسي، ټولنيزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او ليکوال يې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو يو دېوان پاتې دی، د کورنۍ له غړو څخه يې تېمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله، عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و.

پير محمد کاکړ د احمدشاه بابا د دربار يو بل شاعر و، دی د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو

او لوبو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و، نومورې د پښتو ژبې يو ډيوان لري. د هغه ډيوان د هنري ارزښتونو له پلوه د مننې وړ دی. انځورونه يې ښکلي دي پر دې سربيره پير محمد کاکړ د (معرفت الافغاني) په نامه د پښتو ژبې يو ګرامر هم ليکلی دی چې د پښتو نثر ښې نمونې پکې خوندي دي.

شمس الدين کاکړ د هغه د سبک له پيروانو له ډلې څخه و. حافظ ګل محمد مرغزی د احمدشاهي دوران يو بل شاعر و، نومورې له احمدشاه بابا سره په لښکري سفرونو کې ملګری و. مرغزي احمدشاهي شاهنامه ليکلې ده، په شاهنامه کې د احمدشاه بابا د (١٦) کلونو ځينې پېښې بيان شوي دي. په دې پېر کې يو شمېر نور شاعران هم تېر شوي چې حبيب الله، ملا علم اپريدی، ابوالقاسم او يو شمېر نور يې د پښتو ډيوانونو خاوندان وو.

د متن لنډيز:

د پښتو ادبياتو منځنۍ يا دويمه دوره د لسمې هجري پېړۍ له نيمايي پېلېږي او د څوارلسمې هجري پېړۍ تر لومړيو دوو لسيزو پورې را رسېږي.

په دې دوري پورې اړوند ادبي اثار د يوې سترې پانګې په توګه زموږ په واک دي چې هر اړخيز بحثونه پرې کولای شو.

دا دوره له روښاني غورځنګه پيل او همداسې پسې پراخوند درويزه او د ده په پيروانو، خوشحال خټک، رحمان بابا، حميد مومند، د هوتکو او احمدشاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهيرونو رارسېږي، تر هغه چې دا دوره پای ته ورسېږي او ځای يې دريمه ادبي (معاصره) دوره ونيسي. د پښتو ادبياتو په دې دوره کې دوه لوی سياسی او ادبي نهضتونه تېر شوي دي، يو روښاني ملي نهضت دی چې سر لاری يې بايزيد روښان و او بل خوشحال خان او د هغه د کورنۍ ادبي او ملي نهضت و چې بنسټ ايښودونکی يې د پښتو ژبې او ادب پلار خوشحال خان خټک و. د روښاني نهضت يوه لويه ځانګړتيا دا وه چې په هغه وخت کې روښان او پلويانو يې په پښتنو کې سياسي شعور را ژوندی کړ او پښتانه يې د فيوډالي مغولو پر ضد د هېواد د آزادۍ لپاره مبارزې

ته چمتو کړل او له بله پلوه يې په پښتو ادبياتو کې د قدر وړ اثار و ليکل او بايزيد روښان په پښتو ادب کې د مسجع نثر بنسټ کېښود او خپل کتاب خيرالبيان يې په همدې سبک وليکه. د روښاني دورې په منثور اثارو کې ځينې رسالې شته چې نثرونه يې سجع نه لري او د هغه وخت له شرايطو سره سم روان نثر بلل کېږي. د بېلګې په ډول د علي محمد مخلص او ارزاني روښاني رسالې يادولی شو. د کلاسيکې دورې په لومړي پړاو کې اخوند درويزه چې په فکري لحاظ د بايزيد روښان مخالف و، خو د نثر د سبک په لحاظ يې د پير روښان له مسجع نثر څخه پېروي کړې او د خيرالبيان په مقابل کې يې خپل کتاب ((مخزن الاسلام)) په مسجع نثر وليکه. د کلاسيکې دورې د دويمې برخې بنسټ ايښودونکی چې خوشحال خان خټک دی، د قلم او اوتوري دواړه ډوله مبارزه يې پر مخ بيولې ده. د توري په ډګر کې د فيوډالي مغولو په ضد د خپل هېواد ازادي او د يو ملي حکومت د جوړېدو لپاره هلې ځلې. د قلم په ډګر کې د پښتو ژبې د ملي ادبياتو په پراختيا کې د قدر وړ خدمتونه کړي او پښتو ژبې ته يې غنيمت اثار په ميراث پرېښودل. خوشحال پښتو ادب کې د يو نوي سبک بنسټ کېښود، په نثر کې يې د پير روښان سبک نه پيروي و نه کړه، د سادګۍ او روانۍ لاره يې غوره کړه. له بلې خوا يې پښتو شعر د شکل او مضمون له خوا خورا بډای کړ. د خوشحال سبک د ده په کورنۍ کې ښه وپالل شو. رحمان بابا د دويمې ادبي دورې د يو بل پړاو مخکښ و. د ده سبک د خپلو ځانګړتياوو له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبيت وموند او د دولسمې، ديارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا سبک پېچلتيا نه لري. ډېر طبيعي او ساده دی. د شعر د خوند او رنګ لپاره يې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعيتونو بيان ته يې زياته توجه کړې ده.

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمينې را منځته کېدا د دويمې دورې په را وروسته پېرونو کې ټاکلی دريځ لري. د

هوتکو د پاچاهۍ په ولکه کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو اثار لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو قیمتي او تاریخي اثر (پټه خزانه) چې په درې خزانو مشتمله ده، همدا مهال لیکل شوې ده. د پښتو د تحریري تاریخي حماسو لیکل همدا د هوتکو د پاچاهۍ په دوران پورې اړه لري. د یوولسمې هجرې پېړۍ په پیل او د دولسمې پیړۍ په لومړیو کې په هند کې د فارسي ژبې یو شمېر اوسېدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار وموندله چې د لسمې پېړۍ په پیل کې را منځته شوی. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند چې په پښتو ادب کې بنسټ ایښودونکی حمید مومند او پالونکی کاظم خان شېدا او نور یادولی شو. حمید مومند هم په پښتو ادب کې د یو ځانته سبک خاوند شاعر ګڼلی شو. د دویمې ادبي دورې په وروستي پړاو کې احمد شاه بابا له خپلو سیاسي ټولنیزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي، د پښتو او فارسي ژبو شاعران یې روزلي دي، احمدشاه بابا خپله هم شاعر و چې د شعر یو بشپړ دېوان لري او په کورنۍ کې یې تېمور شاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. پیر محمد کاکړ هم د احمدشاه بابا د دربار شاعر و، د معرفت الافغاني په نامه یې لومړی پښتو ګرامر لیکلی او د شعر دیوان هم لري.

فعالیتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د پښتو ادبیاتو د دویمې ادبي دورې د پیل او پای په اړوند دې خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ګروپونو ووېشل شي، یو ګروپ دې د دویمې ادبي دورې لومړي پړاو او بل ګروپ دې د دویم پړاو ځانګړتیاوې ولیکي او د هر ګروپ مشر دې د خپل ګروپ نظر ووایي.

۳ـ پښتو ادبیاتو کومې تاریخي دورې تر شا پریښي دي؟ درې تنه زده کوونکي دې د

خپلو معلوماتو له مخې د هغو په اړه معلومات وړاندې کړي.

٤ـ زده کوونکي دې د هغو د شمېر له مخې په شپږو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د دويمې دورې په يو ټاکلي پړاو باندې خپل نظرونه روښانه کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه را غونډ او د ټولګي په وړاندې دې ولولي.

٥ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

پښتو ادبي تاريخ په څو دورو وېشلی شو؟

پښتو ادبياتو دويمه تاريخي دوره د لومړۍ دورې سره څه توپير لري؟

په عمومي ډول د پښتو ادبياتو په کلاسيکه دوره کې کوم ادبی او سياسي نهضتونه پېژنئ؟

خيرالبيان د چا اثر دی او په کوم سبک ليکل شوی دی؟

د خوشحال د پنځو اثارو نومونه واخلئ؟

٦ـ څلور تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، د پښتو ادبيانو منځنۍ دورې په اړه دې يوه يوه دقيقه خبرې وکړي.

٧ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې د دويمې ادبي دورې لنډيز ووايي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د پښتو ادبياتو منځنۍ دورې عمده ځانګړنې وليکي او په بله ورځ دې ټولګيوالو ته ووايي.

د ناروغ پوښتنه
(خبرې اترې)

ښځه د کورنۍ او کورنۍ د ټولنې بنسټ جوړوي. په ګډ ژوند کې د یوې ټولنې وګړي یو له بل سره راشه درشه، تګ او راتګ لري. د یو بل په حال ځان خبروي، د ستونزو او کړاوونو په مهال یو بل ته لاس ورکوي، د ناروغتیا، ناورین، غم او خپګان په وخت سره غمشریکي واوسي. له دغو کارونو څخه یو یې د ناروغ پوښتنه ده. د ناروغ په پوښتنه ناروغ خوشحالېږي او زمور دیني دنده سرته رسېږي.

ایا تاسو کله هم په روغتون کې د ناروغ پوښتنې ته تللي یاست؟

روغتیا لوی نعمت او د انسان شتمني ده، په خوند یې هغه څوک ښه پوهېږي چې یو ځل ناروغ شي. د ناروغۍ په مهال د انسان د وجود مقاومت کمېږي، نهیلي ورته پیدا کېږي او دې ته سترګې په لار وي چې دوستان، ملګري او خپلوان یې پوښتنې ته ورشي. د ناروغ په پوښتنې موږ له یوې خوا خپله دینې دنده سر ته رسوو او له بلې خوا د خپل ټولنیز مسؤولیت له مخې له ناروغ سره خوا خوږي کوو او ډاډ ورکوو. ناروغ ته د ورتګ پر مهال ښایي ټولنیز اداب په پام کې ونیسو، هغه ته د خیر او روغ صحت دعا وکړو، ډېرې خبرې ورسره ونه کړو، د هغه د خپګان لامل نشو، بې وخته یې پوښتنې ته ور نشو او له ارټیا پرته ډېر ورسره تم نشو.

لومړۍ محاوره: (میوند ـ خیبر)

میوند: خیبره وروره، خبر شوی یم چې ناروغ یې؟

خیبر: هو، ناڅاپه را ته دګډې درد پیدا شو. ورو ورو ډېرېده، مجبور شوم روغتون ته راغلم.

میوند: نه پوهېږې چې ولې ناروغ شوې؟

خیبر: څه درته ووایم، خامه ګنډنه مې خوړلې وه.

میوند: ګنډنه باید ترخوړلو د مخه پاکه پرېمنځل شي.

خیبر: هو، کېدای شې پرېمنځلې یې وي.

میوند: ځانته پرېمنځل بس نه دي. باید د پټاسو په محلول یا د مالګې په اوبو کې پرېمنځل شي.

خیبر: ښایي د خامې او ناپاکې ګنډنې د خوړلو له امله ناروغ شوی وم.

میوند: اوس څنګه یې؟

خیبر: اوس یو څه ښه یم. ډاکټر را ته درمل را کړي.

میوند: زه درنه ځم. که څه شي ته دې ارټیا وي چې رایې ورم.

خیبر: نه وروره، ډېره مننه. خدای ﷻ دې ښه درسره وکړي.

خبرې اترې:

ظریفه: شریفې خورې، خپر خو به وي، څو ورځې ښوونځي ته را نغلې؟

شریفه: ناروغه شوې وم. د ستوني درد را ته پیدا شوی و.

ظریفه: څه دې وکړل، ډاکټر دې ولید که نه؟

شریفه: هو، ومې لیده، د څو ورځو درمل یې راکړل. اوس یو څه ښه یم.

ظریفه: پام کوه شریفې خورې، د ستوني خوږ ډېره بده ناروغي ده.

شریفه: هو خورې، تبې نیولې وم، ټول بدن مې خوږېده.

ظریفه: درمل دې په خپل وخت و خوره او استراحت وکړه.

شریفه: درمل خو خورم، خو استراحت نشم کولای، ځکه لوست را نه تېرېږي.

ظریفه: نه خورې، روغتیا تر بل هر څه مهمه ده. لوست به بیا ووایې.

شریفه: ښه همداسې به وکړم، خو په دې شرط چې نوټونه دې بیا راکړې.

ظریفه: ولې نه خورې، ټول تېر لوستونه به هم درسره تکرار کړم. خدای ﷻ دې تا ښه کړي!

شریفه: کور دې ودان خورې خدای ﷻ دې ښه درسره وکړي.

خبرې اترې:

علي ګل: سرداره ستړی مه شې. رنګ دې ولې ژېړ دی؟

سردار: علي ګله، ته خبر نه یې، نژدې مړ شوی وم؟

علي ګل: خدای ﷻ دې نه کړي سرداره ولې؟

سردار: ملاریا شوی وم. سختې تبې مې کولې، ټول ځان مې خوږېده، زړه مې هم را جګېده.

علي ګل: هو، ډېر خپه شوم. ملاریا ډېره بده ناروغي ده.

سردار: درمل مې وخوړل، هغې نور هم بدتر کړم. درمل هم ګرم وو او هوا هم ډېره توده.

علي ګل: پوه نشوې چې چېرته د ملاریا ماشي چېچلی وې؟

سردار: د جمال کاکا کره تللی وم، څو شپې هلته وم. کېدای شي هلته به یې چېچلی یم.

علي ګل: څه پوه شوې، سرداره چې هلته به ماشي چېچلی یې؟

سردار: د جمال کاکا د کور شاوخوا د اوبو ډنډونه دي. اوبه یې هم خوسا وي. هلته هرو مرو د ملاریا ماشې شته.

علي ګل: چېرته چې ناپاکه اوبه وي، چټلي هم زیاته وي. هلته ملاریا او نورې ناروغۍ پیدا کېږي.

سردار: کېدای شي د ملاریا د ناروغۍ مخه ونیول شي؟

علي ګل: هو، خو ډېر ستونزمن کار دی. موږ کولای شو د ناپاکو اوبو ډنډونه له منځه یوسو او د شپې د خوب په مهال تر پشه خانې لاندې څملو.

سردار: مننه علي ګله. دواړه به د جمال کاکا کلي ته ورشو او هغوی ته به په دې اړه سلا مشورې ور کړو.

د متن لنډیز:

روغتیا شتمني ده، په ارزښت یې هغه مهال پوهېږو چې ناروغه شو. انسان په ژوند کې هرومرو ناروغه کېږي. د ناروغۍ پر مهال باید ډاکټر ته ورشو او د هغه له لارښوونې سره سم درمل وخورو. د ډاکټر له معاینې نه پرته باید پخپل سر د درمل له خورلونه ډډه وکړو، ښایي بدن ته د ګټې پر ځای زیان ور ورسېږي. که ناروغي ډېره وي، باید روغتون ته لاړ شو، او د ډاکټر تر لارښوونې لاندې درمل وخورو. ناروغ د ناروغۍ پر مهال ډېر نهیلي کېږي. باید پوښتنې ته یې ورشو، څه مرسته چې مو له لاسه کېږي باید ورسره یې وکړو. دا د ناروغ پر روحیه ښه تاثیر کوي، ناروغ پرې خوشحالېږي، روحیات یې پیاوړي کېږي او د روغتیا احساس کوي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، د مرکې په څېر دې يو د بل حال و پوښتي.

۲ـ دوه دوه تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په لاندې ډول دې خبرې وکړي:

شريف: ظريفه! د لاس او پښو بندونه مې درد کوي، چا ته لاړ شم.

ظريف: شريف جانه، په (بر کلي) کې د داخله ناروغيو يو ډېر پوه ډاکټر دی. هغه ته ورشه.

څنګه به يې پيدا کړم؟ که وخت لرې ته را سره لاړ شه.

اوس خو وزګار نه يم. مازديګر ته به دواړه لاړ شو.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او لاندې لغتونه دې د تختې پر مخ وليکي او په جملو کې دې استعمال کړي:

۱ـ لامل ۲ـ روغتون ۳ـ درمل ٤ـ درملتون ٥ـ ټولګيوال

٦ـ زيانمن ۷ـ ناورين

٤ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په چوکاټ کې ليکل شوو کليمو نه دې جملې جوړې کړي:

ډاکټر، روغتون، روغتيا، شتمني، شريفه، ظريفه، مېوند، خېبر، ناروغ، ته، دی، ده، لاړ، شي، بايد.

٥ـ دوه تنه زده کوونکي، يو د ډاکټر او بل د ناروغ په رول کې د ټولګي مخې ته راشي او په لاندې ډول دې خبرې وکړي:

ناروغ: نه پوهېږم ډاکټر صاحب ګډه مې خوږېږي.

ډاکټر: د شپې دې څه خوړلي دي؟

ناروغ: لوبيا او يو څه ګندنه.

ډاکټر: پر مېز څمله چې معاينه دې کړم.

ناروغ: داکټر صاحب ناروغي، خو به مې خطرناکه نه وي؟

ډاکټر: نه داسې څه نشته، تاسو خپلې روغتيا ته هېڅ پام نه کوئ.

ناروغ: ولې نه، موږ خو نه غواړو چې ناروغه شو.

ډاکټر: تاسو پوهېږئ چې د خامو خوړو او ناپاکه ګندنې خوړل څومره ضرر لري؟

٦ ـ يو تن زده کوونکی دې د لوست د لنډ مطلب په اړوند خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هر يو د خپل ملګري د پوښتنې په اړه يوه محاوره وليکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ووايي.

د خوشحال خټک په ژبه برکت شه — چې ويل کـــړه په پښتو لـــــه هـــره بابه

کـــه د نظم کـه د نثر کـه د خط دی — په پښتو ژبه مې حـــــق دی بې حسابه

معاصر ادبي نثر

نظم او نثر دواړه د مفکورو او مفاهیمو د لېږدولو وسیلې دي. نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کېږي. لامل یې دا دی چې نثر اسان دی، هر لیکونکی یې لیکلی شي او هر ډول موضوع پکې بیانولای شي. نظم بیا د نثر په مقابل کې ستونزمن دی، ځکه وزن او قافیه پکې اړین دي. نثر د معنا، لفظ او مهال له مخې ډېر ډولونه لري چې یو یې ادبي معاصر نثر دی. په دې لوست کې یې تاسې ته در پېژنو:

که ورځنۍ خبرې په لیکنې بڼه وي، په څه نامه یادیږي؟

نثر عربي کلمه ده، د شيندلو او پاشلو معنا لري. په اصطلاحي معنا سره نثر هغه کلام دی چې وزن او قافيه و نه لري. ادب څېړونکي د ادبياتو د اوسني تعبير له مخې د يوې ژبې ټول ليکلي (تحريري) او نااليکلي (شفاهي) منظوم او منثور اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼي. دغه ادبي هنري اثر بايد په داسې ژبه بيان شوی وي چې هم د ټولنيز ژوند هېنداره وي او هم په لوستونکي او اورېدونکي کې يو عاطفي احساس پيدا کړي.

په هنري او ادبي ليکنو کې د ليکوال ذوق، احساس او تمايلات د واقعيت او مطلب د افادې لپاره بنسټيز حيثيت لري.

ليکوال هغه څه چې ليدلي، اورېدلي، احساس کړي او يا يې په ذهن او خيال کې تېرېږي، بيانوي، خو د تحقيقي او علمي ليکنو په څېر دليل راوړلو ته هېڅ اړتيا نه لري. هنريت يا هنري ارزښت هغه ځانګړنه ده چې ادبي او غېر ادبي ليکنې سره بېلوي. په ادبي ليکنو کې د ليکوال په استعداد او فني مهارت پورې اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هيلې او غوښتنې، جذبات، او احساسات او عواطف په الفاظو کې څنګه انځور او راونغاړي، مقابل لوري (لوستونکي يا اورېدونکي) ته يې ولېږدوي او د هغه په عواطفو کې خوځښت راولي. پښتو ژبه ډېر هنري ادبي اثار لري چې بېلګې يې په نااليکلي او ليکلي ډول په نظم او نثر کې موجودې دي.

په منثورو کې له مسجع نثر نه نيولې د نن ورځې تر روانو، ساده او د هنر او ښکلا په ګاڼه سمبال نثرونه هم شامل دي.

پښتو ادبي نثر له (۱۹۵۰) عيسوي کال نه وروسته وده او پراختيا موندلې ده. ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، داستان، رومان، ډرامه، طنز د ننې ادبي او هنري نثر بېلګې دي چې په لاندې ډول يې در پېژنو:

۱ــ ادبي ټوټه

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ډول دی چې د شکل په لحاظ له لنډو کيسو څخه وړه وي او د مضمون په لحاظ هر ډول مطالب پکې راتلای شي. په ادبي ټوټه کې شاعرانه تخيل کم

وي، واقعي پېښې پکې څېړل کېږي او لوبغاړي يې هم واقعي خلک وي.

د معاصر هنري نثر دغه ډول، ځينو ادبپوهانو د (منثور شعر) په نامه هم ياد کړي، ځکه اصلاً نثر دی، خو شعري کيفيت لري. د يو حقيقت او واقعيت په اړه په حکايوي بڼه په زړه پورې تشريح او توضيح کوي. دا توضيح او تشريح په داسې رنګينو الفاظو کې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي. د ادبي ټوټې غوره بېلګې د پښتو ژبې د معاصر ليکوال او نثر ليکونکي ګل پاچا الفت په غوره نثرونو کې موندلای شو. لکه: دوه جنازې، دوه دهقانان او نور. . . .

۲ـ لنډه کيسه

په لويديځ ادب کې (Short story) بلل کېږي. لنډه کيسه د نثري کيسو يو ډول دی، لنډه او له داسې عناصرو څخه جوړه وي چې يو له بله سره تړلي او يو د بل تر اغېز لاندې وي. موضوع د خپلو حدودو په چوکاټ کې رانغاړي، بې ضرورته خبرې پکې ځای نه لري. د تاثر او اغېز يووالی پکې يوازينی شرط دی.

۳ـ ناول

ناول د لاتيني ژبې کلمه ده. لغوي معنا يې نوی، تازه او عجيبه څېز دی. په ادبي اصطلاح کې هغې ادبي نثري کيسې يا داستان ته وايي چې له لنډې کيسې څخه لوی او له رومان څخه لنډ وي. په ليکنې چوکاټ کې يې طرح، اصلي او فرعي کرکټرونه، مکالمې او د کيسې پيل، منځ او پای لري. له لنډې کيسې سره يې توپير په دې کې دی چې هم پکې پېښې په تفصيل سره بيانېږي او هم يې کرکترونه زيات وي.

٤ـ رومان

رومان فرانسوي کلمه ده، په ځينو فرهنګونو کې يې معنا خيالي داستانونه او په ځينو کې د مينې او محبت کيسې راغلي دي. په ادبي اصطلاح کې هغې کيسې ته ويل کېږي چې له

ناول څخه اوږده وي.

د ژوند ډېرې او بېلا بېلې خواوې پکې منعکس شوې وي او د بېلا بېلو پېښو انځور په ادبي قالب کې ځایوي.

د جوړښت په لحاظ له ناول سره دومره توپیر نه لري، یوازې د موضوع په انتخاب او د واقعیتونو په څېړلو کې توپیر لري. هغه دا چې په ناول کې همېشه واقعیتونه د علمي اصولو له مخې څېړل کېږي، خو په رومان کې په خیالي ډول. یعنې کوشش کېږي چې خیالي واقعات لوستونکي ته په ریښتینې بڼه وړاندې کړي.

۵_ داستان

داستان د حماسي ادب یو ځانته فورم دی. د جوړښت په لحاظ تر وړې کیسې لوی او له ناول څخه وړوکی وي.

څرنګه چې داستان حکایتي بڼه لري، نو د ناول په تناسب یې تخیلي جنبه زیاته وي.

په داستان کې د هنري قهرمان پر ژوند پوره رڼا اچول کېږي او د ګډون کوونکو شمېر یې هم د وړې کیسې د ګډون کوونکو په پرتله زیات وي.

٦_ ډرامه

له یوناني کلمې (ډراو) نه مشتق شوې چې د عمل او کړنې معنا لري. په ادبي اصطلاح کې هغه ادبي اثر ته ویل کېږي چې د ډیالوګ یا خبرو اترو په شکل لیکل شوی وي او دا خبرې د لوبغاړو په منځ کې روانې وي. یا په بله وینا: ډرامه د یوې ژوندۍ کیسې نوم دی چې ټول احساسات او جذبات پکې د حرکت او خوځښت په واسطه څرګندېږي او هره پېښه عملاً په سترګو ښکاري. ډرامه دوې برخې لري: تراژیدي او کمېډي.

په تراژیدي ډرامه کې د هنري اثر پر قهرمان په تراژیدي ډول خبرې کېږي او صحنه داسې تمثیلوي چې لیدونکي غمجن او د تاثر په حالت کې وساتي. په کمېډي کې صحنې په داسې ډول اجرا کېږي چې خلک وخندوي. د ادبپوهانو په نظر ډرامایې وحدتونه (د وخت، ځای او د عمل وحدت) د ډرامې د فن بنسټیز توکي دي.

د جوړښت له مخې ډرامه درې ډولونه لري:

۱ـ د سټېج ډرامه. ۲ـ راډيوي ډرامه، ۳ـ تلويزيوني ډرامه

(فلمونه او نندارې پکې راځي) هره يوه يې ځانګړې ژبه او وسايل لري.

ډرامه درې برخې: (پيل، اوج او پای) لري.

پيل يې بايد داسې وي چې لوستونکي، اورېدونکي يا ليدونکي له ځانه سره يوسي. د کيسې پيل د کيسې اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلا بېلو لوبغاړو (کرکټرونو) تر منځ ټکر يا کشمکش را منځته کېږي چې دې ته د ډرامې اوج وايي. دا غوټه بيا د ډرامې په پای کې ايله کېږی يا خلاصېږي.

په پښتو کې لومړی ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر ((درې يتيمان)) ده چې په ۱۹۲۷عيسوي کال يې ليکلې ده. تر دې وروسته په پښتونخوا او افغانستان کې يو شمېر ليکوالو د ډرامې ليکلو ته مخه کړې ده. د سټېج، راډيو او تلويزيون لپاره ګڼې ډرامې ليکل شوي دي.

۷ـ طنز

طنز عربي کلمه ده. فرهنګونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره کول راوړي. په ادبي اصطلاح کې د هنري ادبياتو يو ډول دی چې په ليکنه کې يې د ليکوال اصلي مقصد نيوکه (انتقاد) وي، خو انتقاد يې د شوخۍ په بڼه او يا په بله وينا د تمسخر په جامه کې نغښتی وي. د وينا لمن او اندازه يې په زړه پورې او د ټوکو ټکالو په شکل وي. زياتره وخت پکې مسايل سرچپه (معکوس) مطرح کېږي. طنز په واقعيت کې هغه ترخه خندا ده چې د ټولنې د خلکو په ناوړه اعمالو، عاداتو، اخلاقو او افکارو باندې کېږي.

۸ـ ادبي راپورتاژ:

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ژانر دی. له عادي راپورتاژ سره يې اصلي توپير دادی چې په ادبي راپورتاژ کې د پېښې تعبير، تفسير او تحليل په ادبي او هنري ژبه شوی وي. ددې ډول راپورتاژ ليکونکی پېښو ته په دقيق نظر ګوري او له هغو څخه خپل برداشت د تخيل په ملتيا په خوږه هنري ژبه وړاندې کوي.

۹_ سفرنامه

په سفرنامه کې سفر کوونکی خپلې خاطرې د قلم په ژبه او د ادب په ادا خوندي کوي او راتلونکو نسلونو ته يې د يادګار په شکل پرېږدي. په نړيوال ادب کې سفرنامې اوږده مخينه لري. په سفرنامه کې دعلمي تحقيقاتو لپاره په زړه پورې مواد پيدا کېږي.

۱۰_ ادبي ليکونه

دا هغه ليکونه دي چې په ځانګړې ادبي او هنري بڼه ليکل کېږي. په ادبي ليکونو کې يو لړ مهم انتقادي، سياسي، فلسفي او ادبي مسايل ليکل کېږي. او د ادیبانو تر منځ تبادله کېږي. د ليکنې ژبه يې هنري او د تحليل رنګ پرې غالب وي. له استعارو، کنايو، تشبيهاتو او نورو ادبي صنعتونو څخه پکې کار اخيستل شوی وي. ژبه يې خوږه او د ليکنې طرز يې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکي يې په لوستنه نه مړېږي.

د متن لنډيز:

د اوسني تعبير په اساس د يوې ژبې ټول ليکني او ګړني، منظوم او منثور اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼل کېږي.

په هنري نثر کې ليکوال ټول مفاهيم د الفاظو په قالب کې په تخيلي ځواک سره ځايوي. دغه تخيلي ځواک په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي او را پاروي يې.

هنريت يا هنري ارزښت هغه بنسټيزه ځانګړنه ده چې ادبي ليکنې له نورو غېر ادبي ليکنو څخه بېلوي.

معاصرې ادبي هنري ليکنې د بڼې له مخې لاندې ډولونه لري:

ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، رومان، ډرامه، طنز، ادبي ليکونه، ادبي راپورتاژ او نور... .

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځیر شي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د متن اصلي مفهوم دې ووایي.

۳ـ څلورتنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د ادبي معاصر نثر په اړه دې یوه یوه دقیقه خبرې وکړي.

٤ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، یوه ډله دې په خپل وار سره تراژیدي او دویمه ډله دې یوه کمېډي نندارې د حرکاتو له لارې تمثیل کړي.

٥ـ زده کوونکي دې په څلور ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د خپل سفر په اړوند یو راپور ترتیب کړي، د ډلې استازی دې د خپلې ډلې په استازیتوب د خپلې ډلې ترتیب شوی راپورتاژ نورو ته ووایي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- ادبي هنري نثر له نورو نثري لیکنو سره څه توپیر لري؟
- یوه لنډه کیسه له کومو توکو څخه جوړه وي؟
- د ناول او لنډې کیسې توپیر په څه کې دی؟
- ادبي راپورتاژ او ژورنالیستکي راپورتاژ څه توپیر لري؟
- طنز له ډرامې سره څه توپیر لري؟
- څو ډوله ډرامې پېژنئ؟
- ډرامه خپل پېغام څنګه لیدونکو ته وړاندې کوي؟

۷ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د هر ادبي هنري نثر په اړه په لنډیز سره درې درې دقیقې خبرې وکړي.

زده کوونکي دې په کور کې د چاپېريال ساتنې په اړه يو مطلب وليکي چې تر لسو کرښو کم نه وي او د بلې ورځې پښتو مضمون په ساعت کې دې ووايي.

د پښتو معاصر نثر لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ.

بې زړه

د ايمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی.

چې ورځکی و، له شيشکو او پېريانو ډاريده چې لږ غوندې لوی شو د ملا صاحب له ډاره په سبق نه پوهېده.

اوس چې لوی دی، د خان ډار، د ملک ډار، د حاکم ډار يې په زړه کې ټينګ ځای نيولی دی. په لاره کې ورسره د غلو وېره ده او په کور کې د غليمانو له وېرې خوب نه ورځي.

لويه خدايه، په کوم زړه کې چې دغومره ډېرې وېرې وي، ستا وېره ډېره ځای نه شي پيدا کولی.

په دغسې زړه کې ستا خوف ته ډېر لږ ځای پيدا کېږي، که ستا ډار او د ظالمانو ډار په يوه زړه کې يو شان موجود وي، له دې نه لويه ګناه بله نه شته. کاشکې دوی يوازې له تا وېرېدلی او ستا د دښمنانو ډار يې په زړه کې نه وای. د خلکو ډار ستا وېره په زړونو کې کموي او ايمان ته زيان رسوي. ستا ضعيفه بندګان يوازې له تانه، نه وېرېږي، له نورو هم وېرېږي. دوی اوس د زورورو په مخ کې حق نه شي ويلی او نه د حق طرفداري. ته په دروغو خپه کېږې او دوی له وېرې د ظالمانو خدمتونه او صفتونه کوي. هغه مسلمان اوس چېرته دی چې يوازې او بس ستا بنده بايد د ډاربنده نه وي او د نمرود له اوره يې سترګه ونه سوځي. (ګل پاچا الفت)

ملي ارشيف

لرغوني خطي کتابونه، ليکنې، چاپې کتابونه، د پاچاهانو ليکلي فرمانونه او تاريخي سندونه يو ارزښتمن فرهنګي ميراث دی. دغه ډول اسناد او ليکنې چې د تېرو زمانو د پاچاهانو په اړه معلومات چمتو کوي بايد د يو ارزښتمن فرهنګي ميراث په توګه خوندي وساتل شي. په افغانستان کې داسې اثار په ملي ارشيف کې خوندي دي او په دې اړه (ملي ارشيف) په نامه يوه ځانګړې اداره او ودانۍ هم موجوده ده.

تاسو ملي ارشيف د نوم په اوږدو څه فکر کوئ؟

د نړۍ په هر هېواد کې داسې یو ځای شته چې هلته ټول زاړه خطي کتابونه، چاپي زاړه کتابونه، د تېرو پاچاهانو فرمانونه، رسمي سندونه، انځورونه او نور ساتل کېږي. دغه ځایونو ته ارشیف وایي. زمونږ په ګران هېواد افغانستان کې هم دغسې یوه ودانۍ شته چې ملی ارشیف نومېږي. د ملي ارشیف دغه ودانۍ د کابل ښار په سالنګ واټ کې واقع او د امیرعبدالرحمٰن خان د واکمنۍ پر مهال جوړه شوې ده. نوموړي امیر دا ودانۍ د خپل زوی شهزاده حبیب الله خان د کار لپاره جوړه کړې وه. ودانۍ دوه پوړه ده، لومړی پوړ یې تر ځمکې لاندې دوه سالونه او لس خونې لري.

دا ودانۍ د محمد داود خان د جمهوریت په لومړیو (۱۳۵۲هـ.ش.) کې د ملي ارشیف لپاره ځانګړې شوه او د عامه کتابتون تر اداري لاندې یې فعالیت پیل کړ.

ملي ارشیف په رسمي توګه د اطلاعاتو او فرهنګ د وزارت د یوې ځانګړې فرهنګي اداري په توګه په (۱۳۵۹هـ.ش.) کال پرانستل شو. لومړی هغه لیکلي او چاپي تاریخي او هنري اثار چې د کابل په عامه کتابتون او نورو دولتي ادارو کې موجود وو، په ملي ارشیف کې ځای پرځای شول او بیا د هېواد له ګوټ ګوټ څخه راوړل شول چې دا لړۍ تر ننه هم روانه ده او له یوې ورځې څخه بلې ته د اثارو شمېره زیاتېږي. ټول هغه اثار چې اوس زمونږ په ملي ارشیف کې خوندي دي، د اسلامي دورې له پیلامې څخه په را وروسته پېړیو پورې اړه لري. تر ټولو لرغونې لاس کښلې (خطي) نسخه چې په ملي ارشیف کې خوندي ده هغه د قرآنکریم پنځه پارې دي چې د هوسۍ پر پوستکي لیکل شوي او لیک یې د حضرت عثمان (رض) وخت ته منسوب ګڼل شوی دی.

بل لرغونی سند د تېموري دورې د نومیالي واکمن سلطان حسین بایقرا فرمان دی چې په (۹۰۱هـ.ش.) کال په نستعلیق لیک لیکل شوی، اوس په ملي ارشیف کې خوندي دی. اوس زمونږ په ملي ارشیف کې د کتابونو په زرګونو خطي او چاپي نسخې، تاریخي سندونه او انځوریز خطي کتابونه او پانې خوندي دي.

په دغو خطي نسخو کې یو هم د پښتو ډېر ارزښتناک ادبي کتاب (پټه خزانه) نومېږي چې د هغې په تر لاسه کېدو سره پښتو لیکلی ادب د دویمې هجري پیړۍ نیمایي ته رسېږي.

د افغانستان ملي ارشيف له ډېرو زياتو لرغونو او تاريخي چاپي او خطي سندونو او اثارو سره له ستر ملي او نړيوال ارزښت څخه برخمن دی. د افغانستان ملي ارشيف د (سواربيکا) يا د ارشيفونو د نړيوالې مؤسسې د غړيتوب وياړ هم تر لاسه کړی دی.

د تاريخي، علمي، ادبي فرهنگي او نورو اثارو د خوندي ساتنې اداري (ملي ارشيف) د بډای کولو لپاره بايد هر اړخيزې هلې ځلې وکړو او يوه ملي دنده يې وبولو.

څرګندونې

سواربيکا: د ارشيفونو يو نړيوال تنظيم يا مؤسسه ده چې د ډېرو هېوادونو ملي ارشيفونه يې غړيتوب لري.

د متن لنډيز:

ملي ارشيف زمونږ په هېواد کې د لرغونو خطي او چاپي اثارو، تاريخي سندونو او پاچاهانو د فرمانونو او ليکونو د خوندي ساتنې ځانګړې اداره ده.

په دې اداره کې تاريخي ليکلي اثار له خرابېدو او ورکېدو څخه ژغورل کېږي.

امير عبدالرحمٰن خان د ملي ارشيف اوسنۍ ودانۍ د خپلې واکمنۍ په کلونو کې د خپل زوی حبيب الله خان، د کار لپاره جوړه کړې وه. ملي ارشيف په ۱۳۵۲ لمريز کال د محمد داود خان د جمهوريت په لومړيو کې د عامه کتابتون تر اداري لاندې را منځته شو. په رسمي توګه د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت د يوې ځانګړې فرهنګي اداري په توګه په ۱۳۵۹ هجري کال پرانستل شو.

ملي ارشيف اوس د زرګونو خطي او چاپي کتابونو، سندونو او نورو اثارو په لرلو سره له ملي او نړيوال اعتبار څخه برخمن او د ارشيفونو د نړيوالې مؤسسې د غړيتوب وياړ هم لري.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي، بيا دې دوه تنه زده کوونکي د لوست مفهوم بيان کړي.

۲ـ خو تنه زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- ملي ارشيف څه اهميت او ارزښت لري؟
- د ملي ارشيف د لا بډاينې لپاره بايد څه وکړو؟
- په متن کې د يادو شخصيتونو نومونه واخلئ؟
- تاسو که د لرغونو توکو د ساتلو کومه بله ودانۍ ليدلې وي، نوم يې واخلئ؟

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې په خپل منځ کې د ملي ارشيف د ليدلو په اړه خبرې وکړي.

په لاندې ډول:

- مرجانې خورې، ته په کوم ښوونځي کې زده کړه کوې؟
- درخانۍ خورې، زه د الايي ليسې زده کوونکي يم.
- په څوم ټولګي کې يې؟
- زه سږ کال يوولسم ټولګي ته بريالۍ شوم.
- لوستونه مو پيل شوي دي؟
- هو، دا دريمه اوونۍ ده چې لوست مو پيل شوی دی.
- دا بل هلک څوک دی؟
- دا زما کشر ورور دی.
- تاسو چېرته روان وئ؟
- درخانۍ خورې! زه له خپل ورور سره کابل ته ځم.
- خير خو دی د څه لپاره؟
- هو، خورې خير خيريت دی، غواړم چې ملي ارشيف وګورم.

- ملي ارشيف څه شی دی؟
- ولې خورې ته ملي ارشيف نه پېژنې! ملي ارشيف يوه ځانګړې اداره ده چې لرغوني خطي نسخې چاپي اثار او تاريخي سندونه پکې ساتل کېږي.
- دا اداره چېرته موقعيت لري؟
- د ملي ارشيف ودانۍ يا اداره د کابل ښار په سالنګ واټ کې واقع ده.
- ښه نو، په خير لاړه شې، خو ګوره چې له ملي ارشيف نه د ليدنې په مهال لازم او اړين يادداشتونه له ځانه سره واخلې.
- د خدای په امان! دا کار به ضرور کوم.

٤ـ درې تنه زده کوونکي دې د تختې پر مخ لاندې لغات په جملو کې استعمال کړي:
(ويار، اړين، مهال، پرانستل، پېلامه، اړوند، پور، ګوټ، چمتو، انځورونه)

٥ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، يوه ډله دې د ملی ارشيف د ارزښت په اړه او بله ډله دې ددغې اداري د جوړېدو تاريخ په اړه معلومات وليکي او د ډلې مشر دې د ټولګي په وړاندې بيان کړي.

٦ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره د لوستل شوي متن لنډ مفهوم بيان کړي.
٧ـ که کوم زده کوونکی د امکان په صورت کې کابل ته لاړ، له ملي ارشيف څخه دې ليدنه وکړي، د خپلو ليدنو رپوټ ترتيب او خپلو هم ټولګيوالو ته دې واوروي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په خپل کور او کلی کې د لرغونو قلمي اثارو او نورو پخوانيو سندونو د شته والي په اړه معلومات را غونډ او د بلې ورځې پښتو مضمون په ساعت کې دې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

د وطن مینه

زمـوږ په ویـنـودې تـازه شي وچ بـــــوستان د وطن
یـوځـل دې ځـار پـه معشوقې شـي عاشقان د وطن
چې تـــــــــــرقي د قام وطن د ځان زینت وګڼو
خـوب د غفلت نـه دې بـیـدارې شـي زنـان د وطن
نسلونه واړه ایـنـده بـه محبان وي د قـــــام
کـه پـه بـیـدارو پـیـو لـوی شـي فـرزنـدان د وطـن
خویندو د خـدای لپاره پاځئ دادی وخـت د همت
وګـورئ څومره دې قومونه محبان د وطـــــــــن
ځـای د تعلیم دی ستا جولۍ ای عزتمندې خـورې!
لـوی هغه زوی کـړه چې سبا شي سخندان د وطــن
که په زبور د قومي عشق موږه سینګار جوړ که خپل
دا مې یقین دی نور به ونـــــــــــشي نقصان د وطن
د قـوم وطــن عــزت زمـــوږه د عــزت مـعـیـار دی
د سـر پـه بـیـه عـزت اخـلـي شـاه زلـمـیـان د وطـن
د غافل قـوم نـوم و نښان پـه دنیا نـه دی پـــــاتې
تـاریـخ بـه هیر نـه کـړي هیچیرې بـهـادران د وطن
ددې دنیا په مخ هغه خلک ژونـــــدي دې پاتې
چې پـه کوښښ د چا ژونـدون شـي جـاودان د وطن
اخـر تـرځـو بـه بـې خـبـر د قـام لـه حـال یـو داسې
راځـــئ چـې وکـــړو لـږ د نـورو نـه پـرسـان د وطـن
پـه کـومـه لار دې رسـیـدلې قافـــــــلې د وطن
چـې مـوږ هـم بـوځـو پـه هـغـه لا رکـــاروان د وطن
کـه د قـران پـاک پـه تعلیم مـو کـړې سینې روښـانـه
وریځې د جهل به شي لـرې له اســـمان د وطن

((سیده بشری بیگم))

ښځې او ټولنه

کورنۍ لومړنۍ انساني ټولنه ده چې له مور، پلار او اولادونو څخه عبارت ده. همدا کورنۍ دي چې له مجموعې يې ټولنه جوړېږي. په ټولنې کې ښځې او نارينه دواړه شته. له يوه پرته د بل په شتون ټولنه بشپړه نه ده. په ټولنې کې ښځې او نارينه يو له بله سره داسې اوبدل شوي دي چې د يو له نشتوالي پرته بل نيمګړی دی. همدارنګه نارينه او ښځې لکه د يوه مرغه دوې وزرې دي، که يو مرغه په يو وزر الوتنه نشي کولای، يوه ټولنه هم د بشپړوالي لپاره نارينه او ښځوته يو شان اړتيا لري.

د ښځې له شتون پرته به يوه کورنۍ او ټولنه څنګه وي؟

لوی څښتن تعالی فرمایي چې ژباړه یې داسې ده: "ښځې ستاسو لباس او تاسو د هغوی لباس یاست" له پورته وینا څخه څرګندېږي چې ښځه او نارینه یو د بل جزء دی. همدا شان نارینه د ښځې او ښځه د نارینه عیب پټوي او حیا یې خوندي کوي. ویلای شو چې په ټولنه کې ښځې او نارینه یو له بل سره لازم او ملزوم وي. نارینه او ښځې دواړه د ټولنې د ترکیب او جوړښت دوه عناصر دي. که له دې عناصرو څخه یو کمښېږي، نو د ټولنې جوړښت ګډوډېږي.

سپېڅلي دین اسلام دواړو ډلو ته په مینې او محبت امر کړی، له کرکې، نفرت، حسد او کینې څخه یې منعه کړي دي او هرې ډلې ته یې ښې ښې حقوق ورکړي او ټاکلي دي.

ښځې د ټولنې نیمایي برخه جوړوي، ارزښت یې له نارینه ووسره برابر دی. د نړۍ پرمختګ د ښځو له برکته دی. د هر بریالي نارینه تر شا یوه ښځه شتون لري. وایي: ((ښځه په یوه لاس زانګو او په بل لاس جهان زنګوي.))

ښځه هغه موجود دی چې د ژوندانه په ټولو برخو کې له نارینه سره اوږه پر اوږه برخه لري. ښځه د کور ډیوه ده، ښځه د مینې او عاطفې جوهر دی، ښځه مور ده او مور د ټولنیزو چارو په ټولو اړ خونو کې شریکه ده.

د افغانستان په تاریخ کې د پرله پسې جګړو او ناخوالو له امله ښځو ډېر زیانونه ګاللي دي، ښځه کونډه شوې، ښځه بوره شوې، ښځه وراره شوې، ښځه بې پلاره شوې، که هر څه غم او کړاو په نارینه راغلی، ښځو تر هر چا دمخه او تر هر چا زیات هغه ګاللی دی، د هرې جګړې لومړۍ قرباني ښځه وه.

له دې ټولو ناخوالو سره سره ښځه نه ده تسلیم شوې، ښځو اتلولي ښودلې او خپل شهامت یې له لاسه نه دی ورکړی. پر هېواد د پردو د یرغل پر مهال د نارینه وو تر څنګ درېدلې، هغوی ته یې په سنګر کې ډوډۍ، اوبه او کارتوس وړي. که نارینه ټپي شوی د هغه پالنه یې کړې، له هغوی سره یې ورځینو کارونو ته اوږه ورکړې او د دې تر څنګ یې د خپلو اولادونو په روزلو کې هڅه او هاند کړی دی.

زمونږ د هېواد د نارینه پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او ملي شخصیتونو تر څنګ ښځو په

ټولو یادو برخو کې خپله ورټیا ښودلې او د تاریخ پاڼو کې یې نومونه په زرینو کرښو لیکل شوي دي.

د دې نومیالیو مېرمنو په ډله کې نازو انا، زرغونه انا، عایشه درانی، رابعه بلخي، بي بي نېکبخته، مېرمن الایي، غازي ادې، مېرمن عینو د مېوند اتله ملالی، ناهید او په سلګونو نورې شاملې دي.

نن د تاریخ په دې پړاو کې ښځو خپل غږونه پورته کړي او په ټولنې کې یې خپل دریځ پیاوړی کړی. اوس ښځې کولای شي په کابینه کې ګډون وکړي او د وزارتونو په لوړو څوکیو عملاً کار وکړي. ولسي جرګې او مشرانو جرګې ته ځانونه کاندید کړي او څوکۍ ترلاسه کړي. د هېواد د سرنوشت په ټاکلو کې له خپلو نارینه وړونو سره په ګډه پرېکړه وکړي او خپله رایه وکاروي. په ښوونځیو، پوهنتونونو او د هېواد د لوړو زده کړو په موسسو کې زده کړه او یا تدریس وکړي. لنډه دا چې اوس ښځو ته په ټولنه کې د خپل مسؤولیت او دندو د پرمخ وړلو لپاره تر پخوا زیاته زمینه برابره شوې ده.

د متن لنډیز:

تاسې په پورتني لوست کې ولوستل چې ښځې د ټولنې نیمایي برخه جوړوي او په ټولنیزو او اقتصادي چارو کې له نارینه وو سره برابره ونډه لري. نارینه او ښځې دواړه د ټولنې د ترکیب او جوړښت دوه اساسي توکي دي. کله چې له دې توکو څخه یو کمپږي نو ټولنه او ژوندون له منځه ځي. که موږ ټولنه یو الوتونکي وګڼو، نو نارینه او ښځینه به د دې الوتونکي دوه وزرونه وي کله چې دا دوه وزرونه سالم وي، نو الوتونکی په ډېره اسانۍ او ښه توګه سره الوتنه کولای شي. په همدې ډول د ټولنې په جوړښت، ترقۍ او پر مختګ کې هم نارینه او ښځینه دواړه یو شان رول لوبولی شي. د همدې دوو په ګډه همکارۍ، یو بل ته په درناوی د یوې نېکمرغه، سوکالې، پرمختللې او رغنده ټولنې جوړېدل ممکن ګڼای شي.

فعالیتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره پورتنی لوست د کتاب له مخې ولولي او نور زده کوونکي دې ورته غوږ ونیسي.

۲ـ زده کوونکي دې لاندې جملې بشپړې کړي:

ښځې ستاسو (.....) او تاسو د هغوی (.....) یاست.

ښځه د ټولنې ..... برخه جوړوي.

ښځه او نارینه یو د بل لپاره د ( ) حیثیت لري.

د هر بریالي نارینه تر شا یوه ( ) شتون لري.

ښځه مور ده او ( ) د ټولنیزو چارو په ټولو اړخونو کې شریکه ده.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي په ټولنه کې د ښځې په ارزښت دې خبرې وکړي.

٤ـ زده کوونکي دې د متن ستونزمن لغات پرتخته ولیکي او نور زده کوونکي دې په وار سره د هر لغت د معنا په اړه خبرې وکړي.

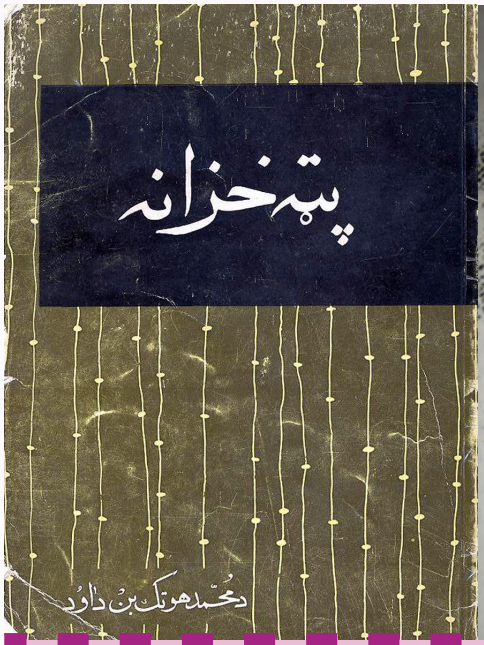
٥ـ زده کوونکي دې د ټولګي د شمېر په پام کې نیولو سره په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د ټولنې په جوړښت کې د ښځو په رول باندې لیکنه وکړي. د ډلې مشر دې د خپلې ډلې نظر ووایي.

٦ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د لوست لنډ مفهوم ووایي

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې په خپل ښار، کلي او چاپېریال کې د ښځو او نجونو په وړاندې د ناروا چلند کومه تر سترګو شوې بېلګه ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې نورو ته ولولي.

شاه حسین هوتک

زمور ګران هېواد، د علم او ادب زانګو ده. ډېر پوهان، عالمان، لیکوال او شاعران یې په خپلې غېږ کې روزلي دي. ددې هېواد مشرانو او واکمنانو هم له علم او ادب سره مینه ښودلې او په دې توګه یې خپل نومونه ژوندي ساتلي دي. شاه حسین هوتک له دغو واکمنانو څخه یو و. هغه د عالمانو او لیکوالو درناوی کاوه، په درنه سترګه یې ورته کتل او په خپل دربار کې یې ځای ورکړی و. محمد هوتک د شاه حسین د دربار منشي و چې پخپله یو عالم، لیکوال او شاعر سړی تېر شوی. محمد هوتک د شاه حسین په امر (پټه خزانه) ولیکله چې د یو شمېر پخوانیو پوهانو لیکوالو او شاعرانو د ژوند احوال او د اثارو ښېلګې یې پکې راټولې کړي دي.

ایا تاسو تر اوسه د پټې خزانې نوم اورېدلی دی؟

د ملي مشر ميرويس نيکه په زامنو کې د ده يو زوی مير حسين او يوه لور زينبه هم د پښتو ژبې تکړه شاعران وو.

مير حسين چې وروسته بيا په شاه حسين مشهور شو، په (١١١٤هـ.ق.) کال د زابل په (سيوري) سيمه کې زېږېدلی دی. شاه حسين تر دولس کلنۍ پورې د وخت دوديز علوم لکه: فقه، تفسير، منطق، بلاغت او ادبي فنون د هغه وخت له مشهور عالم ملا يار محمد هوتک څخه زده کړل. تر هغه وروسته مستقيماً د خپل ښاغلي پلار تر روزنې لاندې راغی. ولسي مشرتابه چلند او د هېواد د اداري چارو سمبالول يې له خپل پلار څخه زده کړل. څوارلس کلن و چې دپلار د مهربانۍ له سيوري څخه بې برخې شو. کله چې د ده مشر ورور شاه محمود هوتک په (١١٣٥هـ.ق.) کال د اصفهان د نيولو لپاره ايران ته لاړ، نو په کندهار کې يې شاه حسين پاچا کړ.

شاه حسين هوتک يو شاعر طبعيته او علم پالونکی پاچا و. په دربار کې يې عالمانو، اديبانو او شاعرانو ډېر عزت او لوړ مقام درلود. له خلکو سره يې په مهربانۍ او زړه سوي چلند کاوه. له علم سره د شاه حسين مينه او ادبپالنه تر دې کچې وه چې په هره اوونۍ کې به يو وار په سلطنتي کتابتون کې يو علمي او ادبي مجلس او کله مشاعره جوړېده. هغې ته به يې د کندهار عالمان، مشهور اديبان او شاعران بلل او هغه ورځ به يې په علمي او ادبي بحثونو او د شعرونو په اوربدلو تېروله. د (پټې خزانې) ارزښتمن کتاب د ده په امر وليکل شو. همدارنګه د ده په امر کاتبان پښنور ته ولېږل شول چې د رحمان بابا له ديوان څخه څو نسخې را نقلې کړي او کندهار ته يې راوړي. کوم کارونه چې د هېواد د فرهنګي ودې په اړه د ده د حکومت په ډېر کې شوي دي د زياتې مننې او يادونې وړ دي. شاه حسين هوتک پښتو او فارسي شعرونه ويلي دي. يو مرتب او بشپړ ديوان يې درلود. له عالمانه او شاعرانه شخصيت سره سره له پوځي او عسکري وړتيا څخه هم بې برخې نه و. د ده د سلطنت په موده کې وروسته نادر شاه افشار پر کندهار حمله وکړه. څه د پاسه يو نيم کال يې د نادرشاه لوی لښکر پرې نښود چې د کندهار ښار ته ننوزي. شاه حسين د مېړانې له امله نادري ځواکونو ونشول کړای په يو نيم کال کې د کندهار د ښار يوه کلا هم فتح کړي.

شاه حسين هوتک په کندهار کې تر پنځلس کلنې واکمنۍ وروسته د (١١٥١) هجري

کال د برات میاشتې په لسمه په مازندارانو کې وفات شو. د شاه حسین هوتک یو غزل چې محمد هوتک په پټه خزانه کې را اخیستې ده، دلته د ده د کلام د نمونې په ډول راوړو:

بېلتانه دې د غمو په چپاو چور کړم په تیارو کې د هجران یې له تا دور کړم
بېلتانه دې هسې اوښکې را خپرې کړې ستا د فکر په ګرداب کې تل عبور کړم
د فراق پرې مې کښښوت ومرې ته په جهان کې یې رسوا لکه منصور کړم
په وصال دې هم ناښاد یمه دلبرې د بېلتون فکر په زړه کې ناصبور کړم
د باڼوغشی مې وخوړ په ځیګر کې غمازانو په غمزو غمزو مهجور کړم

خلق یاد زما د عشق په لېونو کا
زه (حسین) محبت هسې مشهور کړم

د متن لنډیز:

د میرویس نیکه په اولادونو کې شاه حسین هوتک او زینبه د پښتو ژبې شاعران وو. شاه حسین هوتک د زوکړې کال (۱۱۱٤هـ.ق.) ښودل شوی دی. په دولس کلنۍ کې یې د وخت دودیز علوم د هغه وخت له مشهور عالم ملا یار محمد خان هوتک څخه زده کړل. له هغې وروسته د خپل پلار تر روزنې لاندې راغی. څوارلس کلن و چې له پلارني سیوري څخه بې برخې شو. کله چې یې ورور شاه محمود هوتک د اصفهان د نیولو لپاره ایران ته ولاړ، نو شاه حسین هوتک په کندهار کې پاتې شو. دی عادل او مدبر پاچا و. دربار ته یې عالمانو، شاعرانو او فضلاوو لار درلوده. کوم کارونه چې د هېواد د فرهنګي ودې په اړه د ده د واکمنۍ په دوران کې شوي دي، د زیاتې مننې او یادونې وړ دي. شاه حسین هوتک په پښتو او فارسي شعرونه ویلي دي. د شعر یو مرتب او بشپړ دیوان هم لري. د عالمانه او شاعرانه شخصیت تر څنګ له پوځي او عسکري مهارت څخه هم بې برخې نه و. پر کندهار د نادر افشار تر تاړاکونو پورې په کندهار کې پاچا و. له ښار څخه یې په مېړانې دفاع کوله. کله چې د نادر افشار ځواکونو کندهار ونیو، شاه حسین هوتک یې اثیر او مازندران ته ولېږه. په (۱۱۵۱هـ.ق.) کال کې مسموم او هلته مړ شو.

فعالیتونه

۱ـ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څو تنه لاندې پوښتنو ته ځواب ووایي:

- د میرویس نیکه په اولادونو کې څوک د پښتو ژبې شاعران وو؟
- د (پټې خزانې) ارزښتمن کتاب د چا په امر ولیکل شو؟
- شاه حسین هوتک د کوم مشهور عالم څخه زده کړې وکړې؟
- شاه حسین هوتک څو کلن و چې پلار یې مړ شو؟
- شاه حسین په کوم کال او چېرته زېږېدلی دی؟
- شاه حسین هوتک په کوم کال، چېرته مړ شو؟

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د شاه حسین هوتک د شخصیت په اړه دې خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې لاندې لغات معنا او په جملو کې استعمال کړي:

واکمن، لرغونی، اړوند، کچې، کتابتون، وده، بشپړ، ځواکونه، چور، پرې.

٤ـ دوه تنه زده کوونکي دې پورته نظم په لوړ اواز او شعري لحن سره ووایي.

٥ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د منظوم متن اصلي مطلب دې نورو ټولګیوالو ته بیان کړي.

٦ـ دوه تنه زده کوونکي دې د متن په اړه خبرې اترې سرته ورسوي.

۷ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، یو یو بیت دې په تخته ولیکي او د تشبیه طرفین دې پکې وښیي.

کورنی دنده

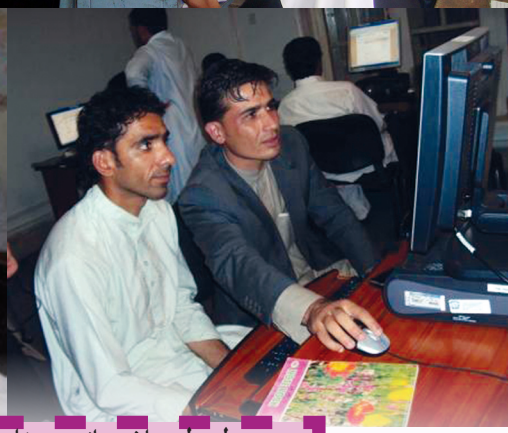
زده کوونکي دې د شاه حسین هوتک د ادبي شخصیت په اړه یوه مقاله ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ټولګیوالو ته واوروي.

ټولنه او نوی نسل

هره ټولنه له ماشومانو، پېغلو، ځوانانو او زړو څخه جوړه شوې ده. هر یو یې پر خپل ځای ډېر ارزښت لري. ماشومان د سبا ورځې مېندې او پلرونه دي، هغوی سمې او سالمې روزنې ته اړتیا لري. پېغلې او ځوانان د عقل او متو زور لري. هغوی د یوې ټولنې د ملا تیر جوړوي.

که سم و روزل شي، د ټولنې ښه معماران به وي، که پام ورته نه وي شوی، نو کېدای شي د ټولنې بنسټونه ونړوي او پر بله یې واړوي. مشرانو او زړو خلکو تر شا ډېرې تجربې او د ژوند خوږې او ترخې پرېښې دي. هغوی د درناوي وړ دي.

پېغلې او ځوانان څنګه د یوې ټولنې بنسټ ټینګولای شي؟

ځوانان او پېغلې د يوې ټولنې د ملا تير جوړوي. هغوی د ټولنې تر ټولو ستر او ارزښمن پوړکی دی. ځومره چې هغوی په ښوونه او روزنه ښه سمبال وي، ځومره چې يې روزنه او تربيه رغنده او سالمه وي، ځومره چې د ټولنې د خوا خوږۍ احساس ورسره وي، په هماغه اندازه به يې د ټولنې لپاره ارزښت او اهميت زيات وي. د ټولنې لوړوالی او ځوړوالی د پېغلو او ځوانانو په سمې روزنې، نېکو اخلاقو او لوړ احساس پورې اړوند دی. په يوې ټولنې کې د ناخوالو په وړاندې بې توپيره پاتې کېدل د پېغلو او ځوانانو ارزښت را ټيټوي. پېغلې او ځوانان ستر رسالت پر غاړه لري. هغوی دنده لري چې ټولنه سمې لارې ته رهبري کړي. په ټولنې کې زړو ناسمو دودونو او رواجونو ته د پای ټکی کېږدي. د بېلګې په توګه وګورئ، افغاني ټولنه له يو لړ ناوړه دودونو سره لاس او ګرېوان ده، پېغلې په بدو کې ورکول کېږي. پېغلې او ځوانان له خپلې خوښې پرته يو بل ته ودېږي. په ودونو او مړو کې ملا ماتوونکي دودونه او رواجونه سرته رسېږي او همداسې نور نامنلي او ناګټلي دودونه او رواجونه. پېغلې او ځوانان بايد له خپلو مشرانو سره کښېني او له هغوی سره ددې دودونو د منفي او ناوړه اړخونو په اړه خبرې وکړي او هغوی ته روښانه کړي چې ننۍ ټولنه نوې غوښتنې او نوی ژوند غواړي. اوس نړۍ د يو کلي ښه غوره کړې ده. د يوې ټولنې دود او فرهنګ ډېر ژر په يوې لارې نه په يوې لارې پر بلې ټولنې اغېز کوي.

د نشه يي توکو په کارونې کې يو شمېر ځوانان بې توپيره پاتې شوي دي. په داسې حال کې چې دوی کولای شي په کلکه د هغې مخه ونيسي او پرې نږدي چې پېغلې او ځوانان په هغې روږدي شي.

راځئ چې په ګډه د استاد ګل پاچا الفت د (نوي نسل) تر سرليک لاندې نثر ولولو او خوند ترې واخلو:

"له ځمکې نه بخار پورته شو. له بخارنه وريځ پيدا شوه. له وريځې نه باران ووربده. له بارانه د پسرلي ګلونه پيدا شول. له ګلونونه خوشبويي پيدا شوه.

وګورئ! مور او لور يا پلار او زوی ځومره فرق لري؟

هغه تفاوت چې د باران او ګلونو یا د ځمکې، اوبو او بوټو تر منځ ویني، د یوه او بل نسل هغه تفاوت همدومره دی. که اولادونه مېندو غوندې وای، نو له غرونو څخه به لعلونه، نه پیدا کېده.

له دریابونو څخه به مرغلرې نه راوتلې. له ابشارنه به برېښنا نه راتله. د ړندو اولادونه به ړانده وو. له کنړو نه به کانړه زېرېدل.

اوس پوه شوئ! چې نوی نسل او زوړ نسل یو رنګه نه وي.

که څوک خپل زوی ته زړه بوډۍ په نکاح اخلي یا خپله پېغله لور اتیا کلن بوډا ته ورکوي، ښه نه کوي. زړه تربیه او نوی نسل همدغسې وګڼئ"

د متن لنډیز:

پېغلې او ځوانان د یوې ټولنې په جوړښت کې ارزښتمن او مهم رول لري. په دې معنا، همدا پېغلې او ځوانان دي چې د ټولنې جوړښت ساتي او ټینګوي یې. دوی باید سم وروزل شي، ارزښت او اهمیت ورته په ګوته شي، خپل مسوولیتونه او دندې و پېژني او خپل راتلونکي ژوند کې دې جوړښت ته په ارادې ډول وګوري او خپل مسؤولیت دې سرته ورسوي.

پردې ټکي پوهېدل اړین دي چې د بامسؤولیته ځوان نسل د رامنځته کولو لپاره لا له همالته کوچنیوالي او ماشومتوب څخه د هغوی سمې او رغندې روزنې ته بشپړ پام وشي او په مسؤولیت وروزل شي، که نه نو خدای مه کړه بیا به وخت تېروي او د لاس موښل به د ټولنې د جوړښت له شلېدو پرته بل څه لاس ته رانه وړي.

فعالیتونه

۱ــ درې تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، په یوې ټولنې کې د ځوان نسل په رول دې خبرې وکړي.

۲ـ یو زده کوونکی دې متن په لوړ اواز ولولي نور زده کوونکي دې مطلب ته ځیر شي.

۳ـ یو تن زده کوونکي دې په وارسره د لوستل شوي متن لنډ مفهوم بیان کړي.

٤ـ دوه تنه زده کوونکي دې په یوې ټولنه کې د مشرانو په رول باندې خبرې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې له ځوان نسل او مشرانو څخه خپلې غوښتنې او د هغو ځوابونه ولیکي او د ډلې استازی دې د نورو په وړاندې ولولي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- کورنۍ تربیه او روزنه د ځوانانو په ژوند څه اغېز لري؟
- د ټولنې په اړوند د یو ځوان مکلفیت به څه وي؟
- ایا یوازې کورنۍ د ځوانانو پر روزنې اغېز لري، که نور لاملونه هم شته؟
- د با مسؤولیته ځوان نسل درامنځته کولو لپاره باید څه وکړو؟
- دوه تنه زده کوونکي دې د (نوي نسل) نثر لنډ مفهوم نورو ته ووایي.
-

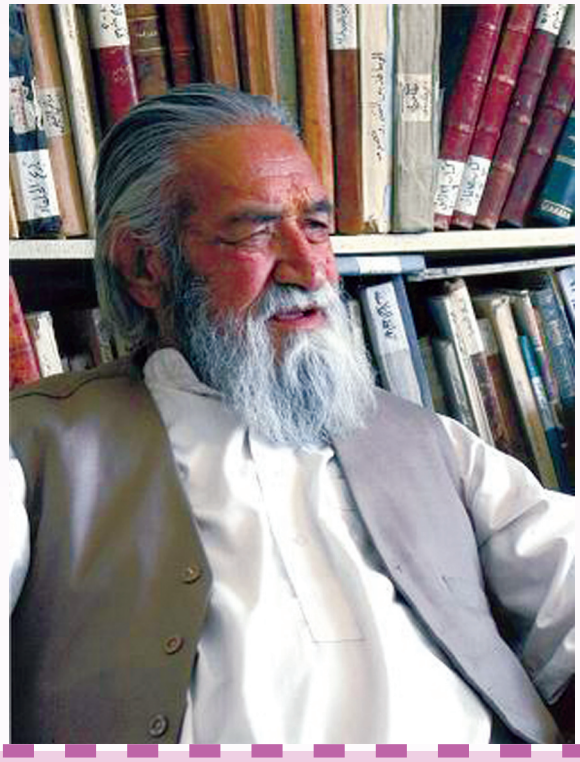
کورنۍ دنده

زده کوونکي دې ((د یوې ټولنې په ودانۍ او پرمختګ کې د ځوان نسل اغېز)) تر سرلیک لاندې یوه مقاله ولیکي چې تر لسو کرښو کمه نه وي او ټولګي ته دې راوړي.

هڅه دې وشي چې مقاله ادبي رنګ ولري.

زغم لویه زړور تیا ده.

علامه پوهاند عبدالشکور رشاد

د پښتو ادبیاتو په معاصر تاریخ کې ځینې داسې نومیالی څېړې شته چې په خپلو نه ستړې کېدونکو هلو ځلو سره يې د هېواد د فرهنګ، ادبي او تاريخي ويارونو د خوندي ساتلو او پياوړي کولو په لاره کې له وياړه ډک ګامونه پورته کړي دي. د دې څېړو ياد تلپاتې دی او په ژبه او ادب کې ځانګړی مقام لري. په دې لوست کې به د يو درانه ليکوال، شاعر، تاريخپوه او څېړونکي، د ژوند او کار په اړه معلومات درکړو.

ـ تاسې د پوهاند عبدالشکور رشاد نوم اورېدلی دی؟ د هغه په اړه څه معلومات لرئ؟

پوهاند عبدالشکور رشاد یو نومیالی لیکوال، پېژندل شوی نامتو عالم، څېړونکی، ادیب، تاریخ پېژندونکی او خوږ ژبې شاعر دی.

عبدالشکور رشاد د عبدالغفور خان زوی او پر (۱۳۰۰) لمریز کال په کندهار کې زېږېدلی دی. دی لا وړوکی و چې قرآن عظیم الشان او د وخت د دودیزو علومو یو شمېر کتابونه یې لوستي و، خو رسمي زده کړې یې په (۱۳۰۶) لمریز کال د ګنج په نامه د کندهار په یوه لومړني ښوونځي کې پیل کړې. د ښوونځي له فراغت وروسته په (۱۳۱۲) هجري کال د کندهار په مطبعه کې د پښتو مجلې د مصحح په توګه وټاکل شو او دا یې د لومړنۍ رسمي دندې پیل و. څرنګه چې استاد له تدریس سره زیاته مینه درلوده او هیله یې دا وه چې ښوونکی شی، نو د (۱۳۱٤) لمریز کال د لړم میاشتې په دولسمه نېټه د کندهار په دویم لمبر ښوونځي کې ښوونکی شو. دا وخت یې عمر ډېر کم و، نو ځکه د کوچني معلم په نوم مشهور شو. تر (۱۳۲۱) هجري کال پورې په احمدشاهي ښوونځي او د احمدشاه بابا په لېسه کې کله د ښوونکي او کله د سرښوونکي په توګه دنده ترسر کوله. په (۱۳۲۷) لمریز کال استاد د پوهې او لوړو زده کړو د تر لاسه کولو لپاره په خپل شخصي لګښت هند ته لاړ او تر ۱۳۳٤ لمریز کال پورې یې په هغه هېواد کې د ژبو، ادبي فنونو او تاریخي مسایلو په باب مطالعې او زده کړې وکړې. استاد په هند کې اووه کاله پاتې شو. په دې اووه کلنه موده کې یې پرله پسې څېړنو او مطالعې ته زور ورکړ او د هغه هېواد د تاریخ له مخې یې په هند کې د افغاني واکمنیو په حال ځان خبر کړ او په سلګونو پاڼو یې په دې موضوع لیکنې وکړې چې لودي پښتانه او سوري پښتانه تاریخي کتابونه یې د همدې سفر د څېړنو پایلې دي.

کله چې استاد له هندوستان څخه بېرته هېواد ته راستون شو، د هغې مینې له امله چې له علمي څېړنیزو چارو سره یې لرله پښتو ټولنې (پښتو اکاډمۍ) ته مراجعه وکړه او ددغې ټولنې مسلکي غړی او مرستیال شو. استاد په همدغه وخت کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو په پوهنځي کې تدریس هم کاوه. اروابنساد رشاد د علمي ورځپا پر بنسټ په ۱۳٤۱ هجري کال کې د لیننګراد په پوهنتون کې د پښتو څوکۍ د استاد په توګه کار کړی

دی. استاد په دې موده کې د تدریس تر څنګه علمي څېړنې هم کولې. هېواد ته له راستنېدو وروسته د ۱۳٤۳ لمریز کال د تلې په میاشت کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو په پوهنځي کې د استاد په توګه ومنل شو. فاضل استاد علامه رشاد پر پښتو سربېره په دري، عربي، انګلیسي، روسي، اردو، جاپاني ژبو باندې هم پوهېده. اروابنساد رشاد د خپل ژوند په اوږده بهیر کې په پښتو او دري ژبه یو شمېر اثار او مقالې لیکلي او خپرې کړي دي. هغه په بېلا بېلو علمي موضوعاتو، لکه: ژېپوهنه، ادبیاتو تاریخ، هنري نثر، ادبی فنون، غوره اشعار او نورو کې په لس ګونو کتابونه او په شلګونو ټوکه څېړنیز قلمي اثار لیکلي دي.

ځینې یې دادي:

لودي پښتانه، سوري پښتانه، د څمکنو میا عمر، د پاني پت قهرمان، د خیرالبیان لغتونه، د پټې خزانې فرهنګ، د احمد شاه بابا د دیوان غوره چاپ، لس مقالې او نور... .

نا چاپ اثار: زیات شمېر نور اثار یې تر اوسه نه دي چاپ شوي چې مهم یې: لودي پښتانه دویم ټوک، سوري پښتانه دویم ټوک، ملي قهرمان، غازي اکبر خان، سردار محمد داود خان شهید، اعلیحضرت امان الله شاه غازي، د کارنامو مېرمنې دي.

اروابنساد رشاد د (۷۰) کلنو علمي، څېړنیز او فرهنګي خدمتونو له تر سره کولو وروسته، د ۱۳۸۳ لمریز کال د لیندۍ میاشتې په یوولسمه د (۸۳) کالو په عمر له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړې.

جنازه یې په ډېر درنښت د کندهار پوهنتون په انګړ کې خاورو ته وسپارل شوه.

د استاد لاندې شعر ولولئ او پند ترې واخلئ:

حریت

د مجنون ژوندون به څه وي چې لیلا مري
څه په کار دی تش کالبد چې زړه د چا مري
زړه ډیوه ده دا د خټو په قالب کې
خدای و مه کړه چې به دا ډیوه د چا مري
چې مرغه لاړ شي قفس د ماتېدو دی
که به زړه مري تش ګوګل دې لا پخوا مري
هېڅ ممکن نه دی پایښت د هغه پرېي (بدن)
زړه چې مري کالبوت مجبور دی خامخا مري
(حریت) د هر ملت د بدن زړه دی
که دا نه وي، هم ملت مري هم بقا مري
(پوهاند عبدالشکور رشاد)

د پوهاند عبدالشکور رشاد د هنري نثر دا لاندې بېلګه هم وګورئ او مفهوم ته یې ځیر شئ.

جبار غازي

زموږ کور د کندهار د احمد شاهي ښار د بابړو په کوخه کې و، د کوخې په خوله کې لومړی دوکان د علي مامدکاکو و. تازه مېوې به یې خرڅولې. ور پسې دوکان د غازي و.

غازي شکرې، لوزونه، کولچې او شابړي خرڅولې، کله کله به یې بادامي نکل او خمیرصندل هم راوړي و. زموږ د کور کوچنیانو ته به مشرانو هر سهار دوې دوې ایکۍ ورکولې، ایکۍ پارسیوانانو پیسه بلله او د کابلۍ روپۍ شپېتمه برخه ارزښت یې درلود.

موږ به ځانښت مهال د غازي دوکان ته تلو او په دغو ایکیو به مو شکرې او لوزونه را نیول.

ښه مې په یاد دي په دغو خوږو کې یو ډول شکرې وې چې ژبې به مو بللې او په څټلو څټلو به خوند ځنې اخیسته کېده.

یوه ورځ چې زه د شکریو د رانیولو لپاره د کوڅې خولې ته ولاړم، که ګورم د علي مامدکاکو د دوکان مخې ته ګڼه ګوڼه جوړه ده، خلک را ټول دي او د ګڼې ګوڼې مرکز ته د رسېدلو لپاره زورونه وهي. زما څخه د غازي دوکان ته د رسېدلو هڅه پاته شوه، د علی مامد کاکو د دوکان د ګڼې ګوڼې د معلومولو په تلاش کې شوم. زه دغه وخت څلورکلن هلک وم. د خلکو د پښو تر منځو مې په ډېر زحمت ځان د ګڼې ګوڼې مرکز ته ورساوه. که ګورم هلته یو سپین ږیری سړی د علي مامد کاکو د دوکان مخې ته د غوړیو پر یو تش ټیم ناست دی. خلک یې په ډېر ادب لاسونه مچوي، دعاوې ځنې غواړي. دی هم چاته دعا ورکوي، چاته چټې ورکوي، یعنې پر اوږو یې په سپکه څېړه ټپوي.

عجبه داده چې دغه پر خلکو ګران سړي کمیس نه و اغوستی پر لخ ځان یې صدرۍ اغوستې وه، بر بنډ موټان او په وېښتو پټ ځیګر یې ښکارېدل، ما تر دغه وخته پورې داسې څوک نه و لیدلی چې پر لوڅ ځان دې یې صدرۍ اغوستې وي.

زه هیښ پیښ تللی وم او په خورا حیرت مې بې کمیسه سپین ږیري ته کتل.

د بې کمیسه سپین ږیري د لاس مچولو مسابقه اوږده شوه. ما له ګڼې ګوڼې څخه د راوتلو هڅه پیل کړه، خو له ګڼه ګوڼې راوتل را ته ګران و. علي مامد کاکو زما په ترهورتیا پوه شو. په غېږ کې یې را واخیستلم او تر ګڼې ګوڼې را وایستلم. تر ګڼې ګوڼې چې را ووتلو، علي مامد کاکو زه له غېږې کښته کړم. ما علی مامد کاکو وپوښتېده: دا څوک دی؟ علی مامد کاکو را ته وویل:

دا جبار غازي دی. د میوند درنې غزا (د برات اووه لسمه کال ۱۲۹۷ هجري قمري) را هیسې دی کمیس نه اغوندي، دغه وخت د مېوند د درنې غزا شېرځلوېښت کاله تېر شوي و.

ما علی مامد کاکو ته په خورا مهربانۍ وویل: ولې نو کمیس نه اغوندي؟

علی مامد کاکو را ته وویل:

ده د مېوند په درنه غزا کې یو بدمرغه انګریز سپاهي را څملولی و، غوښته یې چې د هغه په وینو د جنګ ډاګ سور کړي، بل انګریز سپاهي جبار غازي تر لمنه ونیوه او په داسې زور یې کش کړ چې د غازي له منګولو یې څملولی ښکار خوشې شو او په منډه یې ځان د

غازي له توري بچ کړ. خشمېدلی غازي چې پر خلاصونکي انګريز سپاهي مخ راوګرځاوه، هغه ځان د غازي د توري له زده (وهلو) ژغورلی و. خشمېدلي غازي ګرېوان تر لمنې څېړې کړ، لستوڼي يې وشکول، کميس چې يې وغورځاوه ويل يې: بيا دې په خدای که واغوندم، ته بدمرغه که نه وای انګرېز کافر به مې ولې له لاسه ووت.

ما علي مامد کاکو ته وويل: خلک يې لاسونه ولې ورمچوي او دعاوې څنګه ځنې غواړي؟

علي مامد کاکو را ته وويل: دا خو غازي دی، د خدای په لاره کې سر ورکولو ته حاضر شوی و. خدای ﷻ خو د دغسې سرتېرو توريالیو نازونه اخلي. د ده خواست نه ردوي، ځکه نو خلک د تبرک لپاره د ده لاسونه مچوي او د ده په روی له خدايه مرادونه غواړي.

له دې صحنې درې شېبې کاله تېر شوي و چې افغانو غازيانو د خدای ﷻ په فضل سره، سره پوځونه مات کړل او خونخواره مهاجمين يې په ژېړ مخ د افغانستان له خاورې وايستل.

د متن لنډيز:

پوهاند عبدالشکور رشاد د پښتو ادبياتو د معاصرې دورې يو نومیالی ادیب، مشهور لیکوال او خوږ ژبی شاعر دی.

د ژبې، ادب، تاريخ په بېلا بېلو موضوعاتو کې يې په لسګونو کتابونه ليکلي دي چې ځينې يې چاپ او ځينې يې ناچاپ او په قلمي ډول موجود دي او د پښتو بڼ پرې ښکلی دی.

استاد د خپل عمر په اوږدو کې د پښتو ژبې او ادب او د خپل هېواد د خدمت لپاره په سوونو شاګردان روزلي دي او د ټولو پوهو افغانانو په تېره ځوانانو ته يې د يو ژوندي کتابتون مثال درلوده.

پوهاند رشاد د عمر تر پايه پورې خپل هېواد، خپلې ژبې او خپلو خلکو ته رښتينی خدمتګار پاتې شوی. په اوو ژبو پوهېده، لوستل او ليکل يې پرې کولای شول.

ده د خپل ژوند په اوږده بهير کې په لس ګونو ټوکه ډېر ارزښتمن څېړنيز اثار او په

پنځه ګونو ټوکه غوره اشعار او شل ګونه ټوکه څېړنیز قلمي اثار په پښتو او دري ژبه افغان ولس ته په میراث پرې ږدي.

په ۱۳۸۳ لمریز کال د (۸۳) کالو په عمر یې له دې فاني نړۍ څخه سترګې پټې کړې.

جنازه یې له کابل څخه کندهار ته ولېږدول شوه او د کندهار پوهنتون په انګړ کې په ډېر درنښت خاورو ته وسپارل شوه.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او بیا دې په وار سره یو یو زده کوونکی د ټولګي مخې ته راشي، د پوهاند رشاد د ژوند او اثارو په اړه دې نورو ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

۲ــ دوه دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، د موضوع په اړه دې یو له بله سره خبرې وکړي، بېلګه:

اجمل: اتله! ته د استاد رشاد شاګرد یې؟

اتل: هو! زه د پوهنځی په لومړي ټولګي کې د رشاد صاحب شاګرد وم.

اجمل: تاسو ته یې د کوم مضمون تدریس کاوه؟

اتل: رشاد صاحب موږ ته د ژېپوهنې مضمون درس راکاوه.

اجمل: تا د استاد عبدالشکور رشاد لیکنې لوستي دي؟

اتل: هو! ما د هغه دوه مقالې په کابل مجله کې لوستې دي.

اجمل: د استاد چاپ شوي کتابونه درمعلوم دي؟

اتل: هو! هغه څو چاپ شوی اثار لري، ما یې د پټې خزانې فرهنګ په نامه اثر لوستی دی.

اجمل: اوږدلې مې دي چې د استاد ډېرې ژېې زده وې.

اتل: استاد رشاد سربېره په پښتو ژبه، پر عربي، فارسي، اردو، روسی، سانسګریټ او

جاپاني هم پوهېده.

اجمل: د استاد چاپ شوي اثار په کومو ژبو دي؟

اتل: استاد رشاد په پښتو او دري ژبو چاپ شوي اثار لري.

۳ـ دوه تنه زده کوونکی دې په وار سره د (حریت) تر سرلیک لاندې شعر لنډ مفهوم بیان کړي.

٤ـ زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي، هرې ډلې ته دې دنده ورکړل شي چې په متن کې ځانګړي نومونه، جنس نومونه، عام نومونه او جمعیت نومونه سره بېل کړي او د ډلې مشران دې د ټولګي په وړاندې د خپل ګروپ نظر وړاندې کړي.

٥ـ زده کوونکي دې د لاندې کلمو معنا پیدا او د تختې پر مخ دې په جملو کې وکاروي:

ستونزه، ډیوه، پرې، حریت، بنسټ، بهیر، لوریښه، چمتو، څېړنیز، نړۍ، صدرۍ، ایکی، ګڼه ګوڼه، هیښ پیښ.

٦ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره نظم په لوړ اواز ووایي.

۷ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- پوهاند رشاد د پښتو ادبیاتو د کومې دورې په لیکوالو کې راځي؟
- استاد ولې په کوچني معلم سره یادېده؟
- د استاد د دري چاپ او دري نا چاپ اثارو نومونه واخلئ؟
- د استاد رشاد جنازه چېرته خاورو ته وسپارل شوه؟

۸ـ دوه تنه زده کوونکي دې د استاد رشاد په چاپ شوو اثارو خبرې وکړي.

۹ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي په وړاندې د جبار غازي نثر لنډ مفهوم بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د استاد رشاد د (حریت) تر سر لیک لاندې شعر ولولي، لنډ مفهوم دې یې ولیکي او په بله ورځ دې ټولګیوالو ته ووایي.

کیسه

کیسه د انسان له پیدایښت نه تر نن پورې د انساني ژوند یو اړین توک ګرځېدلی دی. ډېرې داسې ربړتیني او جوړې شوې کیسې شته چې روزنیز، اخلاقي او معلوماتي مفاهیم پکې نغښتې وي. اورښدل او لوستل یې اورښدونکو او لوستونکو ته روزنیزې ښېګڼې لري. د ژوندانه، اخلاقو، کړو وړو او عاداتو په سمون کې ډېره مرسته کوي. ځینې کیسې داسې وي چې په یوه ولس او یا یوې ټولنې پورې اړوندې وي، خو ځینې نورې بیا په څو ولسونو او بېلا بېلو ټولنو کې شریکې وي. کیسه که په یوه ولس پورې اړه ولري یا ډېرو پورې، خو له اخلاقي ښېګڼو څخه یې ټول ولسونه په خپل ژوندانه کې ګټه اخستلای شي.

په دې لوست کې به یوه روزنیزه کیسه ولولئ:

تاسو د خپلو مشرانو له خولې څخه کومه کیسه اورښدلې؟

یوه عالم د یوه پاچا په وړاندې خبرې کولې، ناګهانه یې د خبرو په منځ کې وویل: (په هندوستان کې یوه ونه ده، که مېوه یې څوک وخوري، نو سړی نه زړېږي او نه مري.) پاچا چې دا خبره واوربدله، نو پر هغه ونې مین شو. سودا واخیست چې دا به څه رنګه پیدا شي، خو له هغه عالم نه یې پوښتنه نه کوله چې دا ونه به چېرته او څنګه وي. پاچا خپل باوري سړی هندوستان ته ولېږه او ډېر مال یې ورته ورکړ. ورته ویې ویل: دا پېسې له ځانه سره واخله، دا دولت لګوه او نورې به هم درولېږم. تر هغه مه راځه چې ددغې ونې مېوه دې نه وي راوړي. سړی روان شو. هندوستان ته ورسېده. له هر چا به یې پوښتنه کوله، هغه ونه په کوم ځای کې ده چې سړی یې مېوه وخوري، نو بیا همېشه ژوندی وي او نه زړېږي؟ خلکو به د دې خبرو په اوربدو خندل، چا به ورپورې ټوکې کولې، چا به ویل دا لېونی شوی دی. چا به ویل مور ته معلومه نه ده. ځینو فکر کاوه کېدای شي دا ونه چېرته وي، ځکه چې دا سړی ور پسې ګرځي. یو شمېر به ویل که وي، نو په پلاني ځنګل کې به وي. بل ځای مو ګومان نه کېږي. چا به ویل پلاني ځنګل کې یوه لویه ونه ده چې څوکه یې چا ته نه ښکارېږي او بېخ یې هم نه معلومېږي او مېوه یې هم چا له په لاس نه ورځي. که چېرې هغه وي نو شک نشته. هر چا به ورپورې مسخرې کولې. دی غریب به په ځنګلونو، غرونو، مېرو او دښتو کې ګرځېده. په پای کې تر ډېرو پوښتنو، ګروېږونو نهیلی راستون شو. ډېر خپه او پاچا ته د عذر د وړاندې کولو فکر یې کاوه.

په یو ځای کې یې شپه شوه. هلته یې د یو سړي له خولې و اوربدل چې زمور په دې کلي کې لوی عالم او ډېر ښه سړی دی. نوموړي په زړه کې وویل، ور به شم که څه دعا راته وکړي. سمدلاسه پاڅېد، هغه عالم ته ورغی، ورته ویې ویل: "صاحبه، دعا را ته وکړه چې ایمان مې خدای ﷻ سلامت کړي او په خبر سره وطن ته ورسېږم." هغه دعا ورته وکړه او بیا یې ترې پوښتنه وکړه: "چېرته تللی وې؟" قاصد ورته ټوله کیسه وکړه. عالم له اوربدو وروسته ورته وویل: ((تاسو د هغه خپل پاچا په خبره نه یاست پوه شوي. هغه ونه د علم ونه ده. یعنې څوک چې د علم مېوه وخوري، نو تل ژوندی وي. د تلپاتې ژوند معنا دا ده چې خدای ﷻ

وپېژني. نېکي بدي ورته معلومه شي، نېک عمل وکړي او له بدۍ نه ځان وساتي. کتابونه ولیکي، زده کوونکي وروزي. که دا سړی مړ هم شي هېڅ غم يې نشته، ځکه هلته يې روح ژوندی او دلته يې نوم ژوندی وي او ثواب يې داسې کېږي، لکه يو ژوندی سړی چې نېکي کوي او ثواب يې کېږي.)) سړي ورته وويل: ((صاحبه مورِ هم دومره پوهېږو. نادانان نه يو. که چېرې هغه د علم نوم یاد کړی وای، مورِ به په پوه شوي وو چې هدف يې علم دی. هغه د ټولو خلکو په وړاندې ونه یاده کړه. په دې خو هر څوک پوهېږي چې علم د يو څيز نوم دی او ونه د بل څيز.)) هغه عالم وويل: ته بيا پوه نه شوې. مثال به درته ووايم. يو سړی وي، د چا پلار وي او د چا زوی، د چا لسمی وي او د چا نيکه، د چا خوري وي او د چا ماما، د چا تره وي او د چا وراره، د چا تروروزی وي او د چا تربور، د چا ورور وي او د چا اشنا، د چا دښمن وي او د چا دوست. ته ګوره همدغه يو سړی دی او له دې نومونو څخه هر نوم چې په خپل ځای کې ورته څوک وايي، ويلی شي. سړي وويل: ښېشکه. هغه عالم وويل داسې علم ته هم دواړه نومونه ويلای شي، که دې خوښه وي نو ورته علم وايه او که نه د ژوندانه ونه ورته وايه. دواړه نومونه يو شی دي، هېڅ توپير پکې نشته.

سړي چې دا خبرې واورېدې د زړه تسلي يې وشوه. له عالم نه يې رخصت واخيست او د خپل کور په لور روان شو. ښار ته له رسېدو وروسته د پاچا دربار ته ورغی. پاچا ترې پوښتنه وکړه، ووايه مېوه دې وموندله او که نه؟

سړي ورته له سره کيسه شروع کړه. خپل ربړېدل او په ملکونو او په غرونو او په بيابانونو ګرځېدل او د خلکو مسخرې يې ورته ټولې بيان کړې. پاچا ډېر خفه شو. ويې ويل ستا خواري بې ګټې شوه او زما مطلب پوره نشو. سړي ورته د هغه عالم خبره پوره واورولە. پاچا د هغې په اورېدو ډېر خوشحال شو. سړي ته يې د هغه د ستونزمن سفر په وړاندې دوه برابره دولت ورکړ. پاچا خپل پاتې عمر د علم او د عالمانو په ساتنه او پالنه کې تېر کړ.

ويې ويل: ((واړه او لويان ټول دې زده کړه وکړي او علم دې حاصل کړي.))

د متن لنډيز

پورته کيسه د علم او د پوهې د ارزښت په اړه ده. په کيسه کې له يادې ونې څخه موخه علم او پوهه ده.

علم نه زړېږي او تل تر تله وي. که يو عالم له ژونده سترګې پټې کړي، بيا هم د خپل علم له امله يادېږي، نوم او ياد يې د خلکو په ذهنونو او ژبو کې ګرځي. دغسې عالمان او پوهان د خپل علم له برکته تر پېړيو، پېړيو پورې ژوندي وي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې د کيسې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځير شي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د کيسې لنډ مفهوم نورو ټولګيوالو ته ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، يوه ډله دې د بلې ډلې په وړاندې د کيسې ويلو سيالي وکړي.

٤ـ څو تنه زده کوونکي دې د کيسې لنډيز په خپلو خبرو کې د ټولګي په وړاندې بيان کړي.

۵ـ څلور جوړې زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، خپل ځان دې د پوښتنو په ترڅ کې يو بل ته وروپېژني.

بېلګه:

- زه د يوولسم ټولګي زده کوونکی يم.
- د دې ټولګي ټول مضمونونه مې لوستي دي
- الجبر او مثلثاتو مضمونونه مې د ټولګی نه بهر په شخصي کورسونو کې هم تعقيب کړي دي.

- غواړم چې د دولسم ټولګي له فراغت نه وروسته د کانکور ازموينه ورکړم او طب پوهنځي ته برياليشم.
- تاسو په کوم ټولګي کې زده کړه کوئ؟
- په شخصي کورسونو کې مو داخله کړې؟
- له ښوونځي څخه له فراغت وروسته څه تصميم لرې؟

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:
- پاچا سړی په څه شي پسې لېږلی و؟
- چېرته يې لېږلی و؟
- سړی ولې په ځنګلونو او بېدياوو ګرځېده؟
- پاچا د سړي له خبرونه وروسته څه پرېکړه وکړه؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د مور، پلار يا کوم بل مشر له خولې يوه کيسه په خپلو کتابچو کې وليکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې په ټولګي کې ووايي.

چې غوټې پسې وهې په لاس به درشي
چا ويل چې په درياب کې ګوهر نشته

زده کوونکي دې لاندې شعر ولولي او پند دې ترې واخلي:

د وچکالۍ ګلان

دا سوی ستي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دغه غیرتي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دا د مرګ او وینو سین، دا د زړه چاودون محل
دا زخمي زخمي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
مه وژنئ د شپو په تېغ، رونړ د مستقبل څراغ
سترې فریادي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
اوښکې د پېغلوټو مې، چیغې د مظلوم یتیم
زوی د مورني وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
غاړه کې پرته شمله، پرې چې هسکه هسکه شي
دا زمږ ننګي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دا د وچکالۍ ګلان، نور نو اوبیدل غواړي
تږی د سپرلي وطن پرېږدئ چې لږ وخاندي

(اسحق ننګیال)

کتاب او کتابتون

د ذهني وډې، پوهې او معلوماتو د ترلاسه کولو لپاره کتاب تر ټولو غوره او اغېزناکه وسیله ده. د کتابونو تر لاسه کولو او مطالعې لپاره بیا تر ټولو ښه ځای کتابتون دی. زمونږ په هېواد کې چې عصري تکنالوژي (کمپیوټر او انټرنېټ) دود نه وه، نو هر چا به د خپلو معلوماتو د زیاتولو لپاره کتابتونونو ته مخه کوله او د اړوندې موضوع په اړه به یې خپل معلومات بشپړول. په دې لوست کې د کتاب، کتابتون او مطالعې په اړه معلومات درکوو.

کتاب څنګه منځته راغی او چېرته ساتل کېږي؟

په لرغونو زمانو کې کتاب نه و. پلرونو به خپلو ماشومانو او اولادونو ته هغه کیسې کولې چې په یاد به یې وې. کله به چې دا ماشومان لوی او پلرونه شول هغوی به بیا خپلو ماشومانو ته دا کیسې کولې، په پایله کې به دا کیسې له یوه نسل څخه بل ته پاتې کېدې.

څرنګه چې دا کیسې ډېرې زیاتې وې، نو په یاد پاتې کېدل یې د انسانانو لپاره ناممکن و او ځینې به هېرېدلې هم.

انسانانو یو څه ته اړتیا درلوده چې د دې کیسو په ساتلو کې ورسره مرسته وکړي. ځینو خلکو به کیسې په یوه لرګي باندې د یوې علامې په توګه نښانې کولې او ځینو به په تارونو باندې رنګه رنګه غوټې جوړولې چې د یوې ځانګړې کیسې نمایندګي به یې کوله.

کله چې لیکل او لوستل را منځته شول، نو د کیسو ساتنه خلکو ته اسانه شوه. په هغه وخت کې کومه اله چې د هغې په واسطه به یې یو شی لیکه، یو ډول لرګی و چې تېره څوکه یې درلوده او د هغه په وسیله به یې په یوه نرمه خټه باندې نښه او یا رسم کاوه او بیا به یې دا خټه په داش کې پخوله چې تر ډېره پاتې شي، دا د کتاب په شکل نه، بلکې د یوې خښتې شکل یې درلود او دا کار په حقیقت کې د کتاب د منځته راتلو پیل وه.

ځینو خلکو به خپلې کیسې د ونو پر پوستکو او یا پاڼو باندې لیکلې، خو دا دوامداره نه وې. کله چې به وچې شوې ماتېدې به، خو د پاپیروس د ونې پوستکي نسبتاً زیات دوام درلود.

تقریباً پنځه زره کاله پخوا د مصر خلکو د پاپیروس له ونې څخه یو ډول کاغذ جوړاوه او تر هغې وروسته بیا د حیواناتو پر پوستکو باندې لیکل پیل شول. ځینې نورو تصویرونه هم ورباندې زیات کړل. په همدې ډول زړه ورونکي کتابونه یې ترې جوړکړل. ځینو خلکو چې کیسې به یې لوستلای نه شوې د کتاب د تصویر له لیدلو څخه به ډېر خوشحالېدل. په هغه وخت کې کتابونه ډېر لږ وو او یوازې شتمنو خلکو کتابونه اخیستلای شول او بس. کله چې د چاپ ماشین په جرمني او کاغذ په چین کې جوړ شو، د کتاب جوړولو کار ډېر اسانه شو. نن د کتابونو د چاپېدو د زیات پر مختګ له کبله په میلونونو انسانان له کتاب څخه ګټه اخلي. کتاب د انسان لپاره ډېر ښه دوست او ملګری دی. له کتاب سره ملتیا او ملګرتیا مورِ د عادي وګړو له چاپېریال څخه د ډېرو لوړو افکارو

او تصوراتو نړۍ ته بيا يي. له لوړو او سترو انسانانو سره مو ملګري کوي او د هغوی له فکر او نظر څخه مو خبروي.

کتاب د يوې هنداري په څېر دی. ښه او بد پکې بې له تېروتنې پخپل رنګ برېښي. زموږ کړه وړه، ټولنيزې اړيکې، تدبير او برخه ليک راته بيانوي. د هغوی سربښندنې، علمي او ادبی غورځنګونه، بېلا بېلې موندنې، موجودې ستونزې او هلې ځلې زموږ د سترګو په وړاندې انځوروي چې موږ يې د خپل ژوند سر مشق وګرځوو او د عبرت درس ترينه واخلو. هغه ځای چې کتابونه پکې د مطالعې لپاره په ترتيب سره ايښودل شوي وي، کتابتون نومېږي. په کتابتون کې د هر مسلک اړوند کتابونه په جلا جلا الماريو کې ځای پر ځای شوي وي.

کله چې موږ کتابتون ته ننوځو، هلته په ښکاره يو څو الماری وينو چې کتابونه او پاڼې پکې ځای پر ځای شوي دي. نوره چوپه چوپتيا خپره وي او هېڅ غږ پکې نه اورېدل کېږي. کله چې کتاب راواخلئ او پاڼې يې واړوئ، هماغه غلی کتاب په خبرو پيل کوي. په حېرانونکې چټکتيا سره مو تري لرې لرې واټن پورې بيايي.

((پترارک)) يو نومیالی ايټالوي پوه د خپلو کتابونو او کتابتون په ستاينه کې وايي:

((زه يوه ډله ملګري او دوستان لرم چې شپې او ورځې له هغوی سره تېروم. زما ټول دوستان د نړۍ نومیالي دي چې پېړۍ او زمان پکې خوندي دی. دغو دوستانو ډېر لرې واټنونه وهلي او زما تر کوره رارسېدلي دي. دوی زما په زړه او سترګو کې ځای نيولی دی. هر وخت چې وغواړم، د هغو ليدو ته ورځم او چې هر چېرې ځم له ځانه سره يې بيايم. دومره خوږ ژبي دي چې څوک يې په خبرونه مړېږي. د ژوند پټ رازونه راته څرګندوي، د تېرې زمانې د پند او خوند کيسې راته کوي او د انسانانو برخليکونه راښيي. په دې مې پوهوي چې څرنګه ژوند وکړم. چې خواشينی شم په خوږو او مالګينو خبرو مې د غم اور وژني او خوښوي مې. د نېکمرغۍ لارې راښيي او هغو ته د رسېدو لپاره خپلې غوره لارښوونې له ما څخه نه سپموي. دا چې زما دا ملګري او دوستان ماته خومره ګټې رارسوي، زما ژبه يې د ستايلو او شمېرلو وس او توان نه لري.))

د کتاب، مطالعې او کتابتون له دې دومره ښېګڼو او ګټو سره سره بايد دې ته مو پام وي چې د

کتابونو په مطالعه او ستاینه کې له ډېر غور او احتیاط څخه کارواخلو، کله چې غواړو د مطالعې په وسیله خپله معلوماتي پانګه زیاته او ذهني ځواک پیاوړی کړو، لومړی باید د لوستلو لپاره غوره، ګټور او باوري کتابونه وټاکو. په دویم ګام کې باید د مطالعې او لوستلو پرمهال خپل جسمي ځواک ته هم پوره پاملرنه وکړو، هسې نه چې په دې برخه کې په افراطي کړنې سره خپل جسم او ذهن له اندازې زیات ستړی او زیانمن کړو.

د متن لنډیز:

په تېرو زمانو کې چې کتاب نه و، لویانو به خپلو ماشومانو ته هغه کیسې کولې چې په یاد به یې وې.

د کیسو زیاتوالی او په یاد کې د هغو ساتل انسانان دې ته اړباسي، داسې وسیلې لاسته راوړي چې یاد شوي شیان، پېښې او کیسې د هغې په واسطه ثبت او له هېرېدلو څخه وژغوري. په پایله کې د کاغذ اختراع، د چاپ ماشین او کتاب منځ ته راغی. اوس مهال کتابونه او کتابتونونه ډېر دي، خلک په اسانۍ سره کولای شي چې لاس ته یې راوړي او تر ې استفاده وکړي. کتاب د هر چا لپاره تر هر څه غوره ملګری دی، هر وخت د استفادې او خدمت لپاره چمتو دی. کتاب او مطالعه ډېرې ګټې لري. باید د مطالعې لپاره غوره او ګټور کتابونه انتخاب کړو.

فعالیتونه

۱ــ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره متن په لوړ اواز ولولي نور دې غوږ ونیسي د لوست مفهوم او دکلمو سم تلفظ ته دې ځیر شي.

۲ــ دوه دوه تنه زده کوونکي دې د لوستل شوي متن اساسي مفهوم په لنډ ډول بیان کړي.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د کتاب او کتابتون د ارزښت په اړه دې خبرې وکړي.

٤ـ زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د کتاب او کتابتون د ارزښت په اړه خپل نظريات وليکي، بيا دې د ډلې استازی د خپلې ډلې نظريات د ټولګي په وړاندې ووايي.

٥ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- د چاپ ماشين لومړی په کوم هېواد کې جوړ شو؟
- کاغذ څنګه او چېرته جوړ شو؟
- کله چې کتاب نه و، خلکو به کيسې نورو ته څنګه انتقالولې؟
- څنګه کولای شو خپله پوهه او معلومات زيات کړو
- کتابتون ته څه اړتيا لرو؟
- د کتابونو د خوندي ساتلو لپاره کومې لارې چارې غوره ګڼئ؟

٦ـ څلورتنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې د لوست لنډ مفهوم ووايي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې د کتاب د ارزښت په اړه يوه لنډه مقاله وليکي او خپلې نظريې او تجربې دې پکې بيان کړي.

نېکمرغه هغه څوک دی چې له دوو شيانو څخه يو ولري:
يا ښه او غوره کتابونه يا داسې دوستان او ملګري چې کتابونه لري.
(ويکتور هوګو)

لاندې کیسه ولولئ اوځانونه پرې پوه کړئ:

یو سړی له قاضي سره نوکر و. په ډېر اخلاص او ایمانداری یې د قاضي خدمت کاوه. قاضي هم ترې خوښ و او هر ډول مرسته به یې ورسره کوله.

یوه ورځ نوکر د قاضي د ځمکې په اړولو بوخت و. په ځمکه کې یې له سرو زرو یوه ډکه کټوه وموندله او قاضي ته یې راوړه. ورته وېې وویل: قاضي صاحبه! دا د سرو زرو کټوه مې ستا په پټې کې وموندله. قاضي ډېر زیات خوشحاله شو او مزدوري یې ورزیاته کړه. هر وخت یې مرستې ورسره کولې.

څه موده ورسته هغه سړي د قاضي مزدوري پرېښوده او بېکاره شو. له یوه او بل سره به ګرځېده. د خدای ﷻ کړه وو، له غلو او بد کارو سره ملګری شو. یوه ورځ یې د یوې ښځې غوږوالی پټې کړې. خلکو هغه ونیو او د غلا په تور یې محمکې ته راوست. په محکمه کې همغه قاضي ناست و چې دی ورسره څه موده د مخه نوکر و. غل یې قاضي ته وړاندې کړ.

قاضي چې مزدور ولید، نو ډېر خپه شو. له ځان سره یې وویل دا خو ډېر نیک سړی و. د یو بل چا په تور به یې دلته راوستی وي. که هغه غلا کولای، نو هغه زما په ځمکه کې موندلي سره زر به یې پټ کړي وو.

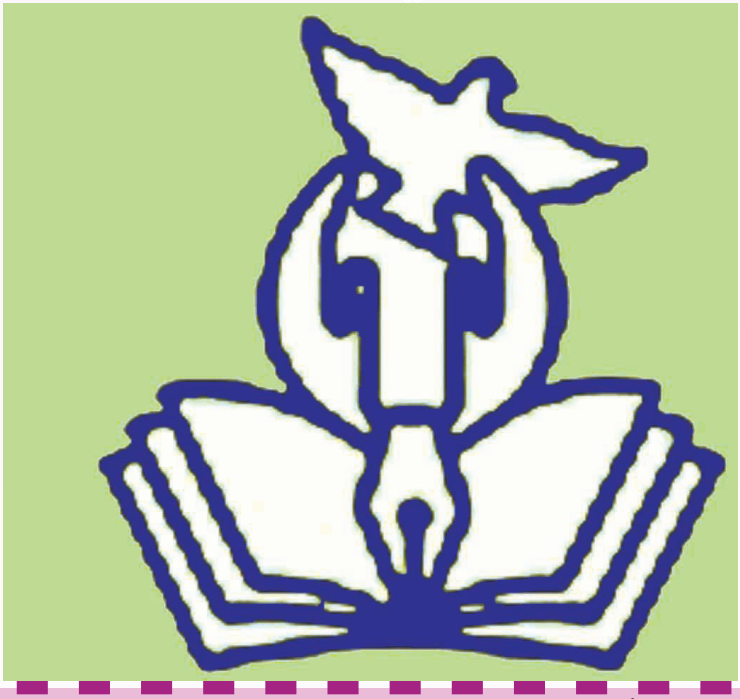
قاضي ترې پوښتنه وکړه چې درواغ او رښتیا څرګند شي. هغه هم ورته رښتیا وویل او خپل جرم یې ومانه. قاضي ورته وویل: ((زما په ځمکه کې دې ددې غوږوالیو سل هومره سره زر وموندل، خو بې خیانته دې راکړل. اوس دې دا ناڅیزه غوږوالی پټې کړي دي. ولې؟))

مزدور ورته وویل: ((لومړی مې له ښو خلکو سره ناسته او ولاړه وه. په غلا نه پوهېدم او نه مې بد کارونه کول. اوس له وزګارو او بدکارانو سره مل یم، ځکه په غلا او بدو کارونو روږدی شوم.))

له پورته کیسې څخه مو دا نتیجه واخیسته چې هیڅ وخت باید له بدکارانو او وزګارو خلکو سره ناسته پاسته ونه کړو. که کله له هغوی سره ناستې ته اړ شو، باید د هغوی له بدو کارونو څخه پند او عبرت واخلو.

له بدانو سره مه کښېنه هوښیاره
بدان تا باسي له ژونده له روزګاره
څو دې توان وي له بدانو لېرې ګرځه
چې بد ګرځې، بد په پرځې بد کداره

بشري حقونه

انسانان په ټولنه کې يو لړ حقونه لري. البته ځينې دا حقونه د بشر له خلقت راهيسې تل موجود وو او طبيعي حقونه بلل کېږي، خو د ژوند په بهير کې بشر نور حقونه هم تر لاسه کړل چې دا د دوی ځانګړي حقونه دي. دغه راز انسانان په ټولنه کې د نورو حقونو په وړاندې مکلفيتونه هم لري چې هغوته بايد درناوي وکړي. نن سبا ټولې پر مختللې ټولنې او هېوادونه زيار باسي چې بشري حقونه خوندي او په هېڅ ډول ورځخه څوک بې برخې نشي. په دې لوست کې په ټولنه کې د بشري حقونو په هکله خبرې کوو او لولو چې انسانان په ټولنه کې کوم حقونه لري.

ـ بشري حقونه څه شی دي او د نورو حق ته بايد څرنګه درناوی ولرئ؟

بشري حقونه يو بنسټ لري او هغه انسانيت دی، له دې امله په ټوله نړۍ کې يو شان دي. د بشري حقونو زړی او هسته د اسلام د سپېڅلي دين له راتګ سره سم وکرل شوه. هغه انساني حقونه چې په اسلام کې بشرته ورکړل شوي، په بل کوم سازمان او ټولنه کې ځای نه لري، په دې توګه اسلام د بشري حقونو تر ټولو لومړنۍ سرچينه ده. الله ﷻ چې په دې نړۍ کې انسان پيدا کړی، له هماغه پيله يې پرې د زيات شمېر بشري حقونو لوريينه هم کړې ده. د بشري حقونو شمېره ډېره زياته ده، لکه: د ژوند کولو حق، د ملکيت لرلو حق، د زده کړې حق، د روغتيا حق، د تابعيت حق، د فکر اويبان د ځرګندولو حق، د انساني کرامت او شخصيت د خوندیتوب حق ... .

د ټولنيز ژوند په بهير کې ځينې وخت د زور واکوله خوا د کمزورو حقونه په زور زياتي تر پښتو لاندې او له هغو څخه بې برخې کېږي. که وګورو دوی د خپلو حقونو د تر لاسه کولو لپاره هلې ځلې کړي چې ډېر اوږد تاريخ او لرغونې مخينه لري، ببلګې يې په بشري تاريخ کې خوندي دي.

د اسلام د سپېڅلي دين په راتګ سره د بشر حقونو ته پوره درناوی وشو او په ببلا ببلو بڼو موجود ټول توپيرونه يې له منځه يوړل. په الهي احکامو او نبوي ارشاداتو کې د دغو بشري حقونو د تثبيت په هکله ډېرې زياتې لارښوونې شته. د ببلګې په توګه کله چې حضرت ابوذرغفاري رضي الله عنه حضرت بلال رضي الله عنه ته وويل: ای حبشي غلامه! حضرت محمد ﷺ ورته وفرمايل: تور حبشي او سيد قريشي دواړه برابر او د خدای ﷻ بندګان دي. ويلای شو چې ټول انسانان برابر حقونه لري او په ځانګړي او ټولنيز ژوند کې بايد له هغو څخه برخمن شي. د بشري تاريخ په اوږدو کې، د نړۍ په ګوټ ګوټ کې وګړو د خپلو بشري حقونو د ترلاسه کولو لپاره ځانګړې او ډله ييزې هلې ځلې کړي او غږونه يې پورته کړي دي، خو په نړيواله کچه داسې کومه اداره نه وه چې له هغوی څخه سلب شوو حقونو ملاتړ وکړي.

دويمې نړيوالې جګړې په نړيواله کچه د بشري حقونو د دفاع لپاره د يوی لايحې او قانون د جوړولو اړتيا رامنځته کړه. په دې لړ کې په (۱۹٤۷) ميلادي کال د ملګرو ملتونو

د عمومي ټولنې له خوا د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه تصويب شوه. دا اعلاميه يوه سريزه او (۳۰) مادې لري. د بشر د حقونو د نړيوالې اعلاميې له مخې انسان تر هر څه لومړی د ژوند کولو ازادي او د شخصي امنيت لرلو حق لري. همدارنګه هېڅوک بايد شکنجه يا ونه ځورول شي. هر څوک حق لري چې حقوقي شخصيت يې په رسميت وپېژندل شي. ټول د قانون په وړاندې برابر دي. هېڅوک دې په خپل سربندي يا له خپل ټاټوبي تبعيد نه کړای شي. د چا په شرافت او ابرو دې تېری نه کېږي. هر څوک حق لري چې ازاد فکر وکړي، خپل فکر او نظر په ازادانه ډول څرګند کړي. د بيان ازادي چې د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې په نولسمه ماده کې راغلې، د بشر د ډېرو مهمو او بنسټيزو حقونو څخه ګڼل شوې ده. په دې برخه کې يادونه شوې ده چې هر څوک د بيان ازادي لري، خو د بيان آزادي هم خپلې پولې او حدونه لري. تر هغه چې پکې بشري کرامت ته سپکاوی نه وي او د هغه په وسيله د چا بشري حقوق تر پښو لاندې نشي، د چاله ديني او مذهبي عقيدو، قومي، نژادي او توکميز حيثيت او له خپلو ملي هېوادنيو ګټو سره په ټکر کې نه وي، د بيان ازادي جايزه ده. هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. زده کړې به اجباري وي، فني او حرفوي زده کړې به د ټولو په واک کې وي. د زده کړې موخه به د انساني شخصيت وده، د بشرحقونو ته درناوی او بنسټيزه ازادي وي. مور او پلار به د خپل ماشوم په اړه د زده کړې د ډول په ټاکنه کې لومړيتوب ولري. دولت مکلف دی چې د وګړو لپاره بې له کوم توپيره د زده کړې لارې چارې برابرې کړي، تر څو د خلکو د ذهني روزنې شرايط برابر شي. د بشر د حقونو په نړيواله اعلاميه کې د داسې نورو ډېرو حقونو يادونه هم شوې ده چې هغه ټول د انسان طبيعي او ټولنيز حقونه ګڼل کېږي. په نړيواله کچه ټول هغه هېوادونه چې د بشر د حقوقو اعلاميه يې لاسليک کړې ده او په ملي کچه دغه دولتونه مکلف ګڼل کېږي چې د هغو رعايت وکړي. د ملګروملتونو د بشري حقونو اداره او د بشر د حقونو بېلا بېلې نړيوالې ټولنې په نړۍ کې د بشري حقونو حالت ته پاملرنه کوي او هغه څاري.

د متن لنډيز:

هر انسان ښځه وي او که نارينه، په ټولنه کې د ژوند کولو، د فکر او بيان د ازادۍ حق، د انساني کرامت او شخصيت د خوندیتوب حق لري. په اسلام کې هم د بشر د حقونو پوره درناوی شوی دی، هغه بشري حقونه چې په اسلام کې بشرته ورکړل شوي په بل کوم سازمان او ټولنه کې ځای نه لري. په نړيواله کچه هم د بشر د حقونو د ورکولو او درناوي په هکله ځانګړي قوانين رامنځته شوي او هېوادونه يې په رعايت کولو اړ او مکلف کړي دي. کله ناکله په يو ډول انسان له يوه يا زياتو حقونو څخه بې برخې شي، نو د هغه بشري يا انساني دريځ ته زيان رسېږي. نن سبا ټولې پرمختللې ټولنې او هېوادونه زيار باسي چې انسان خپل حقونه ولري او په هېڅ ډول ورڅخه بې برخې نشي. کېدای شي په ځينو حالتونو، لکه: د جګړې يا کورنۍ تاوتريخوالی او يا د يو جرم د سرته رسولو په حالت کې يو يا له يوه څخه زيات حقونه وځنډول شي، خو په هېڅ توګه ترې انسان د تل لپاره بې برخې کېدای نه شي اوس داسې سازمانونه او ادارې شته چې په ټوله نړۍ کې د بشر د حقونو حالت څاري.

فعاليتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې په وارسره د ټولګي مخې ته راشي، د بشري حقونو په اړه دې خپل نظر ووايي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې د اسلام له نظره په بشري حقونو خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ووايي او د متن اساسي مفهوم ته دې ځير شي.

٤ـ زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي، هره ډله دې په ترتيب سره د بشري حقونو، د ښځو د حقونو او ماشومانو د حقونو په اړه خپل معلومات وليکي او په پای کې دې د هرې ډلې مشر ليکل شوی معلومات نوروته ووايي.

٥ـ زده کوونکي دې فکر وکړي چې کوم بشري حقونه په يو ټاکلي حالت کې څنډېږي، دوه تنه دې د نورو په وړاندې پرې رښا واچوي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- تاسو له دې لوست څخه څه مفهوم ترلاسه کړ؟
- د اسلام دين انسان ته کوم حقونه ورکړي دي؟
- د بشر د حقونو په نړيواله اعلاميه کې د کومو بشري حقونو يادونه شوې ده؟
- دولتونه د بشري حقونو په هکله څه مسؤوليت لري؟
- د بيان ازادي بايد تر کومه حده پورې وي؟

٧ـ څو تنه زده کوونکي دې په لاندې موضوعاتو يوه يوه دقيقه خبرې وکړي:

په خپل هېواد کې بشري حقونو ته په کومه سترګه ګورئ؟ ايا په دې هکله په خپل هېواد کې کومو حدودو ته ځای ورکوئ؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د بشري حقونو د اړتيا او ارزښت په اړه يوه مقاله وليکي او د بلې ورځې پښتو مضمون ساعت کې دې نورو ته ووايي.

کله چې هوس پر عقل برياليشي، انسان کندې ته لويږي.
((حضرت علي کرم الله وجههُ))

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

ستا د عشق لـه وينـو ډک شـول ځيګرونـه
ستا پـه لاره کـې بايلـي زلمـي سـرونه
تاتـه راشـمه زړګـی زمـا فـارغ شـي
بېلـه تامـې اندېښـنې د زړه مارونـه
کـه هـر څـو مـې د دنيـا ملکونـه ډېـر شـي
زمـا بـه هېـر نشـي دا سـتا ښـکلي باغونـه
د ډهلـي تخـت هيرومـه چـې رايـاد کـړم
زمـا د ښـکلې پښـتونخوا د غـرو سـرونه
د رقيـب د ژونـد متـاع بـه تـار پـه تـار کـړم
چـې پـه تـورو پښـتانه کاګـو زارونـه
د فريـد او د حميـد دور بـه بيـا شـي
چـې زه و کانـدم پـه هـر لـوري تاختونـه
کـه تمامـه دنيـا يـو خـوا تـه بـل خـوا يـې
زمـا خـوښ دي سـتا خالـي تـش ډګرونـه
احمدشـاه بـه دغـه سـتا قـدر هېرنـه کا
کـه ونيسـي د تمـام جهـان ملکونـه
(لوی احمدشاه بابا)

د مور دریځ

مور د کورنۍ بنسټ ایښودونکې او د ټولنې جوړوونکې ده. په ټولنه کې یې دریځ تر هر چا او هر څه لوړ دی. مور ده چې په خپله غېږ کې مېرنې اولادونه، غیرتي ځوانان، عالمان پوهان او ادیبان روزي، همدوی دي چې ټولنه د ترقۍ او پرمختګ پر لور بیایي او کارنامې یې د ټول ملت لپاره تلپاتې ویاړ وي. مور تر ټولو مهربانه ده، مور تر ټولو زیاته مینه ناکه ده. مور روزونکې او احساس وروکوونکې ده. د اسلام د ستر لارښود حضرت محمدﷺ په وینا چې: ((جنت د مور تر پښو لاندې دی.)) په دې وینا سره یې اولادونه د مور او پلار درناوي ته رابللي دي.

په دې لوست کې به د مور د عاطفې، زړه سوي او مهربانۍ په اړه یوه کیسه ولولئ.

مور ولې د زیات درناوي وړ ده؟

زړه د مینې او عاطفې ځای دی، د مور په زړه کې د خپل اولاد په اړه دا مینه عاطفه او

صله رحمي تر هر چا ډېره زياته ده او تل يې په اولاد باندې د نېکو لور ييني وي. مور ته بايد په درنه سترګه وکتل شي او درناوی يې وشي.

د مور د ستايلو او درناوي اصل ته په پښتو ادبياتو کې هم زياته پاملرنه شوې ده. زيات شمېر شاعرانو او ليکوالو په خپلو منظومو او منثورو اثارو کې د مور مقام ستايلی دی. په ښلا ښلو ادبي نثرونو، شعرونو، داستانونو، ناولونو او نورو ادبي ټوټو کې د مور مقام ته پاملرنه شوې او د مور مقام پکې ستايل شوی دی. ويلای شو چې د مور مقام په پښتو ادبياتو کې ځانګړی ځای لري او زمونږ د ادبياتو يو مهم څېرکی جوړوي. په ښلا ښلو ليکنو کې د مور مقام، د مور مهرباني، شفقت او عاطفه د اولاد په روزنه کې د هغې کړاو او زيار انعکاس موندلی دی. د دغو ټولو ليکنو مقصد يو دی او هغه دا چې د مور د مقام او حقوقو پېژندل او د هغې درناوی کول. په ولسي ادب او په تېره بيا په شفاهي ادب کې هم د مور د مينې عاطفې او مهربانۍ په اړه ډېرې کيسې شته چې يوه نمونه يې دلته راوړو: وايي چې د يوې مور ماشوم بلې ښځې پټ کړ. د ماشوم مور که هر څومره له غلې ښځې څخه خپل ماشوم وغوښت، خو هغې ور نه کړ او ويې ويل چې دا زما زوی دی. د ماشوم مور په چيغو چيغو قاضي ته ولاړه او عرض يې وکړ چې يوې ښځې مې ماشوم پټ کړی او نه يې راکوي. قاضي غله ښځه راوغوښته، هر څومره پلټنې چې يې ترې وکړې ښځه قانع نه شوه، ويل يې چې دا زما خپل زوی دی، پر ما يې نا حقه دعوه کړې ده. قاضي تر لږ فکر وروسته وويل: ما يوازې پرېږدئ چې د پرېکړې په اړه فکر وکړم. دواړه ښځې د قاضي له کوټې نه ووتلې. يوه شېبه وروسته قاضي دواړه ښځې راوغوښتلې. هغوی ته يې خپله پرېکړه داسې اعلان کړه: وروسته له ډېر سوچ څخه زه دې نتيجې ته ورسېدم چې ماشوم بايد دوه ټوټې شي، يوه ټوټه د يوې مور او بله ټوټه د بلې مور. په دې پرېکړې به عدل او انصاف پر ځای شي. قاضي جلات راوغوښت، ويل راشه دا ماشوم دوه ټوټې کړه. کله چې جلاد توره په لاس راغی د ماشوم اصلي مور غږ کړ:

"قاضي صاحب ماشوم مه دوه ټوټې کوئ، دا ماشوم زما نه دی، هغې ته يې ورکړئ."

قاضي پوه شو چې د ماشوم اصلي مور همدا ده، ځکه چې د خپل زوی مرګ يې نشو

زغملای او هغه بله چې د ماشوم اصلي مور نه وه، د قاضي پرېکړه يې ومنله. په دې توګه قاضي ماشوم خپلې اصلي مور ته وسپاره او هغې بلې غلې ښځې ته يې سزا وټاکله.

د متن لنډیز

د اسلام ستر پېغمبر حضرت محمدﷺ فرمايلي دي چې: ((جنت د مور تر پښو لاندې دی.)) د مور مقام په ټولنه کې تر هر چا لوړ دی او درناوی يې په ټولو لازم دی. د مور د مقام او درناوي په اړه په پښتو ليکلي او ګړني ادب کې زياتې منظومې او منثورې ټوټې شته. په دې کيسه کې د مور د مهربانۍ يوه داسې نمونه تاسو ولوسته چې مينه او مهرباني يې له بل چا سره نه شي پرتله کېدای.

مور د مينې، محبت او مهربانۍ يوه داسې چينه ده چې د هر ډول حالاتو د زغملو لپاره يې تانده ساتي.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مطلب ته دې ځير شي.

۲ــ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره لاندې لغات معنا او د تختې پر مخ دې په جملو کې وکاروي: پرېکړه، پټ کړ، و ټاکله، غله، ټوټې، لوريښه، کړاو.

۳ــ زده کوونکي دې د لاندې جملو تش ځايونه په مناسبو کلمو سره په پنسل ډک کړي:

د مور مقام په ټولنه کې..... لوړ دی.

زړه د ..... او ..... ځای دی.

وايي چې د يوې مور ..... بلې ښځې ..... کړ.

مور د ..... بنسټ ايښودونکې او د ..... جوړونکې ده.

مور په خپله غېږ کې ..... او ..... روزي.

٤ــ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په لاندې ډول دې پخپل منځ کې خبرې وکړي:

اجمل: الفته وروره سترې مه شې.
الفت: خير يوسې، ژوندی اوسې اجمله وروره.
اجمل: تاسو چېرته تللي وئ؟
الفت: زه خو محکمې ته تللې وم.
اجمل: خير خو و، د څه لپاره؟
الفت: زمور د کلي د يوې مور ماشوم بلې ښځې غلا کړی و.
اجمل: ښه نو! بيا مو څه وکړل؟
الفت: د ماشوم مور قاضي صاحب ته عرض وکړ.
اجمل: قاضي صاحب د ماشوم د مور عرض واورېده؟
الفت: هو! غله ښځه يې را وغوښته او پوښتنې يې ترې وکړې.
اجمل: اخر څه پرېکړه وشوه؟
الفت: غلا شوی ماشوم يې خپلې اصلي مور ته تسليم کړ.

۵ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د کيسې مفهوم په لنډو خبرو کې نورو ټولګيوالو ته ووايي.

٦ـ له دغې کيسې څخه تاسې څه زده کړل؟ خپل نظر خپلو ټولګيوالو ته څرګند کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مور د مهربانۍ په اړه کومه اورېدلې کيسه په څو کرښو کې وليکي او بله ورځ دې په ټولګي کې ولولي.

((هغه لاس چې زانګو زنګوي، هغه جهان زنګوي))

جومات او ښوونځی
(خبرې اترې)

د ماشوم لومړنی چاپېریال د مور غېږ ده. د مور غېږ د ماشوم د روزنې او پالنې او له مهربانۍ څخه ډک لومړنی ښوونځی دی. کله چې ماشوم د ګرځېدو شي او په خبرو کولو پیل وکړي، نو بیا جومات او ښوونځي ته لاره پیدا کړي. جومات او ښوونځی په یو کلي یا اولس کې دوې بنسټیزې ستنې دي چې د هر کلي شتمني، بری او یو والی د همدغو دوو ستنو په ټینګښت پورې تړلی دی. په جومات کې دیني فضا موجوده ده او ښوونځي کې د پوهې هوا چلېږي. یو یې دښمني او کینه پاکوي او بل یې ناپوهي له منځه وړي او مدنیت را منځته کوي.

_ تاسې خپله لومړنۍ زده کړه له کوم ځایه پیل کړې ده؟

_ ستاسو په اند رسمي زده کړه څه راز زده کړه ده؟

زمونږ په ګران هېواد افغانستان کې د زده کړې بهیر په دوديز ډول له ډېر پخوا څخه پیل شوی او په ښلا ښلو لاروییې وده او پراختیا موندلې ده. پخوا به هلکانو او نجونو په جوماتونو کې دیني زده کړې کولې، د وخت دوديز کتابونه به یې لوستل چې لیکل او لوستل زده کړي. دې زده کړو ته غیر رسمي زده کړې ویل کېدې. د وخت په تېرېدو سره ددې زده کړو تر څنګ رسمي زده کړې پیل شوې. د زده کړې منظمې دورې لکه: لومړني ښوونځي، منځني ښوونځي او نور را منځته شول. په دې ښوونځیو کې د ټولنې د اړتیاوو له مخې د ټاکلو هدفونو او موخو د تر لاسه کولو لپاره ټاکلي درسي کتابونه لوستل کېدل. کله چې به له دې ښوونځیو څخه څوک فارغ شول، نو په ښه ډول به په لیک او لوست پوهېدل او خپلې اړتیاوې به یې پوره کولې. د زده کړې دا لړۍ نوره هم پراخه شوه، لیسې، د ښوونکو د روزنې عالي مؤسسې، د لوړو زده کړو مؤسسې او ځانګړې پوهنځي را منځته شول. په ځینو برخو کې همدا اوس د ماسټرۍ تر بریده د زده کړو بهیر پخپله د هېواد په دننه کې تر سره کېږي. که ښه ځیر شو او د زده کړې ځایونو ته پاملرنه وکړو نو په کلي یا اولس کې د جومات او ښوونځي دواړو فضاوې سره لازمې او ملزومې دي چې په نتیجه کې ټول کلیوال له ربښتینې پوهې، مدنیت او ورورولۍ څخه برخمن کېږي. څوک چې دغه نېک خدمت تر سره کوي هغه هم د کلي ښوونکی او د کلی امام دی.

په دې اړه به مرکه او خبرې اترې ولولو:

د دوو نجونو (زرکې ـ ځانګې) تر منځ مرکه (خبرې اترې)

ځانګه: السلام علیکم زرکې خورې ستړې مه شې!

زرکه: وعلیکم السلام ځانګې خورې ته ستړې مه شې.

ځانګه: اجازه راکوې چې ستا څخه، ستا د زده کړو په اړه پوښتنه وکړم؟

زرکه: مهرباني وکړه، ولې نه. زه ستا په خدمت کې یم.

ځانګه: تاسو خپله لومړۍ زده کړه چېرته پیل کړه؟

زرکه: خورې زما د زده کړې پیل له جومات څخه شوی دی.

ځانګه: ولې، ستاسې په کلي کې ښوونځی نه و؟

زرکه: ښوونځی و، خو یوازې هلکان به ښوونځي ته تلل.

څانګه: تاسو په جومات کې له چا نه زده کړه کوله؟

زرکه: د جومات ملا صاحب به موږ ته په ورځ کې د سهار او ماسپښین له خوا سبق را کاوه.

څانګه: تاسو په جومات کې کوم کتابونه لوستل؟

زرکه: موږ په جومات کې یوازې دیني کتابونه لوستل.

څانګه: کله مو ښوونځي کې زده کړه پیل کړه؟

زرکه: زه اته کلنه وم چې د خپلې کورنۍ سره کابل ته راغلم او پلار مې د نجونو په لومړني ښوونځي کې شامله کړم.

څانګه: تاسو اوس مهال په خوم ټولګي کې یاست؟

زرکه: زه سږ کال له دولسم ټولګي څخه فارغه شوم.

څانګه: د نورو لوړو زده کړو تصمیم لرې؟

زرکه: کانکور ازموینه مې ورکړې، هیله لرم چې ژورنالیزم پوهنځي ته بریالۍ شم.

څانګه: خدای دې وکړي، تاسو ته بریالیتوب غواړم.

د دوو هلکانو (ایمل ـ اجمل) تر منځ خبرې اترې

ایمل: اجمل وروره تاسو چېرته اوسېږئ؟

اجمل: ایمل وروره، زه د خپلې کورنۍ سره یو ځای په خوست کې اوسېږم.

ایمل: په خوست کې د زده کړې بهیر څنګه دی؟

اجمل: په خوست کې له څوارلسو څخه زیاتې ولسوالۍ موجودې دي. په هره ولسوالۍ کې لومړني او منځني ښوونځي شته.

ایمل: اورېدلي مې دي چې په کلو او باندو کې خلک خپلې لونې په ښوونځیو کې نه شاملوي؟

اجمل: ایمل جانه! دا د ډېر پخوا وخت خبره ده، اوس داسې نه ده.

ایمل: ستاسو په سیمه کې دودیزې زده کړې اوس هم تر سره کېږي؟

اجمل: زموږ د زده کړو لومړنی ښوونځی خو جومات دی.

ایمل: دا په کوم لحاظ؟

اجمل: دا ځکه چې په جومات کې زمونږ ماشومانو ته دیني زده کړه ورکول کېږي. دا زده کړه ډېره اړینه ده.

ایمل: عصري زده کړې خو هم اړینې دي؟

اجمل: ولې نه؟ د همدې اړتیا په اساس خو ښوونځي او د لوړو زده کړو مؤسسې را منځته شوي دي.

ایمل: ستاسو په ولسوالۍ کې نجونې او هلکان په یوه ښوونځي کې درس وایي او که سره بېل؟

اجمل: یوازې زمونږ په ولسوالۍ کې نه، بلکې د افغانستان په ټولو سیمو کې د نجونو لپاره جلا او د هلکانو لپاره جلا ښوونځي دي، آن تر دې چې ودانۍ یې هم سره جلا دي.

ایمل: تاسو اوس په څویم ټولګي کې یاست؟

اجمل: دوه کاله مخکې له غازي لېسې څخه فارغ شوي یم او اوس د خوست پوهنتون د طب پوهنځي د دویم کال محصل یم.

دریمه مرکه

شریف: ظریف جانه! السلام علیکم، څنګه یې؟

ظریف: وعلیکم السلام شریفه وروره، د الله ﷻ مهرباني ده، ښه یم.

شریف: په دې کڅوړه کې دې څه را اخیستي دي؟

ظریف: په دې یوه کڅوړه کې د ښوونځی کتابونه دي او په دا بله کې د جومات.

شریف: اوس ښوونځي ته ځې او که د کلي جومات ته؟

ظریف: په جومات کې مې د ملا صاحب نه سبق وویلو، اوس غواړم چې ښوونځي ته ولاړ شم.

شریف: د ښوونځي او جومات کتابونه هم مهال زده کولای شې؟

ظریف: هڅه کوم چې د سهار له خوا په جومات کې دیني سبق ووایم او له غرمې نه وروسته ښوونځي ته لاړ شم.

شریف: د جومات له ملا نه دې کوم کتابونه شروع کړي دي؟

ظریف: قرآنکریم مې له ترجمې سره پیل کړی دی.

شریف: د ښوونځي په څووم ټولګي کې یې او کوم کتابونه وایې؟

ظریف: په نهم ټولګي کې یم، تاریخ، جغرافیه، ریاضي، ساینس، او نور مختلف مضامین را ته تدریس کېږی.

شریف: کوم کتابونه چې دې په جومات کې لوستي دي، د ښوونځي له کتابونو سره مرستندوی کېدای شي؟

ظریف: که رښتیا ووایم زما د بري لامل په جومات کې لوستي کتابونه دي.

شریف: دا څنګه کېدای شي؟

ظریف: دا ځکه چې د ترجمې په ترڅ کې مې ډېر لغات ذېرمه کړي.

شریف: تا دې خدای ﷻ په خپلو زده کړو کې بریالی لري.

د متن لنډیز

زمونږ په هېواد افغانستان کې د زده کړې بهیر له ډېر پخوا څخه پیل شوی دی.

پخوا به وړو نجونو او هلکانو د خپل کلي په جوماتونو کې د جومات د امام یا ملا څخه زده کړه کوله، الفبې سیپاره، الف لام، قرآنکریم، خلاصه، پنج کتاب او نور دودیز کتابونه یې لوستل، دغې زده کړو ته یې غیر رسمي زده کړې ویلې.

کله چې ښوونځي تاسیس شول، د غیر رسمي زده کړو تر څنګ رسمي زده کړې هم پیل شوې، د زده کړې منظمې دورې، لکه: لومړني ښوونځي، منځني ښوونځي، ثانوي ښوونځي او نور را منځته شول. په دې ښوونځیو کې د ټولنې د اړتیاوو له مخې د ټاکلو موخو د تر لاسه کولو لپاره د تعلیمي نصاب سره سم درسي کتابونه لوستل کېدل. دا لړۍ اوس د لوړو زده کړو تر بریده غځېدلې ده. د ښوونکو د روزنې مؤسسې، پوهنځي د ماسټرۍ تر بریده زده کړې خپله د هېواد په داخل کې تر سره کېږي. ښایي تر دې لا هم د لوړو زده کړو زمینه پخپله د هېواد په دننه کې برابره شي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. د یوې ډلې یو تن غړی دې له بلې ډلې څخه لاندې پوښتنې وکړي او د هغې ډلې یو تن غړی دې په وار سره ځواب ووایي:

- د ماشوم لپاره د زده کړې لومړنی چاپېریال کوم دی؟
- دودیزې زده کړې کومو زده کړو ته وایي؟
- رسمي زده کړې کومې دي؟
- ستاسې په سیمه کې د نجونو لپاره جلا ښوونځي شته؟
- لوړې زده کړې له کوم ټولګي څخه پیلېږي؟
- لوړو زده کړو ته د شمول آزموینه په کوم نوم سره یادېږي؟

۲ـ یو یو زده کوونکی دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د خپلو زده کړو د پیل په اړه دې دوه دقیقې خبرې وکړي.

۳ـ څو زده کوونکي دې په وار سره لاندې لغات په جملو کې وکاروي:

چاپېریال، پیل، بنسټیزې، ټینګښت، وده، دودیز، موخو، اړتیاوې، بریده، لړی.

٤ـ څلور تنه زده کوونکي دې په وار سره د لاندې جملې اصلي مفهوم ووایي:

((په جومات او ښوونځي کې د دین او پوهې هوا چلېږي.))

کورنی دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې خصوصي او رسمي زده کړو په اړه لس کرښې مطلب ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په درسي ساعت کې دې نورو ټولګیوالو ته واوروي .

د علم او پوهې هر ښوونځی چې پرانستل کېږي، د زندان دروازه ترل کېږي.

(ویکتور هوګو)

پښتو قاموسونه

قامـوس د يوې ژبـې د لغاتو زبرمه ده. د هغه ژبې د لغاتو ټوله شـتمني پکې را ټوله شوې وي.

د قاموس ليکنه او د لغاتو راټولول او سپړل يو ارزښمن او د قدر وړ کار دی، دا کار پر پښتو سربېره د نړۍ په ټولو ژوندیو ژبو کې ترسره شوی د ی.

خپلـې ژبې ته خدمت کول پـه حقيقت کې خپل علمي، کلتوري او ټولې فرهنگي شتمنۍ ته خدمت کول دي.

په دې لوست کې به پښتو قاموسونه دروپېژنو.

قاموس ليکل او له قاموس سره بلدتيا څه ګټه لري؟

په ژبه کي د وخت په تېرېدو سره يو شمېر لغات له کارونې څخه لوېږي، ځای يې نورې کلمې نيسي يا يوازې په يوې لهجې محدودېږي او يا د ځينو کلمو معنا او مفهوم بد لېږي.

د يـوې ژبـې د لغوي پانګې د خونـدي کېدو او له نورو ژبو څخه راغلو کلمو د تنظيم په موخه قاموس ليکل کېږي.

سـربېره پـر دې که د يوې ژبې وبونکي غـواړي دويمه ژبه زده کړي، نو په دې لړ کې تر ټولو لومړی قاموسـونو ته اړتيا لري. ځکه د بلې ژبې په سـتونزمنو لغاتو پوهېدل له قاموس پرته امکان نه لري.

کـه لـه يوې خوا د قاموس په مرسـته د لغاتو ببلا ببلې معنـاوې څرګندېږي او د دويمې ژبې د مشکلو لغاتو په حل کې کار ورکوي، نو له بلې خوا لغوي زېرمه هم له ورکېدو څخه ژغوري او راتلونکي نسل ته يې انتقالوي.

کـه په پښـتو ژبه کـې د قاموس ليکنې تاريخي بهيـر ته پاملرنه وکړو، نـو وينو چې دغه قامـوس ليکنـه له هېواده بهر پيل شـوې ده؛ پـه دې معنا چې د لومړي ځل لپـاره په بهرنيو هېوادونو کې پښـتو قاموسـونه يا د پښـتو قاموسونو مقدمات برابرشـول چې داکار په خپل وخت او خپل ځای کې ګټورو.

له دې وروسته زمونږ په هېواد او کوزه پښتونخوا کې هم ځينې قاموسونه وليکل شول چې ((پښتوسيند)) د دې اثارو يو ارزښتناک او ګټور پيل ګڼل کېږي.

اوس به د ځينو هغو قاموسـونو لنډه پېژندنه وکړو چې زمونږ په هېواد کې ليکل شـوي اوچاپ شوي دي:

۱ـ رياض المحبت:

د موندل شوو آثارو په لړ کې په پښتو ژبه کي لومړنی قاموس ګڼل کېږي. مؤلف يې نواب محبت خان د حافظ رحمت الله خان زوی دی، چې د احمدشاه بابا په وخت کي يې ژوند کاوه. داکتاب په (۱۲۲۰) لمريز کال ليکل شوی دی.

۲_ پښتو سیند:

پښتو دري قاموس دی؛ په (۱۳۱٦) لمریز کال د کابل په عمومي مطبعه کې چاپ شوی دی. مؤلف یې ارواښاد محمدګل مومند دی. دغه قاموس اووه زره لغتونه لري.

۳_ پښتو مرکې:

د پښتو مرکې له خوا دوه قاموسونه لیکل شوي چې یو یې: (پښتو دري قاموس او بل یې دري پښتو قاموس) دی. په پښتو دري قاموس کې یوولس زره لغتونه ځای شوی دي. د کتاب مؤلف یې عبدالرحمن لودین دی چې په ۱۳۰۲ لمریز کال کې د پښتو مرکې دویم مشر و.

۴_ سپېڅلي پښتو:

د فارسي پښتو کوچنی قاموس دی په ۱۹٤۰ میلادي کال کې چاپ شوی دی. دغه اثر لس زره لغتونه لري. د هر فارسي لغت لپاره څو پښتو لغتونه راوړل شوي دي. د کتاب لیکونکی ښاغلی حبیب او لعل محمد کارګر دي، دا قاموس په کندهار کې چاپ شوی دی.

۵_ لس زره لغات:

پښتو _ فارسي قاموس دی؛ چې لس زره لغتونه پکې ځای شوي دي. د کتاب لیکونکی یې اعظم ایازی دی او چاپ یې په (۱۳۲۰) لمریز کال ترسره شوی دی.

۶_ پښتو اردو قاموس:

د دغه قاموس مؤلف سید راحت زاخیلی دی. په قاموس کې لس زره لغتونه را ټول شوي دي. د لغاتو اوډون یې د الفبا په ترتیب په اردو ژبې سره شوی دی. دا کتاب په پېښور کې چاپ شوی دی.

۷ _ افغان قاموس:

پښــتو _ فارسي قاموس دی، په (۱۳۳۱هـ.ش.) کال په دوو ټوکو کې خپور شوی. دغه قاموس د محمد گل نوري دی او د پښــتو ټولنې د لغاتو د څانگې د غړوله خوا راټول شــوی او څلوېښت زره لغتونه لري.

۸_ د افغان قاموس ترســر لیک لاندې یو بل (دري _ پښــتو) قاموس دی چې په دریو ټوکونو کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپور شوی دی.

لومــړی ټوک یې په (۱۳۳۵هـ.ش.) کال له چاپه راوتلی. دا ټوک د (الف) په توري پیل او د (ج) په توري پای ته رســېږي، په دې قاموس کې لومړی فارســي کلمه او د هغې فارسي معنا او بیا یې د پښتو معنا او تشریح لیکل شوې ده. لیکوال یې عبدالله افغاني نویس دی. د پښتو ټولنې یو شمېر پوهانو یې هم په کتنه او کره کولو کې برخه اخستې ده.

دویــم ټــوک یې د لومړي ټوک په تعقیب لیکل شــوی دی، د (ح) په توري پیل او په (غ) توري پای ته رسېږي. (۹٤۰) مخه دی، نور خصوصیات یې د لومړي ټوک په څېر دي.

د افغان قاموس دریم ټوک د نورو ټوکونو په شان دی.

د دې قاموس د دري واړو ټوکونو د لغاتو شمېر د (۱۹۰۰۰) په شاوخواکې اټکل کېدای شي.

۹ _ پښتو قاموس:

دا قاموس په دوو ټوکونو کې د پښــتو ټولنې له خوا په دولتي مطبعه کې چاپ شــوی دی. لومړی ټوک یې د (الف) په توري پیل او په (س) پای ته رســېږي. په قاموس کې هر لغت په دري ژبه معنا شوی او بیا په پښتو جملو کې استعمال او جمله هم په دري ترجمه شوې ده. دویم ټوک یې د لومړي ټوک په تعقیب لیکل شوی. چاپ یې په (۱۳۳۲) هجري کال کې

سـرته رسـېدلی دی. دا ټوک د (ش) په توري پیل او په (ی) پای ته رسـېږی. د دواړو ټوکونو د لغاتو شـمېر (٤٠٠٠٠) په شـاوخوا کې اټکل کېدای شـي. د قاموس مؤلف یو تن نه دی، بلکې د پښتو ټولنې د لغاتو د څانګې له خوا په ګډه لیکل شوی دی.

۱۰ـ پښتو ـ دري لنډ قاموس او فرهنګ مختصر دري ـ پښتو:

دا دواړه قاموسونه د (۱۳۸٤) لمریز کال په ژمي کې هم مهاله له چاپه راوتلي. د چاپ چارې یې د آزادۍ په مطبعه کې تر سـره شـوي دي. پښـتو دري لنډ قامـوس په لیکلو کې د افغانسـتان د علومو د اکاډمۍ د پښـتو ژبې او ادبیاتو دانسټیټیوټ پوهانو اوڅېړونکو برخه اخیستې ده. د هر لغت تلفظ په فونیمیکه الفبې لیکل شوی. د خج ځایونه هم په ګوته شوي چې ویونکي ته د سم تلفظ په برخه کې لازمې اسانتیاوې برابروي. دغه قاموس د ښوونځیو زده کوونکـو او هم د پښـتو ژبې له بهرنیو مینه والو سـره د پښـتو ژبې پـه زده کړه کې پوره مرسـته کولای شي. په دغه قاموس کې (٤٥٦٦) پښتو لغتونه په دري ژبه معنا شوي او هم یې ګرامري خصوصیات ښـوول شـوي دي.فرهنګ مختصر دري ـ پښتو، په لیکلو کې د دري ژبې اوادب انسټیټیوټ غړو برخه اخستې ده. په دې قاموس کې هم هماغه لار تعقیب شوې. دري لغات یې لومړی په فونیمیکه بڼه لیکلي او بیا په پښتو معنا شوي دي.

۱۱ـ پښتو ـ پښتو تشریحي قاموس:

د دې قامـوس د لیکلـو لومړنۍ چارې اصلاً د وخت د پښـتو ټولنې د لغاتو د څانګې له خوا پیل شوې وې. په اوسنۍ بڼه د افغانستان د علومو اکاډمي له تاسیس نه وروسته، د ژبو او ادبیاتو د مرکز د ژېپوهنې څانګې دغه سلسله پسې تعقیب او تر (۱۳٦٥) لمریز کال پورې د دې قاموس څلور ټوکونه یو په بل پسې له چاپه راووښتل.

په پښتو ـ پښتو تشریحي قاموس کې لومړی هر لغت په پښتو الفبې او بیا وروسته د تلفظ

د کره توب لپاره په فونیمیکه الفبې لیکل شـوی دی. همدغسـې د کلمو د فشار ځایونه هم ښـودل شـوی. د ځینو لغاتو لپـاره مختلف لهجوي تلفظونه او مترادفـات راغلي دي او بیا ځینې لغتونو په لنډو لنډو جملو کې شرحه شوي دي. دا قاموس په پنځو ټوکونو کې ترتیب شوی دی. د ټولو ټوکونو د لغتونو شمېر یې تقریباً پنځه پنځوس زروته رسېږي. د دې قاموس ځلور ټوکونه چاپ او پنځم ټوک یې دځینو سـتونزو له امله له چاپه پاتې شـوی دی. پښتو ـ پښتو تشریحي قاموس په لیکلو کې له بېلا بېلو قاموسونو څخه استفاده شوې ده.

د متن لنډیز:

د قاموس لیکل په پښـتو سـربېره د نړۍ په ټولو ژوندیو ژبو کې تر سـره شـوي دي. قاموس د یوې ژبې د لغاتو زیرمه ده، تقریباً د هغه ژبې ټوله شـتمني پکې را ټوله شـوي وي. نو لیکل او ترتیبول یې یو ارزښمن او د قدر وړ کار دی.

قاموس لیکنه د یوې ژبې د لغوي پانګې د خوندي کېدو او له نورو ژبو څخه راغلو کلمو د تنظیم په موخه تر سـره کېږي. په پښـتو ژبه کې قاموس لیکنه لومړی له هېواده بهر پیل شـوې ده، وروسته په افغانستان اوکوزه پښـتونخوا کې ځینې قاموسونه ولیکل شول.

(ریاض المحبت، پښتوسـیند، پښتومرکې قاموس، سپېڅلې پښتو، لس زره لغات، پښـتو اردو قاموس، افغان قاموس، پښـتو قاموس، پښـتو دري لنـډ قاموس، فرهنگ مختصر دري ـ پښـتو ـ پښتو تشریحي قاموس) په پښتو کې لیکل شوي قاموسونه دي چې د پښتو ژبې او لهجو لغوي پانګه پکې خوندي ده.

فعالیتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې په وارسـره د پښـتو قاموسـونو نومونه د ټولګي په وړاندې ووایي.

۲ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشـي، د پښـتو قاموسونو ارزښت دې بیان کړي.

درې تنـه زده کوونکـي دې د ټولګي مخې ته راشـي او د لاندې محـاورې په څېر دې خبرې اترې وکړي:

لومړی زده کوونکی	دویم زده کوونکی	دریم زده کوونکی
اجازه ده کتابتون ته راشم؟	هو، راشه:	نه ، مه راځه:

اجازه ده چې کتاب له ځانه سـره یوسـم؟/ هو، کتاب له ځانه سـره یوسـه/نه، د کتاب وړلو اجازه نشته.

اجازه ده چې ټېلفون وکړم؟	هو، په ټېلفون کې خبرې وکړه.	نه، مه یې کوه
اجازه ده چې کتاب وګورم؟	هو، ویې ګوره:	نه، مه یې ګوره:

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې وټاکل شي، یو تن دې لاندې کلمې په بېلګه یې جملو کې د مفرد په بڼه وکاروي او بل تن دې د جمع په ډول:

(قلم، کتابچه، کتاب، بکس، قاموس، لیکونکی)

لومړی	دویم
ستا قلم چېرې دی؟	ستا قلمونه چېرې دي؟
ستا کتابچه کومه ده ؟	ستا کتابچې کومې دي؟

ستا کتا ب کوم دی؟ ستا کتا بونه کوم دي؟

ستا بکس چېرې دی؟ ستا بکسونه چېرې دي؟

تا پښتو قاموس کتلی دی؟ تا پښتو قاموسونه کتلي دي؟

د افغان قاموس لیکونکی څوک دی؟ د افغان قاموس لیکونکي څوک دي؟

٤ـ دوه تنــه زده کوونکــي دې د ټولګي په وړاندې لومړی خپل ځــان نورو ټولګیوالوته وروپېژني او بیا دې د پښتو قاموسونو په اړه خبرې وکړي.

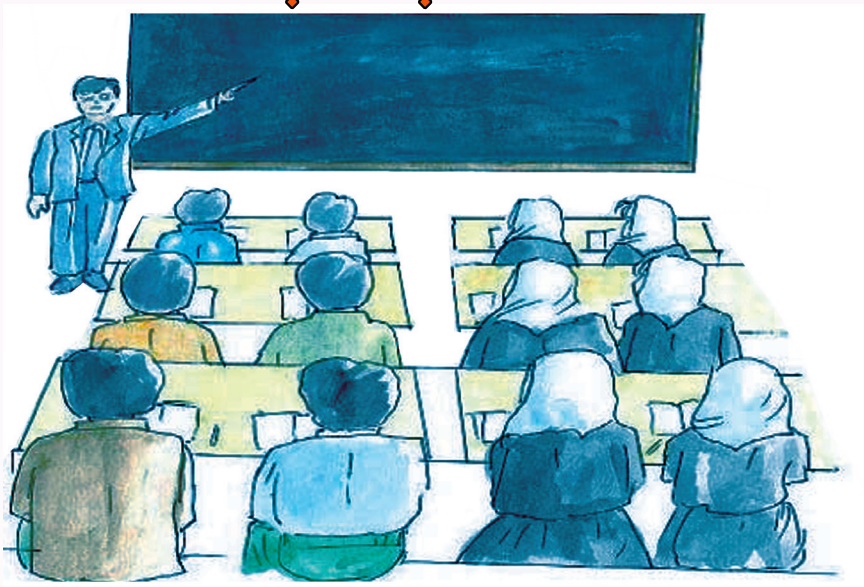
٥ـ څو تنه زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- پښتو ـ دري لنډ قاموس په کومه مطبعه کې، کله چاپ شوی؟
- افغان قاموس په څو ټوکونو کې تدوین شوی؟
- د پښتو اردو قاموس مؤلف څه نومېږي؟
- په سپېڅلې پښتو کې څو زره لغات راټول شوي دي؟
- پښتو لومړنی قاموس په کوم نامه یادېږي؟
- د دویمې ژبې په زده کړه کې قاموس څه رول لري؟

کورنی دنده

زده کوونکي دې د قاموس د ارزښت په اړه څو کرښې ولیکي او په بله ورځ دې د نورو په وړاندې ووایي.

د ژبې د زده کړې اهمیت (خبرې اترې)

په ټولنه کې د وګړو تر منځ د پوهونې او را پوهونې او د بشري پوهنو د زده کړې بنسټیزه وسیله ژبه ده. انسانان د ژوند له هماغه لومړي پیل څخه د یو بل د پوهولو لپاره ژبې ته اړ وو. هغوی اړ وو چې خپل فکر یو بل ته انتقال کړي او د بل په فکر باندې ځانونه وپوهوي، ژبه انسان ته د دې وړتیا ورکوي چې پوهه، مهارت، تجربې خوندي او په لیکنې یا ګرنې (شفاهي) توګه یې نوروته ولېږدوي. له دې امله ژبه د خپل ارزښت له مخې د انسان په ژوند کې خورا مهم رول لري. ژبه ده چې انسان له نورو حېواناتو بېلوي، غږېدا او خبرې په ژبه کېږي او ژبه هغه وخت ښه زده کېږي چې خبرې پرې وشي، ځکه چې خبرې اترې د ژبې د زده کولو اسانه او ښه لاره ده که د یو چا هر څومره ژبې زده وي په هماغه اندازه ځواکمن دی.

که ژبه نه وای څه به پېښ شوي وای؟

ژبپوهان ژبه د یو لړ وییزو او اوریزو آوازونو مجموعه بولي چې د یوې ټولنې وګړي یې یوله بله د پوهولو لپاره پر ژبه راوړي او یو بل ته یې اوروي. په دې توګه ژبه د انسانانو تر منځ د پوهولو راپوهولو یوه وسیله ګرځي. د هغو کلمو او خبرو ټولګي ته ژبه ویل کېږي چې یو څوک یې بل چا ته د خپل فکر د بیان لپاره کاروي. وینا او خبرې کول د افکارو د څرګندولو ډېره ښه وسیله ده. ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده چې د هغې په وسیله د ټولنې تر منځ یو ډول اجتماعي مناسبات منځ ته راځي. ژبه د آوازونو د یو سیستما تیک نظام په توګه د ښودلو او زده کولو وړ ده، ځانته ټاکلي قواعد لري له ټولنې څخه زده کېږي، د ټولنې محصول ده او موجودیت یې له ټولنې څخه دباندې نشي تصور کېدای. ژبه د انساني ټولنې په چاپېریال کې د حقایقو د څرګندولو اود افکارو د تبادلې وسیله ده. یو مشهور متل دی چې وایي: ((خپله ژبه هم کلا (قلعه) ده هم بلا) یعنې که دې ښه وکاروله اوښې نرمې نېکې خبرې دې وکړې نو ستا لپاره امن ګرځي او که دې تړې ناوړه استفاده وکړه نو بیا ورته همدغه خپله ژبه بلا او اپت ګرځي.

د ژبې د سمې کارونې په اړه لاندې کېسه ولولئ او تړې پند واخلئ:

یووخت یو پاچا خپل اشپز ته وویل چې بېګاه ته ښه خوندور خواړه پاخه کړه. اشپز ښارته لاړ او د پسه ژبه یې رانیوله او پاچا ته یې پخه کړه. بېګا ته پاچا وخوړه او ډېره مزه یې ورکړه. بلې شپې ته پاچا خپل اشپز ته وویل چې بېګا ته خراب خواړه پاخه کړه. اشپز بیا د پسه ژبه پخه کړه. کله چې پاچا ډوډۍ وخوړه، له اشپز څخه یې وپوښتل: پرون مې درته وویل چې ښه خواړه پاخه کړه، نو تا راته ژبه پخه کړه او چې نن مې درته وویل: خراب خواړه پاخه کړه. بیا دې هم ژبه پخه کړه، د دې راز په څه کې وو؟ اشپز وویل: ((همدا ژبه ده چې ښې خبرې پرې وکړې او په خوږو خبرو او ښه ډول یې استعمال کړې، نو ژبه خوږه ده او که په بدو خبرو یې استعمال کړې نو بده ده))

د متن لنډیز:

ژبه دانساني ټولنې په چاپېریال کې د حقایقو د څرګندولو، د افکارو د تبادلې او د بشري پوهنو د زده کړې بنسټیزه وسیله ده. ژبه ده چې انسان پرې خپل فکر او نظر بیانوي، خپل مطلب او غوښتنې یو بل ته وایې او همداشان د نورو په غوښتنو پوهېږي.

پوهونه او پوهېدنه په ببلا ببلو کړنلارو سره سرته رسېږي. د دې لپاره چې په سمه او ښه توګه د دوو یا ډېرو کسانو ترمنځ مفاهمه صورت ونیسي نو د ژبې څخه باید په ښه ډول کار واخیستل شي او په داسې ډول ژبه وکاروي چې ټول ترې خوښ او خوشحاله وي. د ژبې بنسټیز ارزښت همدا دی، څه چې په زړه او ذهن کې وي په درست ډول بیان کړای شي.

لومړی محاوره:

سپوږمی: پرښتې خوږې ستړې مه شې.

پرښته: السلام علیکم، سپوږمی جانې! ته ستړې مه شې.

سپوږمی: چېرته روانه یې؟

پرښته: د ژبې د زده کړې مرکز ته ځم.

سپوږمی: خیر خو به وي!د ژبې د زده کړې په مرکز کې څه کوې؟

پرښته: هلته مې د پښتو ژبې د زده کړې کورس نیولی دی.

سپوږمی: ولې ته په پښتو ژبه نه پوهېږې؟

پرښته: په ژبه خو پوهېږم، مګر خبرې پرې نشم کولای.

سپوږمی: په ښوونځي کې تاسوته په کومه ژبه تدریس کېږي؟

پرښته: مور ته تدریس په مورنۍ ژبه کېږي، پښتو مضمون هم وایو.

سپوږمی: بیا نو د پښتو ژبې د زده کړې اړتیا څه ده؟

پرښته: پښتو لکه د دري په څېر زمور ژبه ده، باید په پښتو ژبه لیکل، خبرې کول اولوستل وکړای شم.

سپوږمی: پرښتې خوږې، زمور په ټولګي کې تدریس هم زمور په مورنۍ ژبه (پښتو)

دی، خو دري مضمون هم وایو.

پرښته: سپوږمۍ خوري: ستا خو مورنۍ ژبه پښتو ده، په دري ژبه خبرې کولای شې؟

سپوږمۍ: په دري ژبه لیکل او لوستل مې زده دي او تر خپلې اندازې مشکل هم پرې حلولی شم.

پرښته: ته نېکمرغه یې، د چا چې هر څومره زیاتې ژبې زده وي هماغومره ځواکمن وي.

سپوږمۍ:په ږښتیا چې ژبه د اړتیا په اساس را منځته شوې او د اړتیا په صورت کې زده کېږي، خو ارزښت یې په دې کې دی چې سړی پرې لیکل، لوستل او غږېدل وکړای شي.

دویمه محاوره:

سپلاب: السلام علیکم، هارونه وروره سترې مه شې، څنګه یې؟

هارون: وعلیکم السلام، سپلاب جانه، د خدای ﷻ فضل دی ښه یم.

سپلاب: ته اوس په څوم ټولګي کې یې او په کوم ښوونځي کې زده کړه کوې؟

هارون: زه په یوولسم ټولګي کې یم او د عبدالهادي داوي د ښوونځي زده کوونکی یم، ستا د زده کړې حال څنګه دی؟

سپلاب: ګرانه ملګریه، د کورنیوستونزو له امله یو کال له ښوونځي څخه پاتې شوم، اوس په لسم ټولګي کې یم او د محمود طرزي د لېسې زده کوونکی یم.

هارون: سپلاب جانه، د ژبو په زده کړه کې څنګه یې؟

سپلاب: پښتو او دري خومې خپلې ژبې دي، لیکل، لوستل او خبرې کول پرې کولای شم، غواړم چې انګلیسي ژبه هم زده کړم. په دې اړوند ستا حال څنګه دی؟

هارون: دري خو مې مورنۍ ژبه ده، په پښتو ژبه هم تر اندازې پوهېږم، د انګلیسي ژبې کورسونه مې هم لوستي دي.

سپلاب: پوهان وایي: د چا چې هر څومره ژبې زده وي، په هماغه اندازه ځواکمن دی؛ یعنې د چا چې یوه ژبه زده وي یو سړی دی، که دوه یې زده وي دوه، په همدې ډول زیات.

هارون:وروره! د ژبې په ارزښت به هاله پوه شې چې کوم بهرني هېواد ته سفر وکړې.

سپلاب: هارون جانه! تاسو کله باندني هېواد ته سفر کړی دی؟
هارون: هو کې! زه تېر کال هندوستان ته تللی وم.
سپلاب: د هغه هېواد خلکو په کومه ژبه خبرې کولې؟
هارون: د هغه هېواد ژبې ګڼې وې، خلکو يې ګڼې ژبې زده وې، د چا سره به چې مخامخ شوې په انګليسي ژبه به درسره ګړېده.
سپلاب: زه په انګليسي څه نا څه پوهېدم، له همدې امله د ژبې د زده کړې په ارزښت پوه شوم.

دربېمه محاوره:

- ستا نوم څه دی؟
- زما نوم نجيب الله دی، تاسو که خپل ځان را وپېژنئ؟
- زما نوم خپېر دی او د ننګرهار ولايت اوسېدونکی يم.

خپېر: نجيب الله جانه، تاسو د کوم ځای ياست؟
نجيب: زه د بدخشان ولايت اوسېدونکی يم.
خپېر: دلته دې څنګه را پېښه وکړه؟
نجيب: کانکور آزمويښه کې د ننګرهار پوهنتون کرنې پوهنځي ته بريالی شوی يم.
خپېر: نجيب جانه، دا خو ډېره ښه ده، تاسوته د بريالیتوب مبارکي وايم. زه هم د کرنې په پوهنځي کې محصل يم.
نجيب: زه ډېر خوشحاله يم چې د خپلې خوښې پوهنځي ته بريالی شوم.
خپېر: وروره، دلته خو استادان په پښتو ژبه تدريس کوي او ټول لکچر نوټونه هم پښتو دي.
نجيب: همدا خو زما يوازينۍ هيله وه چې پښتو ژبه زده کړم.
خپېر: تاسو به له ستونزو سره مخامخ نشئ؟
نجيب: هېڅکله هم نه، ژبه د اړتيا په اساس زده کېږي، دا به ډېره ښه شي چې هم پښتو ژبه زده کړم او هم خپل لوړ تحصيل تر سره کړم.
خپېر: تاسو خو په ښوونځي کې هم پښتو ژبه ويلې ده؟

نجیب: پښتو مضمون تر دولسم ټولګي پورې راته تدریس شوی، مګر هغه مهال زه د ژبې په ارزښت نه پوهېدم.

خبیر: اوس څنګه دې تشې ته متوجه شوې؟

نجیب: دا د یو افغان لپاره په ځانګړې ډول چې لوړ تحصیلات ولري، ډېر لوی کمی دی چې د خپل هېواد په ملي او رسمي ژبو پوه نه شي.

فعالیتونه

۱ــ درې تنه زده کوونکي دې د ژبې د ارزښت په اړه خپل نظر ووایي.

۲ــ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې پاملرنه وکړي.

۳ــ څلورتنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او د ژبې په اړه د لوستل شوې کیسې په هکله دې خبرې وکړي.

٤ــ زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د ژبې د ارزښت په اړه خپل نظریات په یوه پاڼه کې ولیکي او بیا دې د هرې ډلې استازی د خپلې ډلې نظریات نورو ټولګیوالوته ووایي.

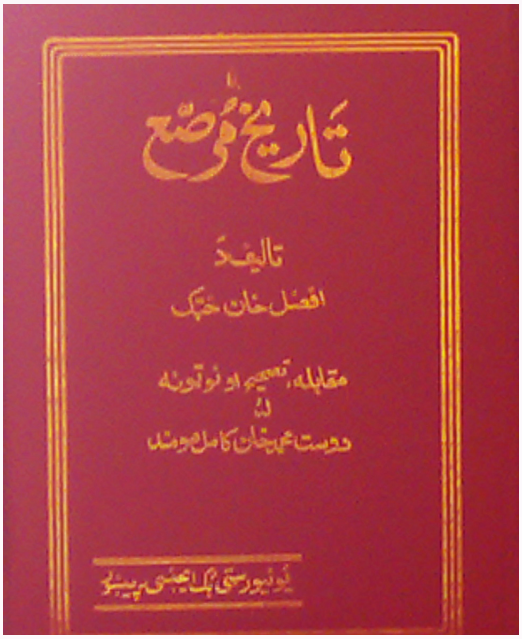
۵ــ څو زده کوونکي دې په وار د ټولګي په وړاندې خپل ځانونه په بشپړ ډول نوروته وروپېژني، بېلګه: زما نوم اجمل دی. د احمدشاه زوی او د ایمل لمسي یم. په غور کې زېږېدلی او اوس په کابل کې اوسېږم. لومړنۍ او ثانوي زده کړې مې د غور په یوې لېسې کې سرته رسولي او اوس د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي محصل یم... .

٦ــ دوه تنه زده کوونکي دې د لوست لنډ مفهوم ووایي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د ژبې د ارزښت په اړه لس کرښې مقاله ولیکي او د بلې ورځې پښتو مضمون ساعت کې دې ووایي.

سکندر خان ختک

د پښتو ژبې په ادبي تاريخ کې نومیالي ليکوال او شاعران تېر شوي دي چې په خپلو تلپاتې ادبي آثارو يې پښتو ژبې او ادب ته بډاينه وربښلې ده.

خوشحال خان خټک او د هغه کورنۍ پښتو ژبې او ادب ته د ستاينې وړ خدمتونه کړي دي. دوی د منظومو او منثوروآثارو په ليکلو او ژباړې سره د پښتو ژبې ادبي او فرهنګي پانګه ډېره بډايه او شتمنه کړه. په کورنۍ کې يې ډېر شاعران او ليکوال وروزل شول چې د شعرونو منظم ديوانونه يې په پښتو ادب کې د ياد وړځای لري.

د خوشحال د کورنۍ يو ياد او د شعري ديوان لرونکی شاعر سکندر خان خټک دی چې په دې لوست کې يې درپېژنو:

ـ يو ليکوال او شاعر ژبې ته څه خدمت کولای شي؟

سکندرخان خټک د پښتو ژبې د ستر لیکوال خوشحال خان خټک زوی دی. ده هم د خپل پلار د ادبي ښوونځي قدرداني او پیروي کړې ده . د زوکړې کال یې څرګند نه دی، خو په آثارو کې یې دځینو یادونو څخه دا جوتېږي چې دی به په (۱۰٦۸هـ.ق.) کال کې زېږېدلی وي او تر (۱۱۱٦هـ.ق.) کال پورې یې ژوند یقیني دی، ځکه په همدې کال کې د ده دوه زامن (منګل ـ انور) مړه شوي دي. سکندرخان د خپلو زامنو په مړینه غم او ویر کې ویرجن او غمجن شعرونه ویلي دي چې بېلګې یې په شعري دیوان کې موجودې دي. د سکندرخان خټک د لاس ته راغلو اثارو له مطالعې را جوتېږي چې سکندرخان عالم او پوه سړی و. په پښتو سربېره په پارسي، عربي او نورو ژبو ښه پوهېده. سکندر خان د خپلې کورنۍ له علمي، ادبي او فرهنګي چاپېریال څخه ښه استفاده کړې ده او د خپلې کورنۍ د سرداری په سیاستونو کې شامل و. ده ښه شعري استعداد درلوده چې د هغه په مرسته یې ډېر اوچت او د هنر په ګانه سمبال شعرونه ویلي دي. موږ ته یې دا لاندې اثار معلوم دي:

د اشعارو دیوان، د لیلٰی او مجنون مثنوي، شمایلنامه، پندنامه، یوسف او زلیخا. هاغه جارج راورټي لیکلي دي چې سکندرخان خټک د مهر و مشتري کیسه هم نظم کړې ده، خو د سکندرخان دغه منظومه کیسه تر اوسه نه ده لیدل شوې. د سکندرخان خټک سبک ډېر ساده، روان او کلام یې خوږ او زړه راښکونکی دی. د پت او عزت ژوند ته ترهر څه زیات قدر او ارزښت ورکوي او عزت یولوی دولت بولي:

چې چېرته مې عزت دی هم هغه زما دولت دی
بې عزته روټی نه خورم دا مې خوی دا مې عادت دی
یو کاشوک او ګره بهتره له غه آش چې په منت دی

سکندرخان خټک په یوه بولله کې د خپلې کورنۍ او خپل پلار ستاینه په حقیقي رنګ کې کړې ده، څو بیتونه یې د کلام د نمونې په توګه راوړو:

ورکـــــړه، تـــوره مـــو ځـایـي ده قـــديـــمـــي لـــــرو دا کـــار
دا يـــو ځـــو هـــنـــره راوړل و اولاد تـــه د مـــونـــږ پـــلار
اول خـــط دوم ســـــواد دی درېـــم ښـکـار دی بـل اشـعـار
سـيـال مـو نـشـتـه پـه افـغـان کې لـــه خـــټـک تـــر کـنـدهـار
د خـپـل پـلار صـفـت بـه ځـه کـړم بـويـه نـــور يـــې کـــار شـعـار
کـــه جـوســـه يـــې د ســـړي ده زور يـــې زيـــات و تـرحـصـار
چـي بـه دی پـه مـيـدان پـښـې شو اول ده کـــــاوه گـــــوزار
بـــې گـنـــاهـــه پـــــه نـــا حـقـه يـــو مـــيـــړی نـــه و ازار
درسـتـه ورځ بـه يـې پـه ښـکـار وه پـــه شـپـه بـــازعـــونـــدې بـيـدار

د متن لنډيز:

په پښتو ادب کې يوولسمه او دولسمه هجري پېړۍ ځانګړی ځای لري. د همدې پېړيو په بهير کې خوشحال خان خټک او د هغه کورنۍ پښتو ژبې او ادب ته د ستاينې وړ خدمتونه کړي او د ارزښتناکو ادبي او فرهنګي اثارو په پنځونه يې پښتو ژبه او ادب بډای کړی دی.

دخوشحال خان په زامنو کې سکندر خان خټک يو غښتلی او منلی شاعر ګڼل کېږي. په ليکنه او اشعارو کې يې د خپل پلار پيروي کړې ده. د اثارو له مطالعې څخه يې دا جوتېږي چې دی يو عالم او پوه سړی و. په پارسي، عربي او نورو ژبو هم پوهېده. د سرداری په سياستونو کې شامل او د خپل پلار سخت ملګری و. د زوکړې دقيقه نېټه يې معلومه نه ده، خو ژوند يې تر (۱۱۶۸) هجري قمري کال پورې يقيني دی.

د اشعارو ديوان، د ليلۍ او مجنون مثنوي، شمايلنامه، پندنامه، يوسف او زليخا يې معلوم اثار دي.

۱ـ بولـله:

بولـله د قصيدې پښتو نومونه ده، د قصيدې لغوی معنا قصد او اراده ده. په ادبي اصطلاح قصيده هغه شعري ډول دی چې تر يوې مطلع لاندې ويل کېږي. اوږده او ډول ډول مضامين پکې راوړل کېږي. د بيتونو شمېر يې له شلو څخه نيولی بيا تر دووسوو پورې رسېږي.

۲ـ مثنوي:

د مشترکو نظمونو يو ډول دی چې د هر بيت دواړه مسرې يې يو ډول قافيه ولري. يعنې هر بيت يې په جدا قافيه سره ويل شوی وي. اوږده، اوږده مطالب، تاريخي، رزمي، اخلاقي، عرفاني او داسې نور موضوعات پکې ډېر ښه بيانيدای شي.

۳ـ هانري جارج راورټي:

د پيټر راورټي زوی په (۱۸۲۵) ميلادي کال د انګلستان د فل مت په ښارګوټي کې زېږېدلی. راورټي عالي تحصيلات نه و کړي، خو د ډېر اوچت ذاتي علمي استعداد او ذکاوت خاوند و. هندي، فارسي، پښتو، ګجراتي او مرهټي ژبې زده وې. د پښتو ژبې د مطالعې په برخه کې د راورټي ډېر لوی کار د پښتو ژبې د يوه لوی ګرامر ليکل و چې لومړی چاپ يې په ۱۸۵۵م. کې خپور شو. دوه نور مهم اثار يې چې پښتو انګريزي قاموس او بل يې د ګلشن روه په نامه د پښتو نثر او نظم يوه مجموعه وه چې په ۱۸۶۰م. کال کې چاپ شول.

فعالیتونه

۱ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره متن په لوړ آواز ولولي.

۲ـ دوه، دوه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي، لومړی دې خپل ځان ټولګیوالوته وروپېژني او بیا دې هر جوړه زده کوونکي د پوښتنو او ځوابونو په ډول د اړوندې موضوع په باب خبرې اترې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په وار سره د متن نوي لغات معنا او د تختې پر مخ دې په مناسبو جملوکې وکاروي.

٤ـ دوه تنه زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي، د خوشحال خان خټک او د هغه کورنۍ د ادبي خدمتونو په اړه دې د سوال او ځواب په بڼه خبرې اترې وکړي، ببلګه:

د خوشحال خان خټک ادبي نهضت په کومې پېړۍ پورې اړه لري؟

دا دوره ولې زیات ارزښت لري؟

د خوشحال خان خټک په زامنو کې د سکندرخان خټک دریځ څه و؟

تاسو د خوشحال د کورنۍ نور شاعران پېژنئ؟

۵ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنوته ځوابونه ووایي:

- سکندرخان په کومو ژبو پوهېده؟
- د سکندرخان د درې اثارو نومونه واخلئ؟
- راورتې پخپله لیکنه او شاعري کې د چا سبک پاللی دی؟
- راورتې د سکندر خان د اثارو په اړه څه ویلي دي؟

٦ـ دوه تنه زده کوونکي دې د لوست لنډیز نورو ټولګیوالو ته ووایي.

زده کوونکي دې په کور کې د سکندرخان خټک شعر چې د خپلې کورنۍ په ستاینه کې ویلی دی، ولولي او لنډ مفهوم دې په خپلو کتابچو کې ولیکي او په بله ورځ دې ټولګیوالو ته ووایي.

لاندې متن ولولئ، خوند ترې واخلئ:

ناکامي

د ژوندانه د ناکامیو څخه مه مایوس کېږه!

هغه ژوند کامیاب ژوند نه دی چې تل کامراني لري. هغه خوشحالي سړی نه خوشحالوي چې د درد او خوږ په بیه نه وي اخیستل شوې! د ورځې رڼایي د شپې له تیارې څخه ده! د لیدو خوند د بېلتانه په غم کې او د ژوندانه فتحه د ژوند په ماتې کې ده.

هغه چې له خدایه ابدي راحت غواړي، هغه د یو داسې جنت ارزو لري چې هلته د لیدو لپاره سترګو پرانیستو او د خوږلو لپاره خولې بېرته کولو او د اورېدو لپاره غوږ ایښودو ته اړه نه وي!

ترڅو چې ژوند دی، نو په دې کې برکت له حرکت څخه دی! ځکه: کامل سکون کټ مټ مرګ دی!

هغه چې وایي په دې دنیا کې بدي ولې شته، کمی ولې، او بندیزونه ولې؟ نو دی په حقیقت کې د نیکۍ د پرېمانۍ او ازادۍ قدر نه پېژندني او ددې مرغلرو پوره قیمت اداکول نه غواړي!

هرڅومره چې یوه خوشحالي شانداره وي هغومره هغه لیارې هم سختې وي چې د هغې د حصول لپاره لنډېږي.

د ژوند ناکامي په حقیقت کې هغه کسان غواړي چې د کامیابۍ وړ وي.

(اروابناد خادم)

سوله

ژوند، کار، سوله درې سره تړلي مفهومونه دي. د ژوند لپاره کار اړين دی، که کار نه وي. د ژوند بهير ټکنی کېږي، د دواړو لپاره سوله او امن اړين توکي دي. که سوله نه وي د کار کولو زمينه نه برابرېږي، نو ژوند تريخ تېرېږي. دا به ومنو چې سوله د ژوند نوم او ژوند د سولې نوم دی. انسان هغه مهال د هو سايي او سولې په ارزښت پوهېږي چې په کړاو اخته او د جګړې ناخوالې وګوري.

سوله د ژوند لپاره څه ارزښت لري؟

سوله د انساني ژوند بنسټ جوړوي. د ټولنيزې پرمختيا، سوکالۍ، خوښۍ او نېکمرغۍ لپاره سوله او امن اړين توکي دي. چېرته چې سوله وي، هلته نېکمرغي، سوکالي او خوشحالي وي. ماشومان او تنکي ځوانان له وېرې او ډار پرته ښوونځيو ته ځي اوزده کړه کوي. لويان ښځينه او نارينه هر څوک په خپلو دندو او کارونو لګيا وي، خپل بدني او فکري ځواک د خپل هېواد د نېکمرغۍ، ابادۍ او ودانۍ په لاره کې کاروي. چېرته چې سوله او امن نه وي، هلته بشري ژوند له ستر ګواښ سره مخامخ وي. وګړي يې بدمرغه، پرېشانه او نا ارامه ژوند لري. کلي، ښارونه يې وران او د ښوونځيو دروازې يې ترلې وي.

د سولې په نشتوالي کې په ټوله سيمه کې ناپوهي او بې سوادي خپلې وزرې غوړوي. د وګړو تر منځ د خوښۍ او خندا پر ځای کرکه او نفرت ځای نيسي.

که په يوه سيمه يا يو هېواد کې د جګړې اور بل او نا امني رامنځته شي، نوله تاو يې ګاونډۍ سيمې هم خوندي نه پاتې کېږي. سوله له دوو تنو څخه نېولې، بيا د کورنۍ د غړو، قومونو او ولسونو او په پای کې د يو هېواد دننه د استوګنو خلکو تر منځ د هغوی په ورځني ژوند اغېز کوي. که دوه تنه په خپل منځ کې پر يوه شي خوابدي شي، نو اړيکې يې شلېږي، که په يوې کورنۍ کې د کورنۍ د غړو ترمنځ تاوتريخوالی راشي ژوند يې تريخېږي. که يو ولس په خپل منځ کې يو تر بله په جګړو بوخت وي يا پر يوه خپلواک هېواد باندې پردي بريد او يرغل وکړي، نو عادي او ورځنۍ اړيکې يې شلېږي او ژوند يې له ستونزو سره مخامخ کېږي. وګورئ په جګړه کې ښکېلېدل اوله سولې لاس په سر کېدل انسان له خومره ستر کړاو سره مخامخ کوي. داسې کوم کار او مشکل دی چې په خبرو حل نشي؟ دا هاله کېدونکي دي چې د خبرو د اوږدو لپاره غوږونه کاڼه نشي او ناپوهي بر لاسې نه وي، ځاني ګټې پر ملي ګټو درنې ونه ګڼو. که د ځان ترځنګ نور هم ومنل شي، زغم او ځان تېرېدنې ته د يو بنيادي اصل په سترګه وکتل شي، نو بيا داسې کومه ربړه نه پاتې کېږي چې حل او هواره نشي.

په پای کې ویلی شو چې د جګړې څېره د انسانانو په وینو لړلې او له بد مرغیو او ورانیو سره مل وي. خلک تر ې تښتي او کرکه ورڅخه کوي، خو د سولې څېره چې ټولنه د خوښۍ او نېکمرغۍ په لور بیایي، خلک ورته غېږه پرانیزي.

په لاندې شعر کې د سولې ارزښت په ښه ډول انځور شوی، هغه ولولئ او خوند تر ې واخلئ:

هغه ورځ به بختوره وي هر ګوره
چې د سپینو زړونه تور نه وي له توره
کرکه نه وي یوله بله محبت وي
ورور ولي سوله صفا وي ښه نیت وي
مرور خلک یو بل سره پخلا شي
نه چې غوښه او چاړه هغه اوداشي
بشري دوستي قایمه په جهان وي
خوښ په سوله هم کافر هم مسلمان وي
نژادي توپیر هېڅ نه وي په دنیا کې
نه په شرق او نه په غرب نه امریکا کې
استقلال منلی حق د هر ملت وي
خو قایم په ملتو کې اخوت وي
دا څو رنګه ساز اواز د هېوادونو
شي یوه ار کسترا د ولسونو
د ګډ ژوند اصل و اساس اصلي منظور وي
جهاني عدل و انصاف صحیح دستور وي
هر ملت په هر نظر کې وي ښاغلی
که په هر رنګ وایین کې وي راغلی

سړ يتوب وي محترم په هر لباس کې
په زري جامو کې وي که په کرباس کې
داسې وساتي هر څوک خپل مسلکونه
چې ونه کړي يوله بل سره جنګونه
ټول جهان د دوستۍ کور وي سر ترسره
د جنګ وبره شي له زړو نو نه بهره
زور ترلی وي د سولې په قانون
مهار شوي مست او ښان وي د جنون
تويول د وينو شرم او پېغور وي
شرمنده ذليل سر ټيټی ظلم زور وي
جګ شي هر چېرته د سولې بېرغونه
شي په سمه لار روان سياستونه
د انسان زړګی له جنګ او جګړې تور شي
توره ماته شي او جوړ ورنه څه نور شي
خوله نه وي علامه د خجالت
په خدمت خولې کېدل وي شرافت
يوله بله محبت مهرباني وي
د (الفت) هيله او فکر جهاني وي
زه له تاځنې ځارېږم ته له ما نه
که جدا هم وي زما آيين له تانه

(ګل پاچا الفت)

د متن لنډيز:

سوله او امن د بشري ژوند د سوکالۍ او ټولنيزې پر مختيا لپاره اړين دي. سوله انساني اړتيا ده، سوله ژوند ته وايي په يوه ټولنه هېواد او نړۍ کې که سوله نه وي، بشري ژوند به له ستر ګواښ سره مخامخ وي او اغېزې به يې په ټولو ملکونو پرېوتی وي. د وګړو ژوند به تريخ وي. جګړه د شخړو او لانجو د حل لاره نه ده، بلکې شخړې او لانجې د خبرو له لارې هوارېږي، تا و تريخوالی د خبرو او تفاهم له لارې لرې کېږي.

هوښياران هغه دي چې خپلو اولادونو او ماشومانو ته خوږ او نېک ميراث پرېږدي، خپلو ځانونو او خپلو هېوادوالو ته د يو هوسا او سوکاله ژوند په لټه کې وي، خپل هېواد د سيمې او نړۍ د هېوادونو په ليکه کې ودروي. دا ټول هغه مهال شونې دي چې خپلمنځي دښمنۍ او تربګنۍ شاته پرېښودل شي، ټولنيزې ګټې پر شخصي ګټو غوره وګڼل شي او پخپل منځ کې يو د بل د منلو زغم موجود وي. د پښتو ژبې نومیالي شاعر ګل پاچا الفت پخپل پورتني شعر کې د سولې د نړۍ په زړه پورې انځور وړاندې کړی دی. شاعر د داسې چاپېريال هيله من دی چې په ټوله نړۍ کې سوله وروروولي وي، خلک، ولسونه پخپل هېواد او نړۍ کې سره پخلاوي، د جنګ جګړې وېره له زړونو وتلې وي، له وينې تويولو څخه کرکه او سوله ييز ژوند ته لېوالتيا وي.

د شاعر پېژند ګلوي:

ګل پاچا الفت د مير سيد پاچا زوی، په ۱۲۸۸هجري کال کې د لغمان ولايت په عزيز خان کځ کې زېږېدلی دی.

الفت د پښتو ادب ځلانده ستوری، پياوړی ليکوال، شاعر او کره کتونکی و. د الفت چاپ اثار له شلوځخه زيات او په سلګونو مقالې يې په مطبوعاتو کې خپرې شوي دي. د اثارو له جملې څخه يې:

څه ليکل يا ليک پوهه، ادبي بحثونه، غوره اشعار، غوره نثرونه، د زړه وينا، لوړ خيالونه او ژور فکرونه، ډېر زيات لوستونکي لري. ارواښاد الفت په ۱۳۵۶ لمريزکال دلينديز په (۲۶) مه نېټه له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړې.

فعاليتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره شعري متن د ټولګي په وړاندې په لوړ او از ولولې.

۲ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځير شي.

۳ـ څو تنه زده کونکي دې په وار سره د تختې پر مخ له متن څخه يو يو بيت وليکي، بل زده کوونکی دې پخپله خوښه د هما غه ليکل شوي بيت معنا او مفهوم ووايي.

٤ـ څلور تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او دوه دوه دقيقې دې د سولې په اړه خبرې وکړي.

۵ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، يوه ډله دې په منظوم متن کې د تشبيه ارکان په نښه کړي او بله ډله دې پکې د تشبيه ډولونه، بيا دې د هرې ډلې مشر هغه د ټولګي په وړاندې بيان کړي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايې:

- سوله څنګه ټينګېږي؟
- سوله څه ګټې لري؟
- د جګړې زيانونه څه شی دي؟
- په لوستل شوي شعر کې د شاعر هيله څه وه؟

۷ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په داسې ډول چې یو د سولې په نوم او بل د جګړې په نوم پخپل منځ کې خبرې وکړې او ځوابونه دې واوروي. بېلګه

سوله: زما نوم سوله دی، د خوښۍ او نېکمرغۍ له سیمې راغلې یم.

جګړه: زه جګړه یم، له هغې سیمې راغلې یم چې ستا پل هلته رسیدلی نه دی.

سوله: دا کوم ځای او کومه سیمه ده؟

جګړه: دا د بد مرغیو، پرېشانیو، ورانیو، ناروغتیا او بېوزلۍ سیمه ده.

سوله: ته زما ضد یې، خلکو ته بد مرغي او پرېشاني ورکوې.

ښارونه ورانوې،

ښوونځي سوځوې،

له خلکو نه ژوند اخلې،

بېوزلي راولې، ناروغي راولې.

خو زه به ستا دا ټولې هیلې په اوبو لاهو کړم، پرې به نږدم چې دلته نورې ستا منګولې ښخې شي. زه به خلکو ته ارامه ژوند ورکړم، ښوونځي به ورته جوړ کړم، زده کوونکي به په ارامه فضا کې زده کړه وکړي، خلک به ستا (جګړې) کرغېړنه څېره وپېژني، ستا ټغر به د تل لپاره له دې سیمې څخه ټول کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د سولې تر سرلیک لاندې لس کرښې مقاله ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په درسي ساعت کې دې ولولي.

جګړه د هر ولس تدریجي ځان وژنه ده.

لاندې کیسه ولولئ او پرمفهوم یې ځانونه پوه کړئ:

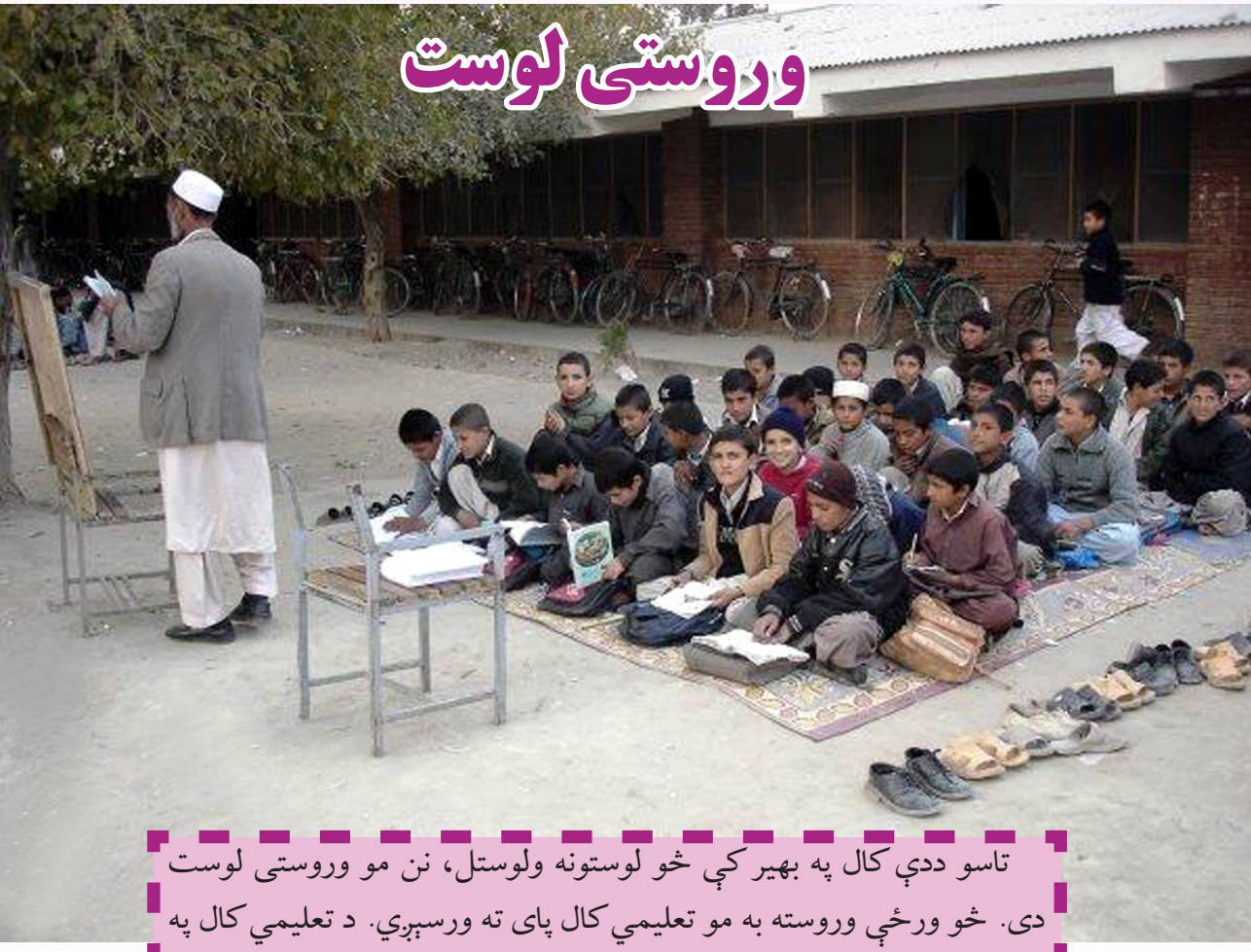
وایي، یوه ورځ د کوترو یوه ډله (سېل) راغله او په یوې کروندې کې کښېناسته. هلته د غنمو دانې پرتې وې. یوې کوترې ولېدلې، وروالوته، دانو ته کښېناسته او په ټولولو یې پیل وکړ. نورې کوترې هم ورپسې ورغلې او په دانو ټولولو لګیا شوې. کله چې په دانو مړې شوې، د الوتلو تکل یې وکړ. څو کوترې په دام کې ننښتې وې، وانه الوتلای شوې. هرې یوې ټوپونه وهل چې ځان خلاص کړي، خو څه یې لاس ته رانغلل.

په دوی کې یوه هوښیاره کوتره وه، ویې ویل: ((هغه وخت چې موږ دا خوندورې دانې لېدلې وې، باید فکر مو کړی وای چې دا دانې چا او د څه لپاره اچولې دي. که مو فکر کړی وای په دې کړاو به اخته شوي نه وو. اوس هم باید یو فکر وکړو، کېدای شي ځانونه خلاص کړو. لږه دمه وکړئ، کله چې ما وویل نو ټولې په یو دم له ځایه پورته شئ.))

ښکاري چې لږ څه وړاندې ناست و، ویې لیدل چې کوترې په دام کې ننښتې دي، ورمنډه یې کړه. په دې وخت کې هغې هوښیارې کوترې د پورته کېدو امر وکړ. ټولې یو دم له ځمکې پورته شوې. دام یې له ځان سره په هوا کړ او لاړې.

ښکاري چې دا حال ولید د کوترو په لور یې ورمنډه کړه. لږه شېبه وروسته یې کوترې له سترګو پنا شوې. د ښکاري تمه پرې شوه او سترې ستومانه راستون شو.

وروستی لوست

تاسو ددې کال په بهیر کې څو لوستونه ولوستل، نن مو وروستی لوست دی. څو ورځې وروسته به مو تعلیمي کال پای ته ورسېږي. د تعلیمي کال په بهیر کې مو ډېر نوي څه زده کړل. اوس کولای شئ په پښتو ژبه خبرې وکړئ، کتابونه ولولئ، لیکل پرې وکړئ که همداسې دوام ورکړئ، په پای کې به د خپلې مورنۍ ژبې ترڅنګ د یوې بلې ژبې، پښتو ښه ویونکي او لوستونکي هم واوسئ.

ـ له مورنۍ ژبې پرته د بلې ژبې زده کړه څه ګټه لري؟

نن تاسو د یوولسم ټولګي د پښتو ژبې وروستی لوست لولئ. فکر وکړئ کله چې تاسو دا ټولګی نوی پیل کړ، په پښتو ژبه مو ماتې ګوډې خبرې کولې. اوس وګورئ په پښتو ژبه ښې، روانې او سمې خبرې کولای شئ. د نورو په خبرو پوهیږئ. نورو ته خپل ځان په سمه توګه ورپېژندلای شئ. د یو شمېر ټاکلو موضوعاتو په اړه خبرې کولای شئ، آن کولای شئ چې په یوه غونډه کې په پښتو ژبه خپله بیانیه او وینا وړاندې کړئ.

ګرانو زده کوونکو!

تاسو د یوولسم ټولګي د پښتو ژبې په مضمون کې یوازې په پښتو ژبه ګړېدل زده نه کړل، بلکې د پښتو ژبې او ادب (پښتو لرغوني ادب، کلاسیک ادب، معاصرادب، نثر ـ نظم) اړوند مو ډېر معلومات ترلاسه کړل. دا ټول ستاسو د یوکال د زیار او زحمت پایله ده.

تاسو په هر مضمون کې همداسې نوي شیان زده کړي دي. فکر وکړئ که یوکال نور په دولسم ټولګي کې او همداسې په پوهنتون کې هر کال نوي شیان او معلومات ترلاسه کړئ، نو په پای کې به مو څومره نوي شیان زده کړي وي. څومره به ښه وي چې له خپلو زده کړو څخه د خپلې اسلامي ټولنې په رغنده جوړښت، سوکالۍ، ارامۍ اونېکمرغۍ کې کار واخلئ.

وروستي لوست سره یو ځای د استاد ګل پاچا الفت د (دعا) تر سرلیک لاندې نثر هم ولولئ:

دعا

د ټول جهان واکداره! ته هر څه لرې او هر څه کولی شې د هر چا امید تا ته کېږي او هر څوک هر څه له تا غواړي. ستا خزانې او کارخانې ډکې دي، ستا په باغونو کې د شودو، شرابو او عسلو ویالې بهېږي.

ستا بخششونه او انعامونه بې پایانه دي، ستا د رحمت نور په ځمکو او اسمانو کې نه ځایېږي. فقیران او مسکینان درنه اشتها او د هضمولو قوت غواړي.

څوک درنه په زاریو او دعاګانو او لاډونه غواړي، ځینې وایي چې مال او دولت راکړه!

یو وایي جنت مې په کار دی، بل وایي له دوزخه امان او پناه غواړم.

څوک د حورو شو قمن دی او د چا غلمانو ته نیم زړه نشته.

مرتبې او لوړې درجې له تا سره دي، کامیابي او موفقیت ستا په توفیق حاصلېږي.

دین او دنیا ستا په لاس کې ده، راحت او زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي.

بهار او خزان ته راولې، مرګ و ژوند ستا په اختیار کې دي.

هر څه ته کوې او هر څه له تاغوښتل کېږي.

د دې جهان او د هغه جهان اجرونه، خېرونه، خوندونه او خوشحالي خلکو ته، ته ورکوې.

زه پوهېږم چې تا سره هر څه شته.

زما دعا او د زاهدانو دعا

زما ارزو او د پادشاهانو ارزو یو راز نه ده.

زما سوال د بډایانو او مسکینانو له سوال ډېر فرق لري.

زه نه وایم چې ځمکې او پېسې راکړه.

نه غواړم چې عزت مې ډېر لوړ، رتبه مې لوړه شي.

موټران او اسونه مې نه دي په کار.

قصرونه او عمارتونه نوروته ورکړه!

پټې او باغونه هغه چاته وښنه چې په خاورو نه مړېږي.

په بانکونو کې د سوداګرو پېسې زیاتې کړه.

د بزرګۍ اعتبار مه راکوه! ځکه چې ستا په اطاعت او عبادت له خلکو نه اجر او عزت غوښتل راته ښه نه ښکاره کېږي.

زه له دې ټولونه تېر یم او نور څه غواړم.

هو! زه ستا له رضانه خلاف څه نه غواړم.

زه وایم په جهان کې د ظلم بېرغ نسکور کړه.

حق او عدالت ته قوت ورکړه!

په زړونو کې رحم او د خېر مینه واچوه!

په د ماغونو کې د حق نور او د حقیقت رڼا پیدا کړه!

ته کولی شې چې د ظلم قوت په وړو وړو کاڼو مېده مېده او ذرې ذرې کړې یا د هوا په ماشو ظالمان تباه کړې.

مګر موږ د اتوم په بمونو هم دا کار نشو کولی.

د متن لنډیز:

د کتاب وروستی لوست د تعلیمي کال د پای معنا لري. که د تعلیمي کال پای د هغه له پیل سره پرتله شي، نو سړی پوهېږي چې څومره نوي شیان یې زده کړي دي. همدا زده کړې د پوهې د لاس ته راوړلو لپاره لاره هواروي. په ښوونځیو او د لوړو زده کړو په مؤسسو کې د زده کړې کچه له یو کاله تر بل کاله پورې فرق کوي. د هر تعلیمي کال په تېرېدو سره زده کوونکي نوې زده کړې کوي او نوي معلومات لاس ته راوړي. موږ له خپلو زده کړونه باید سمه ګټه واخلو او خپلې زده کړې د خپلې ټولنې په رغنده جوړښت کې وکاروو.

فعالیتونه

۱ـ څو زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د دې تېر کال د زده‌کړو په اړه دې خبرې وکړي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وارسره د ټولګي مخې ته راشي په پښتو مضمون کې د لوستل شوو لوستونو سرلیکونه دې ووایي.

۳ـ زده کوونکي دې په دوو کسیزو ډلو کې د ټولګي په وړاندې مرکې وکړي. هڅه دې وشي چې ټول زده کوونکي پکې برخه واخلي.

٤ـ زده کوونکي دې نثر په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځیر شي.

٥ـ څو تنه زده کوونکي دې نثر په پټه خوله ولولي او مفهوم دې نورو ته ووایي.

٦ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د خپلو زده کړو راپور ترتیب او د ډلې مشر دې ووایي. خدای مو مل شه. د نوي تعلیمي کال د پیل په هیله.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د تعلیمي کال د پای ته رسېدو او د ازموینې د پیل کېدو په اړوند یو لیک خپلې کورنۍ ته ولیکي او د بریالي پای په اړه دې ډاډ ورکړي.

خدای مو مل شه

د نوي تعلیمي کال د پیل په هیله

ګرانو زده کوونکو،

تاسو د سږني تعليمي کال د پيل ورځې په ياد کړئ. وګورئ، هغه مهال څومره پوهېدئ او اوس څومره ه؟ ستاسو په سلوک او چلن کې څه او څومره بدلون راغلی. فکر او ذهن مو څومره بدل شوی دی؟ پوهه مو څومره زياته شوې؟ په ليکلو کې مو څومره ورځيا تر لاسه کړې؟ د موضوعګانو د تحليل او ارزونې ځواک مو څومره غښتلی شوی؟

که ددې ټولو په توپير وپوهېدئ، نو څرګنده ده چې زده کړه مو کړې ده او يو څه مو تر لاسه کړي دي. دلته ليکل شوي لوستونه په ناڅاپي او اتفاقي توګه نه دي راغلی. د هر يو لوست د ټاکلو په اړه ډېر سوچ شوی. د هرمتن د ليکلو په اړه ډېر فکر شوی، کوم مطالب په کومه ژبه له کوم پيغام سره وليکل شي او تاسو هغه څنګه زده کړئ. د کتاب ليکوالو هڅه کړې، تاسوته داسې ژبه وکاروي چې هم پرې خبرې کول زده کړئ او هم ترې يو څه پوهه او معلومات ترلاسه کړئ.

هيله ده دا هرڅه ستاسې پوهه، ستاسو ذهنيت او ستاسو ورځيا او ليد لوری لا پسې پراخه کړي او د خپل مسؤوليت پر درک او پېژندلو، د اسلامي ټولنې د يو سالم او رغنده غړي په توګه ځان، کورنۍ او هېواد ته د خدمت جوګه شئ.

فعاليت:

زده کوونکي دې د تعليمي کال د پای په ورځو کې يوه ورځ د خپل ټولګي دننه يوه منظمه غونډه جوړه کړي. بيا دې هر زده کوونکی د تېر تعليمي کال په اوږدو کې د خپلې پوهې په اړه مفصلې خبرې وکړي. د نيمګړتياوو په اړه دې سپارښتنې يا وړانديزونه له ډاره پرته په څرګنده ووايي. له ښوونځي، ښوونکي، درسي کتابونو او ددې کتابونو له ليکوالو څخه دې خپلې غوښتنې مطرح کړي. ټول زده کوونکي دې په دې فعاليت کې په متوازنه توګه برخه واخلي.

و من الله التوفيق

ویپانګه

((الف))

ابتذال: بې ارزښتي، ډېر تکراري، سولیدلې

اپریشن: عملیات

اتل: قهرمان، زړور، تکړه، غیرتمن

اتلولي: قهرماني

اثار: نښې، لیکنې، تالیفات

احسان: نېکي کول، چاته یو شی بخښل، د یوچا د بدی په وړاندې نېکي کول.

اخته: مبتلا، بوخت

اخوت: وروري

ادب: د اخلاقي منل شوو اصولو په چوکاټ کې منل شوی چلند، د ژوند د سمو لارو چارو دود او فرهنګ پېژندنه

ارادت: له درناوی سره یو ځای مینه او علاقه غوښتنه، قصد

ارزښت: ارزش

ارکسترا: ډله ییزه موسیقي

ارواښاد: شاد روان

آزموینه: امتحان

استازی: نماینده

استعاره: د تشبه له مخې یو مجازي بیان، پټه او ناڅرګنده خبره، عاریتي معنا اخستنه

اشیا: شیان، څیزونه

اعتیاد: عادت کېدل

آغاز: پیل، شروع، د یوکار پیل

اغېز: تاثیر

اغېزناک: تاثیر لرونکی

افاده: بیان، مطلب، ښودل، ویل، څرګندول

افراط: ډېروالی، له اندازې زیات

امن: له ضرر نه خلاص، مصؤون

امید: هیله، ارزو

انجام: پای، آخر، د یوکار پای

انګړ: حویلی

انځور: رسم، تصویر، عکس، څېره په رسامي ډول

اوډون: ترتیب، اوډل، ترتیبول

اوبدل: بافت، ګنډل، جوړول

اوونی: هفته (یوه اوونی اووه ورځې)

روږدی : معتاد، اموخته

اټکل: تخمین، ګومان

اړ: محتاج

اړیاسل: احتیاجول، محتاج کول

اړتیا: احتیاج، ضرورتمند

اړخ: پهلو

اړین: ضروري، د اړتیا وړ، حتمي

ایکی: پېسه، د کابلی روپی شپېتمه برخه

ارزښت یې درلود

ایلچي: قاصد، خبر رسان

ایله کېدل: خلاصېدل، خوشې کېدل

آیین: لار، مسلک، عقیده، دین، قانون

((ب))

باب: فصل، څېرکی (فصل وباب)

باور: اعتماد

بچ: خلاص، ساتل شوی (له بلابچ کېدل)

بخښه: کښوړه، خورجین

بدلون: تغییر، تحول

بدیع: نوی، تازه، ښکلی ادبي پوهه چې پکې د شعر او نثر د ښکلا په اړه بحث کېږي.

برید: حمله، حد، اندازه
برېښېده: معلومېده، څرګندېده
برېښېده: معلوم میشد
بشپړ: مکمل
بقا: پایښت
بل (اور): افروخته (آتش)
بلاغت: له وینا سره سم دوړ کلمو او جملوکارونه چې پوهې ته ډېر نژدې وي. لغوي معنا يې انتها اورسېدل دي.
بلیغ: ویناوال، د وینا کولو وړتیا لرونکی
بنسټ: بېخ، تهداب
بهیر: روند، جریان
بوخت: مشغول، مصروف
بوختیاوې: مصروفیتونه، مشغولیتونه
بوللـه: قصیده
بوډا: پیر
بډای: پولدار، شتمن
بډای: شتمن
بډایي: شتمني
بڼه: څېره، نوع، صورت، شکل
بیاځلي: تکراري، دویم ځلي
بېلګه: مثال، نشانه، نمونه

((پ))

پالنه (پالل): روزل، پرورانېدن، عبادتکول
پام : توجه، هوش
پاړوګر: دم ګر، مار، دموونکی او نیوونکی
پایله: نتیجه
پایمال: تر پښو لاندې کول، لګدمال
پایښت: پاېیدونکی، بقا
پت: ناموس
پته: ادرس
پرانستل: افتتاح کول، کشودن، خلاصول
پرتله: مقایسه
پرته: بېله، بدون
پرېکړه: فېصله
پل: قدم، نقش پا، ګام
پلاټ: د کیسې یا ډرامې لومړۍ طرحه چې د لیکوال په ذهن کې رامنځته کېږي،
پلن: هموار، عرض دار
پلن: پیاده
پندونه: نصیحتونه
پنځ: طبیعت
پنځېدل : زېرېدل
پنډ: بار
په ګوته کول: نشان دادن
په څېر: په شان، په مثل (د تشبیه ادات دي)
پور: قرض، دین
پوړکی: قشر
پوړۍ: درجه، پته پایه زینه
پیر: پلا، وار، دوران
پړاو: مرحله
پړه: ملامتی
پړی: رسی، ریسمان
پړي: جسد
پیاوړتیا: غښتلتیا، قوت، ځواک
پېژندپاڼه: کارت هویت، تذکره
پیل: شروع، اغاز
پیلامه: شروع، پیل، لومړۍ برخه
پییل: جیل کول، امیل کول

((ت))

تاړاک: چوروچپاول، برید
تبرک: برکت، درناوی، احترام

تحقیق: تتبع، څېړنه، ریسرچ
تحقیقي: څېړنیز
تخلیق: خلق کول، ایجادول، ایجاد، منځته راوړل
تخیل: خیال او تصور، په ذهن کې د یو څیز انځور
تراړ: پریشان
ترهور: د (ت) په زور وارخطا، سراسیمه
ترور: خاله، عمه
تریو: ترش
تشبیه: یو شی د بل په شان کول، ورته
تقوا: ډار، له ګناه ځان ساتل، پرهېزګاري
تګلاره: طرزالعمل، پالیسي
تلپاتې: تل ژوندی، همېشنی، مدام
تم: ځنډ، درېدل
تمه (طمع): هیله، امېد، ارزو
تندی: پیشانی
تنوع: رقم، قسم، نوع، مختلف
التهاب: پرسوب
توانمند: قوي، ځواکمند، توانا
توپیر: فرق
توحید: یووالی، وحدانیت
توکی: ماده، شی، جزء، برخه، عنصر
تړاو: اړیکې (تړښت)، رابطه

((ټ))

ټینګار: تاکید، ټینګېدل، اصرار
ټولنیز: اجتماعي
ټولګیوال: هم صنفیان
ټولګه: مجموعه
ټولګي: مجموعې
ټاکلی: غوره شوی، تعین شوی، معلوم شوی
ټاټوبی: هېواد، د اوسېدو ځای
ټوکېدل: زرغونېدل
ټپ: زخم
ټپي: زخم
ټیټ: لاندې، پایین
ټکنی: ترسیده

((ج))

جوت: څرګند، ښکاره، معلوم
جوتېږي: معلومېږي
جوړښت: ساختمان، ترکیب
جلا: بېل، جدا
جوسه: شکل، قواره
جور: ظلم، زیاتي
جمال: ښایست، ښکلا
جوهر: د یو چا او یا یو شي ذاتي خصوصیت او ځانګړتیا چې هغه تر نورو بېلوي، د شي اصلي ماده
جلاوطن: له هېواد، څخه لرې کېدل
جاویدان: همیشنی، تلپاتې
جوګه: سیال، وړ، اماده، لایق، موزون
جګړه: جنګ
جهت: لوری، طرف، خوا
جلاد: مامور کشتن، سنګدل
جونګی: چوچۀ شتر

((چ))

چټلي: کثافات، مرداري
چټل: کثیف، ناپاک
چلند: چلن، خوی، سلوک، کړه وړه، تګ راتګ
چپاو: یرغل، حمله
چور: تالا، غل

چاپېريال: محيط
چار: کار
چارواکی: د واک او صلاحیت خاوند د چارو واکمن، مامور، د منصب څښتن
چمتو: اماده، برابر
چمتوالی: امادګي

((ځ))

ځوړوالی: شکته والی، ټیټوالی
ځیل: نوع، قسم
ځیلونه: انواع، قسمونه
ځیرکتل: په غور کتل، دقت کول، عمیق نظر
ځواک: قوت، زور
ځواکمن: قوي، د زور او قوت خاوند
ځانګړنه/ځانګړتیا: خصوصیت، خاص والی، یو شی چې له بل شي څخه بېل وي
ځلاند: روښان

((ح))

حاجت: ضرورت، اړتیا
حال: باطن
حد: اندازه
حریت: ازادي
حساس: ارزښت لرونکی، د پام وړ، د چټک او ډېر ژر موندلو ځواک هغه څوک چې ډېر ژر خپه کېږي.
حسرت: افسوس، ارمان
حصار: قلعه، دېوال
حمد: د خدای ﷻ ستاینه
حیثیت: ټولنیز ارزښت او اعتبار چې د یو چا د سر لوړی او نېکنامی لامل کېږي، درنښت

((خ))

خاپوړي: چارغاوک
خام: اوم، اومه، هغه څیز چې پوخ نه وي، نارسیده
خامخا: هرو مرو
خاوند: صاحب
خبریال: د تازه خبرونو ټولوونکی او لیکونکی
خبرې اترې: محاوره، ګفتګو
خشمېدل: قهرېدل، غوسه کېدل
خصوصیت: ځانګړنه، خاص والی
خط: لیک
خطاء: ګناه، وبال
خمېر صندل: د قندهار په لهجه یو قسم شېرینې ده
خواجه: خاوند، بادار
خواخوږي: همدردي، دلسوزي، غمشریکي
خوار: عاجز، کم بخت
خوسا: یو شی چې ډېر پاتې شوی او ځنډنی شوی وي (بوی یې کړی وي) (وروست)، ګنده، بدبو
خوله خوځول: اعتراف کردن
خوله واچوله: دهن انداخت
خوندي: محفوظ، ساتل شوی
خوځښت: حرکت، نهضت، غورځنګ
خوږ: شېرین
خوږ: درد
خیر: ښېګڼه
خړوب، خړوبول: مور، سېراب، پنول، اوبونه، اوبه کول
خیال: چرت
خیریه: خیر رسوونکی

((څ))

څاڅکی: قطره
څاڅکي څاڅکي: قطره، قطره
څنګ: اړخ، پهلو، لوری
څېرمه: څنګ ته، خواته، اړخ ته، نږدې
څابښت: ټکنی غرمه، کچه غرمه
څارنه: تر سترګو لاندې ساتل، مراقبت
څومره والی: کمیت، اندازه
څرنګوالی: کیفیت
څېړنې: تحقیات
څېړنیز: تحقیقي
څښتن: خاوند، صاحب
څېر: ورته، غوندې، ډول

((د))

دام: د الوتونکو د نیولو وسیله، چل وفریب
دامګاه: لومه ځای
دایرة المعارف: د علم، ادب، هنر، ورزش او هغوی ته ورته د نورو شیانو په اړه د بشپړو معلوماتو کتاب چې معمولاً د الفبې په سیستم پېلږي (انسایکلو پیډیا)
درسته: ټوله
درمل: دارو
درملتون: د دوا د خرڅولو ځای
درناوی: درنښت، قدر، عزت
درنوي، درنول: قدر و عزت
دریځ: مقام، منبر، موقف
دریځ: مقام، ته د درېدو ځای، منبر، موقف
دقت: ځیرنه، پاملرنه، توجه
دنده: وظیفه
دود: رواج
دود و دستور: رسم و رواج
دودیز: رواجي
دور: زمانه، دوران

((ذ))

ذات: اصل، ماهیت، وجود
ذاتي: اصلي، خپل، شخصي
ذلیل: خوارو زار، ډېر ضعیفه
ذهنیت: د تفکر، لید یا قضاوت یو ډول
ذوق: خوښه، شوق، طبع

((ر))

راز: پټه خبره، سر
راشه درشه: تګ راتګ
راضي: خوښ
ربړه: ستونزه
رجوع: ورګرځېدل
رحمت: زړه سوی او مهرباني
رختونه: لباس، جامې
رزمي: جنګي، حربي
رغاونه: جوړونه، ابادونه
رعیت: د یوې خاورې ټول وګړي چې د یو حکومت تابع وي
رغنده: سم، روغ
رکن: جز
روزل: تربیه کول، پالل
روغ: جوړ، صحت
روغبړ: احوال پرسي
روغتون: شفاخانه
روغتیا: تندرستي
رومان: خیال، نثري داستان چې پېښو یې د انسان له ژوند څخه سرچینه اخستې وي
روټی: ډوډۍ، مړۍ
روښان: روشن
روښانول: روشن کردن

روښانيان: د روښان مريدان او پيروان
رټلی: شړلی، تهديد شوی
رښتنولي: راستکاري، صداقت
رښتينولی: صداقت
رښتيني: واقعي
رېبي، رېبل: لوکول، غوڅول، پرې کول، دروکردن

((ز))

ز ړور: د لاور
زارېدل: قربانېدل
زانګو: ګهواره
ځپل: اذيت کول
زده کړه: تعليم، اموزش
زغمل: تحمل کول
زلال: صاف او شفاف، رڼې، پاکې او خوږې اوبه
زوال: له برمه لوېدل يا غورځېدل
زوکړه: پيدايش، تولد، زېږېدنه
زوړ: شور، غالمغال
زړه بدی: خپګان
زړه سوی: دلسوزي، ترحم
زړې جامې: لباس کهنه
زړښت: پيري
زياتره: اکثره، زياده
زيار: کوښښ، هڅه، زحمت
زيارکښ: زحمت کش
زيانمن: تاواني
زېرمه: سپما، پاسره، ساتل شوی
زېرمې: ذخيرې
زيور: ګاڼه

((ژ))

ژانر: ژانر فرانسوي کلمه ده د ادبي او هنري اثرونو ځانګړې بڼه
ژباړل: ترجمه کول
ژباړه: ترجمه
ژغورل: نجات دادن
ژغورل: ساتل
ژمنه: وعده
ژمنه: وعده
ژوبله: جنګ جګړه، زخم، ټپ
ژوندود : کلتور، دود او دستور
ژوي: ساکښ، ذيروح

((س))

ساوتيګا: خسته
ساری: همتا، مانند، مثال
سالو وړمه: نسيم ريګستان (د پښتو نثر لومړنی اثر دی چې په لاس کې نشته)
سپارښتنه: سفارش، تاکيد او ټينګار
سپړل: په دقت سره جدا کول، مجزا ساختن
سپېڅلی: پاک
ستاينه: صفت، ستايش
ستايل: صفت کول
ستاينه: صفت
ستره: لويه، غټه
ستونزه: ربړه، مشکل
سجع: په نثر کې هم آهنګی
سر ليک: عنوان
سر ښوونکی: سرمعلم
سکون: ارام درېدنه، چوپتيا
سلسله: لړی
سمبال: بسيج، په هرشي پوره
سمه، سما: سم، اصلاح، درست

سنتی: له پخوا څخه دود شوی، پخوانی ریښه لري.
سوکالي: ارامي
ستړه: ښېخ، تهداب
سیال، ساری: مانند، مثل، ورته سړی، رقیب
سیالي: لوبه، مسابقه
سپلانې: ګرځندوی، سیاح، سیل کوونکی

((ښ))

ښکلاوې: زیبایي، ښایستونه
ښوونکی: معلم، استاد، اموزګار
ښکلا: حسن
ښکلی: حسین، خوبصورت
ښوونځی: مکتب
ښوونه او روزنه: تعلیم، و تربیه
ښه راغلی: پذیرایي
ښېګڼه: احسان، نیکي، خوبي
ښکېل: نښتی
ښکېلېدل: نښتل
ښندي: قربانوي
ښادي: خوشحالي
ښادي: خوشحالي

((ش))

شان: طور، مانند
شاوخوا: ګرداګرد
شتمن: بډای، د مال او شتو خاوند
شتمني: ثروت، دارایي، مال و دولت
شخړه: جنجال، کشاله
شریعت: طریقه، لار
شفاهي: په خوله ویل، د خولې په یادو، د خولې خبرې
شفقت: مهرباني، زړه سوی
شکرې: خواږه شیان، بوره
شهامت: زړورتیا
شهکار: ډېر ښه، لوړ او عالي
شونتیا: امکان
شونډه، شونډې: لب، لبان
شونی: کېدونی، کېدونکی
شېبه: لحظه، دم

((ص))

صادق: لوړ، رښتونی
صداقت: رښتونولي
صدری: واسکټ (په قندهار کې واسکټ ته صدری وایي)
صراحت: څرګندتیا
صرف: یوازې، تش
صرفه: سپما و ګټه
صنعت: جوړېدل، سازېدل، جوړشوي شیان
صنم: بت، د معشوق په معنا هم کارول شوی.
صورت: پیکر و نقش
صوفي: پاک نفس، د تصوف د طریقت پیرو

((ط))

طریقت: لاره، د نفس د تزکیې له لارې د حقیقت د ترلاسه کولو سلوک، مسلک
طنز: په شعر یا نثر د ادبي بیان لارچې پکې فردي او ټولنیز عیبونه او نېمګړتیاوې په خندوونکي ډول برسېره کېږي موخه یې دبشري چلن سمول دي.

((ظ))

ظلمت: تیاره

((ع))

عابد : پرهېزګار، متقي، تقوا دار

عارض: عرض کوونکی، شکایت کوونکی
عارضي: غير اساسي، فرعي
عارف: د خدای ﷻ پېژندونکی، پوه، هوښیار
عاصي: ګنهګار
عاطفه: زړه سوی
عاقبت: پای، اخر
عالي: لوړ، شریف، محترم
عدل و داد: عدل و سخاوت
عرف: رسم و رواج، عنعنه
عرفان: پوهه
عواطف: احساسات، جذبې، ولولې

((غ))

غبرګ: ور تاوول
غبرګون: ځواب، عکس العمل، غبرګ ورتاوول
غچ: انتقام
غرور: لویي
غلیمان: دښمنان
غندنه: بد ویل، غندل
غور: تاکید، دقت
غورځنګ: نهضت، حرکت
غوسه: قهر
غړمبېده: عر عر میکرد، غر زدن
غیرواجب: غیر لازم

((ف))

فراق: جدایي
فصاحت: د وینا رواني او څرګندتیا
فضل: په پوهې، اخلاقو او هنر کې غوره والی، لطف، پام
فطرت: ذاتي ځانګړتیاوې، پیدایښت
فقیر: بېوزلی، سالک
فلک: اسمان
فورم: شکل
فرهنګ: د دود او دستور فکر او د ژوند د لارې پېچلې ټولګه (مجموعه) چې د ولسونو په تاریخي بهیر کې تجربه شوي او نورو نسلونو ته د لېږدنې وړوی.

((ق))

قابل: منونکی
قاتل: وژونکی
قاچاق: د یو شي ناقانونه وړل
قاصر: قصوره، لټې، نیمګړتیا، عیب
قالب: چوکاټ
قاموس: سیند (د یوې ژبې د لغاتو کتاب)
قانون: لاره
قد: ونه
قدر: قدر، پت
قدرت: وس، واک
قدیم: پخوانی
قصاص: هم مثله سزا ورکول
قوم: ټبر
قوي: زورور
قیامت: محشر، وروستۍ، له مړینې وروسته د راپورته کېدو ورځ.
قیمت: بیه

((ک))

کابینه: کابینه (د وزیرانو شورا)
کار: چار
کارنامې: لوړ کارونه، مهم کارونه
کارول: استعمالول
کاشکې: ارمان، افسوس

کاکا: تره (د پلار ورور)
کامل: بشپړ
کانون: ټولنه
کبرجن: متکبر، مغرور
کتابتون: کتابخانه
کچه: اندازه
کرکتر: هغه شخص یا لوبغاړی چې د کیسې لیکوال یې د پښتو د بهیر پرمخ بیولو لپاره ټاکي
کرکه: نفرت، لرې والی
کرم: ورکړه، بخښنه
کره: پوره، خالص، صاف
کره کتنه: نقد، انتقاد
کرهنه: زراعت
کرور: محکم
کشف: لوڅونه
کلام: خبره
کله: څه وخت
کلیوالي: دهاتی
کلی: قریه، ده
کلیات: مجموعه، د یوشاعر یا لیکوال د لیکنو مجموعه
کلیوال: دهاتي
کمښې: د ډرامې یوه برخه ده (خندنې)
کنایه: پېچومی، زونګه، پټه خبره چې د ټاکلې او خاصې معنا لپاره کارول کېږي
کنډه: تله، ترازو، ترازو خورد
کنډواله/کنډوالې: ویرانه، خرابه
کوثر: د جنت یوه چینه
کوچنی: (طفل) خورد
کورنی: خاندان اهل بیت، فامیل
کوشپر: پتری، پېوند
کومیکه: خندنې
کټ مټ: عیناً
کڅوړه: خریطه
کړنلاره: پروګرام، دستورالعمل، خط مشې
کړنه: عمل، کردار
کړلېچونه: کج ګردښي، ګولایي، پېچومي
کښل: کشیدن، خارج کردن، نوشتن، نقاشي کردن
ګالل: برداشت کردن، تحمل کردن، زغمل، کښل.

((ګ))

ګام: قدم، مسافه بین دو قدم
ګانده: آینده
ګاونډ: د کور او کلي شاوخوا
ګاونډی: همسایه، همجوار
ګاڼه: پسول، زیور
ګدا: فقیر
ګران: مشکل، قیمتدار
ګرانښت: عزیز بودن، قیمتي، اشکال
ګرداب: ګرداو
ګروپ: ډله
ګرځندوی: سیاح، سیار
ګهیځ: صبح، سحر
ګواښ: اخطار، تهدید/ جدا کردن از جنگ
ګور: مړستون، قبر
ګوګل: صندوق سینه
ګومارل: تعیین کردن
ګوند: حزب، جنبه، ډله
ګوندې: شاید، به احتمال
ګوهر: مرغلره

گټور: ارزښمن، مفید، فایده مند
ګډ: شریک
ګډون: اشتراک
ګډوډ: بې ترتیب و بې نظم
ګڼ: ډېر، زیات، انبوه، غلو
ګڼل: شمردن، قیاس کردن یا پنداشتن
ګڼه: شماره
ګڼه ګوڼه: انبوه، خلق، ازدحام
ګېډه: شکم

((ل))

لارښود: رهنما
لارې چارې: د کارونو د سرته رسولو طریقه او وسیله
لاس اچول: دست انداختن
لاس کښلې نسخه: خطي نسخه
لاسوندی: سند، ثبوت
لامل: علت، سبب
لرغونی: پخوانی
لګول: لګښت، مصرفول، مصرف
لمسون: تحریک، پارونه، تحریکول
لنډیز: اختصار، لنډون
لوری: طرف، خوا
لوست: درس
لوستی: د زده کړې خاوند
لونل: پاشل
لوړ: جګ
لخ: برهنه
لړ: سلسله
لړ: جریان
لړلیک: فهرست
لیکدود: د لیکلو طرز یا طریقه
لیکنې: نوشتې، آثار
لیکه: کرښه، قطار، لین
لېوالتیا: ډېره مینه او علاقه
لېږد: انتقالول

((م))

مبالغه: له اندازې او حد زیات
مترادف: یوشان، هم معنا لغات چې شکل مختلف او معنا یې یوه وي
مجاز: د (م) په پېښ، روا، جایز
مجاز: د (م) په زور له خپلې معنا پرته یوه کلمه په بله معنا کارول
مخکښ: پیشرو
مخکې: پیش، سابق، قبل
مخه کړه: روی آورد
مخه ښه: وداع، خدا حافظي
مخینه: سابقه
مرسته: تعاون، امداد، کومک
مرستیال: معاون
مرکه: مجلس، مذاکره
موسکا: خندا، تبسم
مشران: کلان سالان، بزرګان، مو سفیدان
مشرتابه: مشرتوب
مشغول: بوخت، مصروف
معاصر: اوسنی، هم عصر، اوسمهال
معتاد: روږدی، عملي، په نشه اخته
معمار: جوړوونکی
مل: ملګری، همراه
مُناجات: د میم په پېښ، دعاء التجا، هغه بیان چې خدای ته پکې زاری شوې وي
منت: احسان
منګ: مقدار و اندازه در عمر و جنس

منگول: پنجهٔ دست
منه: شکریه، تشکر
منځنی: متوسط، د منځ
مهاجم: حمله کوونکی، تېری کوونکی
مهال: وخت
مهجور مهاجرت: پردېس، پردېستوب
موخه: هدف، نشانه
مورنی: مادري
موټان: بازو، قوت
مور: سیر، دولتمند
مړاوي: پژمرده
مړل: مروړل، مښل
مېړانه: غېرت، شجاعت، بهادري
مېړانه: مردانه گی

((ن))

ناتار: تاراج، ستم
ناخوالې: ناسزا، نامناسب
ناروغ: بیمار، مریض، ناجوړ
نارینه: مرد، مذکر، شجاع، دلاور، سخي
ناسوب: غیرحاضر
ناشونی: نه کېدونکی، امکان نه لرل، ناممکن
ناورین: خپگان، غم، مصیبت
ناوړه: نا مناسب
ناڅاپه: ناګهان
ناڅاپه: ناګاه، دفعتاً
نتلی: خوار، ځپلی، زار و زبون
ندرت: کله ناکله، نادر، کم یافت
نرمي: ملایم
نغښتل: را ټول، سره یو ځای کول، پیچاندن
نغښتی: پیچلی
نمانځل: پرستش وستایش، اعزاز و تقدیر
نمو: وده، لوېدنه
ننګ: غیرت، حمایت
ننګه: حمایت، غیرت
ننګیالی: باغیرت، بلند همت
نهضت: خوځښت، غورځنګ، تحریک
نهیلی: ناامید
نهیلي: نا امید، مایوس، ناهیلي
نور: دیګر، اضافه (اوداسې نور)
نوم: نام، اسم
نومورکی: ګمنام
نومورې: نامبرده، مذکور
نومیالی: مشهور، نامور، نامدار
نومېدل: مسما شدن، نامیده شدن
نړېدل: ویران شدن، تخریب شدن
نړیوال: جهاني، بین المللي
نړۍ: دنیا، جهان
نږدې: قریب، نزدیک
نیاز: اړتیا، حاجت، ضرورت، عذر، زاری
نیالګی: نهال
نیکمرغه: نېک بخت، خوشبخت
نیمګړتیا: نقص وناتمامي
نیمګړی: ناقص، ناکاره
نیوکه: انتقاد، نویوالی
نیول: ګرفتن
نېټه: تاریخ، وخت

((و))

وار: نوبت، دفعه
واک: اختیار، قدرت، طاقت
واړه: کوچنیان
واکمن: اختیار دار، بادشاه، صاحب
واکمني: پاچاهي، حاکمي، امارت

واړه : ټول، تماماً، همه، کل
وچکالي: خشکسالی
ودان: اباد، معمور
ودانول: اباد کردن، جوړول
وده: نشو نما، ډېرښت، زیاتوالی
وراره: د ورور زوی، برادر زاده
وراره: ورور مړې
ورانول، ورانی: خراب کردن، خرابي، ویران کردن
ورته: مشابه، برابش
ورته کول: مشابه کول، تشبیه کول
ورغوی په غاښ پرېکول: تاثر او تاسف کول (کنایه ده)
ورکړه: بخشش دادن، سخا
ورمونه: نصیحتونه، پندونه
وروزي، روزل: تربیه کند
وروستنی: اخرین، عقب
ورځپاڼه: روزنامه
وصال: یو ځای والی
وصف: صفت، خصوصیت
وګړي: خلق
ولوله: جذبه، احساس
وموسکېد ، موسکا: خنده بر لب، تبسم
وندې: برخه، حصه
وینه: خون
وړ: لایق
وړ: لایق، مناسب
وړتیا: مهارت
وړیا: مفت و رایگان
ویاند: نطاق
ویاړنه: افتخار

ویني: ګوري، دیدن، می بیند
وینې: خون

((هـ))

هرو مرو: حتماً
همدارنګه: همین قسم
همځولی: همسال، همسن
هنداره: آیینه
هوساینه: ارامي، سلامتي
هوډ: عزم، اراده
هیبن: حیران
هټیوال: دکاندار
هټی: دوکان
هڅه: کوښښ، طلب، تلاش، جستجو
هیله: امید، ارزو، تمنا
هېواد: وطن، مملکت
هیبن: حېران، متعجب

((ي))

یتیم: پلار مړی، یتیم
یرغل: حمله، هجوم ناګهاني
یوازې : تنها، مجرد، یکه
یون: خوځښت، حرکت، رفتار، خوی، عادت
یووالی: اتفاق، یګانه ګي، یکي بودن

اخځليکونه

۱ـ الفت ګل پاچا، ليکوالي (املاء انشا) کابل: پښتو ټولنه، (۱۳۳۹) لمريز
۲ـ الفت ګل پاچا، د الفت نثري کليات، د محمد اسهيل يون په زيار، الفت اکادمي، دانش خپرنځی، (۱۳۷۸) لمريز
۳ـ الفت ګل پاچا، د الفت مرغلري، د شهرت ننګيال په زيار، پښور: دانش خپرندويه ټولنه، (۱۳۷۵) لمريز
٤ـ بېنوا عبدالرؤوف، ادبي فنون، کابل: پښتو ټولنه، (۱۳۲٦) لمريز
٥ـ بابا عبدالرحمٰن، د رحمان بابا کليات، حنيف خليل، دانش خپرندويه ټولنه، (۱۳۸٤) لمريز
٦ـ پښتو ـ پښتو تشريحي قاموس (په څلورو ټوکونوکې) افغانستان، د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو مرکز، مېډيوتيک، (۱۳۸۳) لمريز
۷ـ پښتو- دري لنډ قاموس، مهتممه: ظاهره هنګامه خروټې، د افغانستان د علوموآکاډمي، د ژبو او ادبياتو مرکز، ازادۍ مطبعه، (۱۳۸٤) لمريز
۸ـ فرهنګ مختصر دري ـ پښتو، مهتمم: محمد متين مونس، آکاډمي علوم افغانستان، (۱۳۲٤هـ.ش.)
۹ـ حبيبي عبدالحی، د پښتو ادبياتو تاريخ دويم ټوک، کابل: پښتو ټولنه، (۱۳٤۲هـ.ش.)
۱۰ـ خادم قيام الدين، بايزيد روښان،
۱۱ـ خټک عبدالقادرخان، ګلدسته، د سيد محی الدين هاشمی په زيار، د افغانستان د علومو آکاډمي، د پښتو څېړنو نړيوال مرکز، (۱۳۸۳) لمريز
۱۲ـ روښان ياد، د بايزيد روښان د نړيوال سيمينار د مقالو مجموعه، د حبيب الله رفيع په زيار او اهتمام، پښتو ټولنه، (۱۳۵۵) لمريز
۱۳ـ رښتين صديق الله، ژبښودنه، کابل: پښتو ټولنه، (۱۳٤۳هـ.ش.)
۱٤ـ رفيع حبيب الله، ليکونه سرليکونه، لاهور: امان کتاب خپرولو مؤسسه، (۱۳۷۷هـ.ش.)
۱٥ـ روهي محمد صديق، د څېړنې لارښود، کابل: پښتو ټولنه، (۱۳٤۳هـ.ش.)
۱٦ـ رضا محمد افضل او عبدالکافي اديب، د پښتو ژبې او ادب تاريخ، پېښور: تاج کتب خانه، محله جنګي
۱۷ـ رضا محمد افضل، د پښتو د نثر تاريخ، يونيورسټي بک ايجنسي، پېښور، خيبر بازار، (۱۹٦۸) ميلادي.
۱۸ـ زاهد مشوانی عبدالقيوم، پښتو سيند، دانش خپرندويه ټولنه.
۱۹ـ زيور زيورالدين، د پښتو ادبياتو تاريخ، د ساپي پښتو خپرونو مرکز، (۱۳۸٦) لمريز کال
۲۰ـ سنګروال نيازی شهسوار، د پښتو ادبياتو معاصر تاريخ، لرغونې ادبي دورې ته يو ځغلنده نظر، د منځنۍ ادبي دورې يو لنډ جاج، احمدشاه ابدالي پوهنتون، پېښور دانش کتابخانه، (۱۳۷۵) لمريز کال
۲۱ـ شېرزاد محمدآقا، ادبي فنون (بديع ـ بيان)، ښوونې او روزنې پوهنتون، (۱۳۸٤) لمريز کال
۲۲ـ کاکړ شمس الدين، د شمس الدين کاکړ ديوان، دويم چاپ، کابل: پښتو ټولنه، (۱۳۸٥) لمريز
۲۳ـ منګل علي محمد، د فاضل استاد آکاډمېسن پوهاند عبدالشکور رشاد ياد، کابل: نعماني مطبعه، (۱۳۸۳ هـ.ش.)
۲٤ـ مصايب الدخان (د تمباکو زيانونه) مؤلف سيدعبدالغفار الهاشمي الافغاني، مترجم عبدالله بختانی خدمتګار (۱۳۸۸) کال د غبرګولي لسمه